

Analiza revizorove procjene vremenske neograničenosti poslovanja

Grujić, Milena

Master's thesis / Diplomski rad

2017

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of economics Split / Sveučilište u Splitu, Ekonomski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:124:933838>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-23**

Repository / Repozitorij:

[REFST - Repository of Economics faculty in Split](#)

**SVEUČILIŠTE U SPLITU
EKONOMSKI FAKULTET**

DIPLOMSKI RAD

**ANALIZA REVIZOROVE PROCJENE
VREMENSKE NEOGRANIČENOSTI
POSLOVANJA**

Mentor:

Izv. prof. dr. sc. Tina Vuko

Student:

Milena Grujić

Indeks br. 2152835

Split, rujan, 2017.

SADRŽAJ:

1. UVOD	4
1.1. Problem i predmet istraživanja	4
1.2. Istraživačke hipoteze i ciljevi istraživanja	6
1.3. Metode istraživanja	7
1.4. Doprinos istraživanja.....	8
1.5. Struktura diplomskog rada.....	9
2. FINANCIJSKO IZVJEŠTAVANJE I REVIZIJA	11
2.1. Temeljni financijski izvještaji	13
2.1.1. Bilanca	15
2.1.2. Račun dobiti i gubitka	16
2.1.3. Izvještaj o novčanom toku	17
2.1.4. Izvještaj o promjenama kapitala	19
2.1.5. Bilješke uz financijske izvještaje	19
2.2. Računovodstvene pretpostavke, načela i standardi.....	20
2.3. Pojam i uloga eksterne revizije	24
2.4. Revizijska načela i standardi	26
2.5. Proces revizije financijskih izvješća	29
2.6. Revizorovo izvješće i vrste mišljenja	32
3. PRETPOSTAVKA VREMENSKE NEOGRANIČENOSTI POSLOVANJA.....	37
3.1. Zainteresirane strane (stakeholderi)	38
3.2. Odgovornost menadžmenta	39
3.3. Odgovornost revizora	42
3.3.1. Postupci procjene rizika	43
3.3.2. Ocjenjivanje menadžmentove procjene nastavka poslovanja	43
3.3.3. Razdoblje nakon menadžmentove procjene.....	44

3.3.4. Revizijski zaključci i izvješćivanje.....	45
3.4. Uloga analitičkih postupaka u revizorovoj procjeni vremenske neograničenosti poslovanja	49
4. ISTRAŽIVANJE ČIMBENIKA UTJECAJA NA REVIZOROVU PROCJENU VREMENSKE NEOGRANIČENOSTI POSLOVANJA	51
4.1. Pregled dosadašnjih istraživanja.....	51
4.2. Opis uzorka i varijabli.....	54
4.3. Analiza rezultata istraživanja	60
5. ZAKLJUČAK.....	76
SAŽETAK.....	78
SUMMARY	78
LITERATURA	80
POPIS TABLICA.....	83
POPIS SLIKA	84

1. UVOD

1.1. Problem i predmet istraživanja

U suvremenom poslovnom okruženju sve veća tržišna konkurencija stvara rizik ulaska poduzeća u poslovanje, a također i rizik opstanka na tržištu. Poslovni rizici s kojima se poduzeća suočavaju su brojni, a mnoga od njih ne uspiju se izboriti za svoju poziciju na tržištu, što dovodi do njihovog gašenja. To nije problem samo uskog kruga ljudi koji upravljaju poduzećem, već i čitavog niza zainteresiranih strana koje zbog toga mogu trpjeti posljedice. Stoga je za poduzeće bitno na vrijeme otkriti poslovne rizike s kojima se suočava i pravovremeno ih otkloniti.

U otkrivanju poslovnih rizika ključnu ulogu ima menadžment poduzeća, kao i revizori koji su zaduženi za reviziju financijskih izvještaja. Revizorova je odgovornost na temelju dokaza dati razumno uvjerenje da su financijski izvještaji prezentirani istinito i fer u skladu s definiranim okvirom financijskog izvještavanja. Međutim, fer i istinit prikaz financijskih izvještaja nisu garancija da će poduzeće nastaviti neograničeno poslovati.¹ Za korisnike financijskih izvještaja najbitnije je kako će poduzeće poslovati u budućnosti, pa je zbog toga važna menadžmentova procjena sposobnosti nastavka vremenski neograničenog poslovanja, kao i provjera tih procjena od strane revizora.

Vremenska neograničenost poslovanja predstavlja jedan od temeljnih koncepata u računovodstvenoj i revizijskoj teoriji i praksi. Ovim pitanjem bavi se Međunarodni revizijski standard (MRevS) 570 koji definira odgovornosti menadžmenta i revizora u procjeni vremenske neograničenosti poslovanja subjekta. Prema pretpostavci vremenske neograničenosti poslovanja uobičajeno se smatra da subjekt nastavlja s poslovanjem u doglednoj budućnosti s time da se ne očekuje, niti namjerava likvidacija, prekidanje poslovanja ili traženje zaštite od vjerovnika temeljem zakona ili propisa. Prema tome, imovina i obveze se iskazuju uz pretpostavku da će subjekt biti sposoban iskoristiti svoju imovinu i podmiriti svoje obveze u normalnom tijeku poslovanja.²

Pri tumačenju financijskih izvještaja njihovi korisnici pretpostavljaju postojanje koncepta vremenske neograničenosti poslovanja, osim u slučajevima kada financijski izvještaji nisu sastavljeni u skladu s navedenom pretpostavkom (slučaj kada se radi o poslovnom subjektu osnovanom u svrhu izvršenja određenog pothvata na vremenski ograničen rok ili postoji

¹ Žager, K., Mamić Sačar, I., Sever, S., Žager, L. (2008): Analiza financijskih izvještaja. MASMEDIA, Zagreb, str. 210.

² Narodne novine, (2009): Međunarodni revizijski standard 570. Narodne novine, d.d. Zagreb, br. 71, točka 3.

namjera likvidacije poslovnog subjekta uslijed nastupa insolventnosti) što je u bilješkama i navedeno.³ Revizor treba, temeljem prikupljenih revizijskih dokaza, odrediti postoje li, po njegovoj prosudbi, značajne neizvjesnosti u vezi s događajima ili okolnostima, koje pojedinačno ili skupno, mogu stvarati značajnu sumnju u subjektovu sposobnost nastavka vremenski neograničenog poslovanja.⁴

Međutim, u računovodstvenoj i revizijskoj regulativi nije definirana jedinstvena metodologija koju menadžment i revizori koriste pri procjeni vremenske neograničenosti poslovanja, odnosno nisu određeni jedinstveni kriteriji na temelju kojih revizori ocjenjuju primjerenost ove pretpostavke pri sastavljanju financijskih izvještaja.

Na temelju izloženog problema istraživanja, može se formulirati sljedeće temeljno istraživačko pitanje:

Koji faktori značajno utječu na revizorovo izražavanje sumnje u primjerenost pretpostavke vremenski neograničenog poslovanja?

Kroz ovo istraživanje nastojalo se dati odgovor na postavljeno istraživačko pitanje.

Predmet ovog istraživanja je analiza revizorove procjene vremenske neograničenosti poslovanja. Odgovornost za procjenu sposobnosti poduzeća da nastavi vremenski neograničeno poslovati ima menadžment, dok revizor prikupljanjem dokaza i provođenjem različitih postupaka ima odgovornost utvrditi je li menadžment pravilno primijenio pretpostavku vremenske neograničenosti poslovanja, te izdavanjem mišljenja utječe na formiranje očekivanja o budućem poslovanju tog poduzeća. U istraživanju je utvrđeno koji čimbenici značajno utječu na revizorovu procjenu, tako što su određene karakteristike poslovanja koje se mogu procijeniti na temelju podataka u financijskim izvještajima (npr. likvidnost, zaduženost i sl.) dovedene u vezu s revizorovim izvješćem u kojem može biti iskazana sumnja u vremensku neograničenost poslovanja.

Ovim pitanjem bavili su se mnogi istraživači u prošlom stoljeću, pretežito u razvijenim zemljama. Kao rezultat ovih istraživanja nastali su poznati modeli koji su često korišteni u praksi, a pregled značajnijih modela će biti dan u samom radu. S obzirom na to da je problematika vremenske neograničenosti poslovanja u Republici Hrvatskoj nedovoljno istražena, u empirijskom dijelu rada pokušao se dati odgovor na postavljeno istraživačko

³Zenzerović, R. (2007): Analitički postupci – instrument revizora u ocjeni vremenske neograničenosti poslovanja. *Ekonomski istraživanja*, 20 (2), str. 64.

⁴Narodne novine, (2009): Međunarodni revizijski standard 570, op. cit., točka 30.

pitanje i tako proširiti spoznaje o načinu revizorove procjene vremenske neograničenosti poslovanja. Istraživanje je provedeno na uzorku listanih poduzeća sa Zagrebačke burze. Podaci iz financijskih izvještaja uzorka poduzeća sa Zagrebačke burze su korišteni za izračun različitih pokazatelja i ispitan je njihov utjecaj na revizorovo izražavanje sumnje u vremensku neograničenost poslovanja. Uzorak obuhvaća razdoblje od dvije uzastopne godine: 2014. i 2015. godinu. Dodatno, isti postupak je proveden i na uzorku poduzeća s crnogorske burze (Montenegro berza), pa su rezultati istraživanja na ova dva tržišta na kraju uspoređeni.

1.2. Istraživačke hipoteze i ciljevi istraživanja

Sukladno iznesenom problemu i predmetu istraživanja, kao i pregledu literature, može se poći od određenih pretpostavki na kojima se temelji istraživanje. Postavljene su sljedeće istraživačke hipoteze koje će se u empirijskom dijelu rada dokazati ili odbaciti:

H₁: Likvidnost, profitabilno poslovanje i kvaliteta dobiti poduzeća imaju pozitivan utjecaj na revizorovu procjenu vremenske neograničenosti poslovanja.

Poduzeće je likvidno ako može podmiriti sve dospjele obveze, što ukazuje na njegovu sposobnost nastavka poslovanja u budućnosti bez financijskih poteškoća. Likvidnost će se mjeriti na temelju tradicionalnih pokazatelja i na temelju pokazatelja novčanog toka.

Profitabilno poslovanje znači da poduzeće koristi učinkovito raspoložive resurse, odnosno ostvaruje povrat na korišteni kapital. Ono poduzeće koje ispunjava svoj glavni cilj, odnosno ostvaruje profit, ima veću mogućnost nastavka uspješnog poslovanja u budućnosti od neprofitabilnog poduzeća.

Kvaliteta dobiti ukazuje na to da ne postoje velike razlike u iznosu dobiti iz poslovanja i novčanog toka iz poslovanja, a koje su rezultat obračunskih kategorija. Naime, velike razlike između ove dvije kategorije mogu ukazivati na manipulacije u financijskim izvještajima. Pretpostavlja se da niska vrijednost pokazatelja kvalitete dobiti može utjecati na izražavanje sumnje u vremenski neograničeno poslovanje.

H₂: Zaduženost poduzeća i dezinvestiranje imaju negativan utjecaj na revizorovu procjenu vremenske neograničenosti poslovanja.

Zaduženost poduzeća se mjeri udjelom tuđeg kapitala u ukupnom kapitalu, odnosno pokazuje koliki dio imovine poduzeća se financira iz tuđih izvora. Što je stupanj zaduženosti veći, veći

je rizik nemogućnosti servisiranja dugova, pronalaženja novih investitora i nastavka uspješnog poslovanja.

Positivni novčani tokovi od investicijskih aktivnosti pokazuju da poduzeće prodaje svoju dugotrajnu imovinu, odnosno dezinvestira. Najčešći razlog za to je nemogućnost podmirivanja duga ili financiranja poslovanja, pa se na ovaj način pokušava ostvariti višak novca kako bi se moglo nastaviti redovno poslovanje. Ova situacija ukazuje na financijske probleme koji u dužem roku mogu dovesti do nemogućnosti nastavka poslovanja.

S obzirom na to da pitanje vremenske neograničenosti poslovanja nije dovoljno istraženo, posebno u domaćim uvjetima, a poduzeća se sve češće susreću s iznenadnim financijskim poteškoćama, javlja se potreba za pronalaženjem instrumenata kojima se mogu predvidjeti eventualni problemi u budućnosti. Stoga se ovim istraživanjem žele postići sljedeći ciljevi:

- Objasniti koncept vremenske neograničenosti poslovanja kao jedan od temeljnih računovodstvenih kocepata i ukazati na važnost procjene vremenske neograničenosti poslovanja za korisnike financijskih izvještaja.
- Empirijski istražiti i utvrditi utjecaj varijabli koje predstavljaju neke karakteristike poslovanja revidiranog poduzeća (likvidnost, profitabilnost, zaduženost,...) na revizorovo izražavanje sumnje u vremenski neograničeno poslovanje na uzorku hrvatskih i crnogorskih poduzeća.
- Analizirati utjecaj pokazatelja iz izvještaja o novčanom toku na vjerojatnost izražavanja revizorove sumnje u vremensku neograničenost poslovanja, a koji u dosadašnjim istraživanjima o ovoj problematici nisu često korišteni.
- Nakon provedenog istraživanja donijeti zaključak o prethodno obrazloženom utjecaju varijabli i usporediti rezultate dobivene na temelju podataka dviju zemalja.

1.3. Metode istraživanja

U ovom radu korišteno je više metoda koje se međusobno povezuju i kombiniraju. Metode korištene u istraživanju su sljedeće:⁵

- Metoda dedukcije – sustavna i dosljedna primjena deduktivnog načina zaključivanja koji pretpostavlja poznavanje općih stavova, načela, posjedovanje općih znanja na temelju kojih se shvaća ono posebno ili pojedinačno. U ovom radu, na temelju

⁵ Zelenika, R. (1998): Metodologija i tehnologija izrade znanstvenog i stručnog djela. Ekonomski fakultet Sveučilišta u Rijeci, Rijeka., str. 323.

pregleda literature i općih znanja iz teorije izvedene su određene pretpostavke, odnosno dedukcijom iz teorije nastale su hipoteze koje se trebaju dokazati ili opovrgnuti.

- Metoda analize – postupak objašnjenja stvarnosti putem raščlanjivanja složenih pojmova na njihove jednostavnije sastavne dijelove i izučavanje svakog dijela za sebe, kao i u odnosu na druge dijelove. U ovom istraživanju primjenjuje se metoda kvantitativne analize koja ekonomske činjenice i pojave svodi na određene količine (vrijednosne pokazatelje) koji se međusobno uspoređuju i uzročno objašnjavaju.
- Metoda deskripcije – postupak jednostavnog opisivanja činjenica, procesa i predmeta u prirodi i društvu, te njihovih empirijskih potvrđivanja odnosa i veza. Ova metoda se u radu koristi za objašnjavanje različitih pojmova i koncepata, kao i opisivanje uzorka i varijabli u empirijskom dijelu rada.
- Komparativna metoda – postupak uspoređivanja istih ili srodnih činjenica, pojava, procesa i odnosa, odnosno utvrđivanja njihove sličnosti i razlika u ponašanju i intenzitetu. Ova metoda će se naročito koristiti pri analizi rezultata i donošenju zaključaka.
- Metoda uzoraka – ispitivanje dijela skupa na temelju slučajnog izbora jedinica. Njen cilj je da se primjenom statističkih metoda ocijene nepoznati parametri statističkog skupa iz kojeg je uzorak izabran, ili da se na temelju podataka o jedinicama iz uzorka provjeri istinitost nekih pretpostavki (hipoteza) o određenoj karakteristici osnovnog skupa.
- Ekonometrijska metoda – omogućuje konzistentno ocjenjivanje kvantitativnih odnosa između određenih varijabli na osnovi znanstveno utemeljenih teorija i podataka o odgovarajućim varijablama. Meritorno ocijenjeni ekonometrijski modeli mogu poslužiti za testiranje i verifikaciju relacija određenih pojava i procesa i njihovo dublje spoznavanje.

1.4. Doprinos istraživanja

Svako poduzeće je u stalnoj interakciji s okolinom u kojoj postoji mnoštvo zainteresiranih strana. Zbog toga je iznimno važno procjenjivati vremensku neograničenost poslovanja poduzeća, jer bi prestankom njegovog poslovanja došlo do niza multiplikativnih efekata koji bi se na koncu odrazili na stabilnost gospodarstva u cjelini. S obzirom na to da su poznati modeli za procjenu vremenske neograničenosti poslovanja razvijani većinom u prošlom

stoljeću i na temelju podataka za razvijene zemlje, oni ne odgovaraju u potpunosti današnjim uvjetima poslovanja u zemljama u tranziciji.

U hrvatskom i crnogorskom gospodarstvu ne postoji mnogo istraživanja na temu vremenske neograničenosti poslovanja, pa svaki korak u tom pravcu može biti značajan. Rezultati ovog istraživanja bi trebali potaknuti na pravovremeno uočavanje faktora koji ukazuju na postojanje problema u poslovanju jednog poduzeća zbog kojih ono može postati upitno u budućnosti, što se ističe u revizorskom izvješću. Time se daje signal upravi poduzeća na šta treba obratiti pozornost, kao i potencijalnim ulagačima koji u budućnosti očekuju neku korist od svog ulaganja, ali i svim ostalim zainteresiranim stranama koje žele zaštititi svoje interese.

Osim doprinosa u praksi, ovo istraživanje može doprinijeti i teorijskom aspektu ove problematike. Uzimajući u obzir složenost poslovnog subjekta i njegovog okruženja, nije realno očekivati da se može napraviti jedan savršen model koji precizno odražava svu kompleksnost poslovanja. Potrebno je pažljivo odabrati signifikantne varijable koje imaju utjecaj na revizorovo izražavanje sumnje u primjerenost pretpostavke vremenske neograničenosti poslovanja, što može olakšati buduće procjene mogućnosti nastavka poslovanja. Pored nekih tradicionalnih pokazatelja koji se izračunavaju na temelju podataka iz bilance i računa dobiti i gubitka, u radu su korišteni i pokazatelji novčanog toka koji do sada nisu adekvatno zastupljeni u istraživanjima o ovoj problematici. To može doprinijeti većoj pouzdanosti budućih procjena vremenske neograničenosti poslovanja, jer su novčani tokovi manje podložni manipulacijama.

1.5. Struktura diplomskog rada

Diplomski rad se sastoji od pet cjelina, među kojima su uvod, teorijska podloga istraživane problematike, empirijsko istraživanje na temelju odabranog uzorka i zaključak o dobivenim rezultatima.

U uvodu diplomskog rada predstavljen je problem koji se istražuje, kao i konkretan predmet istraživanja. Također su postavljene hipoteze koje su ispitane u empirijskom dijelu rada i ciljevi koji se istraživanjem žele postići. Opisane su metode koje se koriste u radu, doprinos istraživanja, kao i struktura diplomskog rada.

U drugom dijelu rada opisana su temeljna načela sastavljanja financijskih izvještaja, pa je dat i pregled temeljnih financijskih izvještaja koji prikazuju opću sliku poslovanja jednog poduzeća. Prikazana su bitna načela i standardi revizijske prakse kojima se revizori vode u

svom radu. Istaknut je značaj i uloga revizije financijskih izvještaja i opisan je proces revizije, kao i rezultat ovog procesa, tj. revizijsko izvješće.

U trećoj cjelini teorijski je obrađena temeljna računovodstvena pretpostavka vremenske neograničenosti poslovanja, odnosno smjernice Međunarodnog revizijskog standarda 570. Objasnjeno je tko su zainteresirane strane, odnosno korisnici financijskih izvještaja kojima je od velike važnosti mišljenje revizora o mogućnosti nastavka poslovanja poduzeća. Opisano je koja je odgovornost menadžmenta u primjeni ove temeljne računovodstvene pretpostavke, kao i odgovornost revizora u ocjeni menadžmentove procjene. Istaknuta je i uloga analitičkih postupaka kao sredstva koje se često koristi u procjeni vremenske neograničenosti poslovanja.

U četvrtom dijelu rada dat je pregled dosadašnjih istraživanja o problematici vremenske neograničenosti poslovanja, a zatim je prikazano empirijsko istraživanje na temelju uzorka hrvatskih i crnogorskih poduzeća. Opisan je uzorak i korištene varijable, i istražen je utjecaj odabranih varijabli na revizorovu procjenu vremenske neograničenosti poslovanja. Na kraju su analizirani rezultati istraživanja koji pokazuju koji su to faktori koji utječu na ovu procjenu.

U posljednjem dijelu rada sumirano je cijelo istraživanje i donijet je zaključak o dobivenim rezultatima, kao i postupcima kojima bi se ovo područje moglo unaprijediti. Također su uspoređeni rezultati dobiveni na temelju podataka za dvije zemlje i zaključeno je postoje li značajne razlike među njima kada je u pitanju utjecaj faktora na revizorovu procjenu vremenske neograničenosti poslovanja.

2. FINANCIJSKO IZVJEŠTAVANJE I REVIZIJA

Informacije za potrebe poslovnog odlučivanja pribavljaju se iz različitih izvora, a najvažnija uloga u tom kontekstu daje se financijskim izvještajima, kao nositeljima računovodstvenih informacija. Oni su rezultat funkcioniranja najznačajnijeg dijela upravljačkog informacijskog sustava – računovodstvenog informacijskog podsustava. Financijski izvještaji temeljna su podloga za analizu poslovanja i ocjenu stanja poduzeća. Primjenom različitih analitičkih postupaka i metoda na podatke sadržane u financijskim izvještajima stvara se relevantna i prikladna informacijska podloga za potrebe poslovnog odlučivanja. Na temelju dobivenih informacija sagledavaju se vlastite snage i slabosti, donose odluke o potrebnim korektivnim akcijama i planiraju buduće aktivnosti poduzeća.⁶

Iako je u Republici Hrvatskoj 2015. godine stupio na snagu novi Zakon o računovodstvu, ovaj rad će se temeljiti na odredbama Zakona o računovodstvu iz 2007. godine, s obzirom na to da je istraživanje provedeno na podacima iz financijskih izvještaja sastavljenih za 2014. i 2015. godinu, kada su još uvijek bile na snazi odredbe starog zakona. Prema Zakonu o računovodstvu, u Republici Hrvatskoj primjenjuju se Hrvatski standardi financijskog izvještavanja (HSFI) i Međunarodni standardi financijskog izvještavanja (MSFI). Prema klasifikaciji poduzetnika u Zakonu o računovodstvu⁷, obveznici primjene HSFI su mali i srednji poduzetnici, dok su obveznici primjene MSFI veliki poduzetnici i poduzetnici čije dionice ili dužnički vrijednosni papiri su uvršteni ili se obavlja priprema za njihovo uvrštenje na organizirano tržište vrijednosnih papira.⁸ Stoga je za financijsko izvještavanje poslovnih subjekata u Republici Hrvatskoj relevantan HSFI 1 – “Financijski izvještaji”, kao i MRS 1 – “Prezentiranje financijskih izvještaja”. U MRS-u 1 ističe se da je cilj financijskih izvještaja opće namjene da pruže informacije o financijskom položaju, financijskoj uspješnosti i novčanim tokovima poduzeća, što je korisno širokom krugu korisnika u donošenju ekonomskih odluka. Ovaj cilj se ne može ostvariti razmatranjem samo jednog financijskog izvještaja, već ih je potrebno razmatrati sve, kao dijelove jedinstvene cjeline.⁹

Da bi se izbjegle pogrešne poslovne odluke, poslovno odlučivanje mora biti utemeljeno na realnim i objektivnim informacijama. U tom kontekstu razmatra se revizija kao nezamjenjiv instrument uspješnog donošenja poslovnih odluka. Revizija je usmjerena na ispitivanje

⁶ Tušek, B. (2001): Revizija instrument poslovnog odlučivanja. TEB – POSLOVNO SAVJETOVANJE d.o.o. Zagreb, str. 281.

⁷ Prema novom Zakonu o računovodstvu, poduzetnici se klasifikuju na mikro, male, srednje i velike.

⁸ Narodne novine, (2007): Zakon o računovodstvu, Narodne novine d.d. Zagreb, broj 109, čl. 13.

⁹ Gulin, D., Tušek, B., Žager, L. (2004): Poslovno planiranje, kontrola i analiza. Zagreb: Hrvatska zajednica računovođa i financijskih djelatnika, str. 155.

realnosti i objektivnosti financijskih izvještaja, čime se osigurava njihova pouzdanost i znatno pridonosi njihovoj kvaliteti. Mišljenje revizora pridonosi vjerodostojnosti financijskih informacija, pružajući visoku ali ne i apsolutnu razinu uvjerenja.¹⁰ Revizija je jedan od osnovnih instrumenata međusobnog komuniciranja i povjerenja između onih koji pripremaju financijske izvještaje i onih koji ih koriste.

Mnogi teoretičari i organizacije su se bavili problematikom pojmovnog određenja revizije, pa se u literaturi mogu naći brojne definicije revizije. Prema Zakonu o reviziji¹¹, “revizija je postupak provjere i ocjene financijskih izvještaja i konsolidiranih financijskih izvještaja obveznika revizije te podataka i metoda koje se primjenjuju pri sastavljanju financijskih izvještaja, na temelju kojih se daje stručno i neovisno mišljenje o istinitosti i objektivnosti financijskog stanja, rezultata poslovanja i novčanih tokova. Revizija obuhvaća i druge poslove predviđene Zakonom o trgovačkim društvima te posebnim propisima.”

Revizija se obavlja neovisno, samostalno i objektivno u skladu s Zakonom o reviziji, Međunarodnim revizijskim standardima koje je prevela i objavila Hrvatska revizorska komora, pravilima revizijske struke te drugim pravilima i propisima, poštujući Kodeks profesionalne etike revizora.¹² Zakonom o reviziji je propisana obvezna revizija financijskih izvještaja za određene kategorije poduzetnika. Prema ovom zakonu, “jednom godišnje reviziji podliježu financijski izvještaji svih dioničkih društava, komadintnih društava i društava s ograničenom odgovornošću čiji godišnji ukupan prihod u godini koja prethodi reviziji prelazi 30.000.000,00 kuna, banaka, osiguravajućih društava, investicijskih fondova, mirovinskih fondova, mirovinskih osiguravajućih društava i drugih društava po posebnim propisima, kao i povezanih društava bez obzira na njihovu veličinu, ako vladajuće društvo podliježe reviziji. Jednom godišnje reviziji podliježu i konsolidirani financijski izvještaji”.¹³

Objekt revizije je poslovanje poduzeća s naglaskom na financijske izvještaje koji su rezultat tog poslovanja, dok se kao predmet revizije navodi stupanj usklađenosti poslovanja poduzeća s unaprijed postavljenim kriterijima.¹⁴ Kao kriteriji za ocjenu realnosti i objektivnosti financijskih izvještaja u literaturi se navode: računovodstvena načela, HSFI/MSFI, zakonski propisi i usvojene računovodstvene politike.

¹⁰ Tušek, B., op.cit., str. 285.

¹¹ Narodne novine, (2005): Zakon o reviziji, Narodne novine d.d. Zagreb, broj 146, čl. 2.

¹² Ibid., čl. 5.

¹³ Narodne novine, (2005): Zakon o reviziji, op. cit., čl. 6.

¹⁴ Vujević, I. (2004): Revizija, 2. izd., Ekonomski fakultet Split, str. 17.

Cilj revizije financijskih izvještaja je omogućiti revizoru da izrazi mišljenje o tome jesu li financijski izvještaji pripremljeni, u svim značajnim odrednicama, sukladno primjenjivom okviru financijskog izvještavanja.¹⁵ Osnovni je zadatak revizije zaštita interesa vlasnika kapitala, na način da revizor svojom nepristranošću daje mišljenje o realnosti i objektivnosti financijskih izvještaja, što ujedno služi kao pouzdana informacijska podloga za optimalno odlučivanje i upravljanje.¹⁶

Eksterni revizor može se angažirati za obavljanje revizije, ali i drugih usluga koje su srodne ili povezane s revizijom (uvid, povezane usluge). Različite vrste usluga razlikuju se po razini uvjerenja koje pružaju. Revizija pruža najvišu razinu uvjerenja, ali nikada apsolutnu, zbog niza činitelja kao što su metode i tehnike koje iziskuju prosuđivanje, testiranje, uzorkovanje, ograničenost zbog računovodstvenog sustava, slabost u internim kontrolama, i slično.¹⁷ Revizija se usmjerava, u prvom redu, na računovodstvene izvještaje, pa je u nastavku prikazan cjelovit skup temeljnih financijskih izvještaja.

2.1. Temeljni financijski izvještaji

Osnovni zadatak računovodstva, kao funkcije koja je neophodna za upravljanje poduzećem, jest prikupljanje i obrada podataka financijske prirode, te prezentiranje dobivenih informacija zainteresiranim korisnicima. U tom kontekstu financijski izvještaji predstavljaju završnu fazu računovodstvenog procesiranja podataka i pojavljuju se kao nosioci računovodstvenih informacija neophodnih za donošenje poslovnih odluka.¹⁸ Financijski izvještaji, kao output računovodstvenog procesa, su kontrolni instrumenti pomoću kojih vlasnik može ocijeniti uspješnost menadžmenta u upravljanju poslovanjem poduzeća. Oni pružaju informacije o imovini, obvezama, kapitalu, prihodima, rashodima, dobiti, gubitku, novčanim tokovima, kao i druge informacije u bilješkama uz financijske izvještaje.¹⁹

¹⁵ Filipović, I. (2009): Revizija. Sinergija nakladništva d.o.o. Zagreb, str. 12.

¹⁶ Vujević, I., op. cit., str. 15.

¹⁷ Popović, Ž. i Vitezić, N. (2009): Revizija i analiza – instrumenti uspješnog donošenja poslovnih odluka. 2. izd. Zagreb: Hrvatska zajednica računovođa i financijskih djelatnika, str. 18.

¹⁸ Žager, K., Mamić Sačer, I., Sever, S., Žager, L., op. cit., str. 52.

¹⁹ Sever Mališ, S., Tušek, B., Žager, L. (2012): Revizija – načela, standardi, postupci. Hrvatska zajednica računovođa i financijskih djelatnika, Zagreb, str. 27.

Prema Zakonu o računovodstvu²⁰, temeljne godišnje financijske izvještaje čine:

- Bilanca,
- Račun dobiti i gubitka,
- Izvještaj o novčanom toku,
- Izvještaj o promjenama kapitala,
- Bilješke uz financijske izvještaje.

Godišnji financijski izvještaji moraju pružiti istinit i objektivan prikaz financijskog položaja i uspješnosti poslovanja poduzeća. Oni se sastavljaju za poslovnu godinu koja je najčešće jednaka kalendarskoj godini, a iznimno, zbog sezonske prirode djelatnosti izvještaji mogu biti sastavljeni za poslovnu godinu koja je različita od kalendarske godine. Mali poduzetnici dužni su sastavljati samo bilancu, račun dobiti i gubitka i bilješke uz financijske izvještaje.

Prema MRS-u 1, potpuni set financijskih izvještaja čine:²¹

- Izvještaj o financijskom položaju na kraju razdoblja,
- Izvještaj o sveobuhvatnoj dobiti razdoblja,
- Izvještaj o promjenama kapitala tijekom razdoblja,
- Izvještaj o novčanim tokovima tijekom razdoblja,
- Bilješke, koje obuhvaćaju sažetak važnih računovodstvenih politika i druga objašnjenja,
- Izvještaj o financijskom položaju na početku najranijeg usporednog razdoblja ako subjekt neku računovodstvenu politiku primjenjuje retroaktivno ili ako retroaktivno prepravljiva stavke u svojim financijskim izvještajima ili ako stavke u financijskim izvještajima reklasificira.

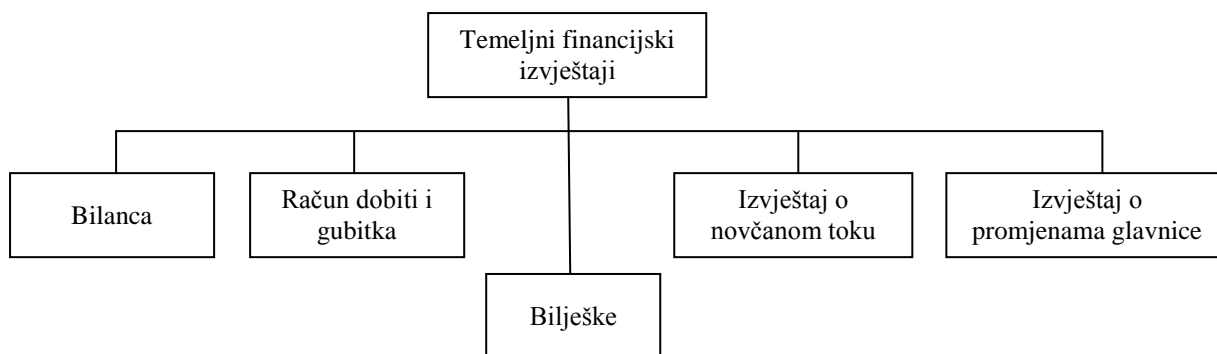
U okviru iste točke napominje se da subjekti mogu ove izvještaje nazvati drukčijim nazivima od onih koji su korišteni u ovome Standardu.

Svi financijski izvještaji su međusobno povezani i upućeni jedni na druge. Promatrani zajedno, oni govore o “zdravstvenom stanju” nekog poduzeća, koje je potrebno utvrditi i razumjeti kako bi se mogle donositi primjerene i racionalne poslovne odluke.²²

²⁰ Narodne novine, (2007): Zakon o računovodstvu, op. cit., čl. 15.

²¹ Narodne novine, (2009): Međunarodni računovodstveni standard 1. Narodne novine, d.d. Zagreb, br. 136, točka 10.

²² Žager, K., Mamić Sačer, I., Sever, S., Žager, L., op. cit., str. 52.

Slika 1: Temeljni financijski izvještaji

Izvor: Žager, K., Mamić Sačer, I., Sever, S., Žager, L. (2008): Analiza financijskih izvještaja. MASMEDIA, Zagreb, str. 52

2.1.1. Bilanca

Bilanca ukazuje na financijski položaj, odnosno financijsku situaciju poduzeća na određeni dan, najčešće posljednji dan u kalendarskoj godini. Zbog toga se bilanca naziva još i „Izveštaj o financijskom položaju“ ili „Izveštaj o financijskoj situaciji“. Njeno osnovno obilježje je bilančna ravnoteža prema kojoj je vrijednost ukupne imovine jednaka zbroju vrijednosti obveza i kapitala, odnosno tuđih i vlastitih izvora financiranja.²³

Imovina je resurs koji je pod kontrolom poduzeća, koji proizlazi iz prošlih događaja, i od kojeg se očekuju buduće ekonomske koristi. Obveze su postojeći dugovi poduzeća, proizašli iz prošlih događaja, za čije se podmirenje očekuje smanjenje resursa. Kapital (glavnica) je ostatak imovine nakon odbitka svih obveza. Računovodstvenim rječnikom imovina se naziva aktiva, a izvori te imovine (kapital i obveze) nazivaju se pasiva.²⁴

Prema pojavnom obliku, imovina se sistematizira na materijalnu i nematerijalnu. Materijalna imovina predstavlja sve one oblike koji imaju fizički, materijalni oblik (zgrade, oprema, zalihe,...), dok nematerijalni oblici imovine nisu okom vidljivi, ali pridonose ostvarivanju poslovnog zadatka (patenti, licence, koncesije,...). Imovina se također može sistematizirati u dvije osnovne grupe prema funkciji koju obavlja u poslovnom procesu, odnosno vremenu očekivane transformacije u novčani oblik: kratkotrajnu i dugotrajnu imovinu. Kratkotrajnu imovinu čini onaj dio ukupne imovine za koji se očekuje da će se pretvoriti u novčani oblik u vremenu kraćem od jedne godine, dok je dugotrajna imovina onaj dio imovine koji se, u

²³ Gulin, D. i Perčević, H. (2013): Financijsko računovodstvo – izabrane teme. Hrvatska zajednica računovođa i financijskih djelatnika, Zagreb, str. 21.

²⁴ Žager, K., Mamić Sačer, I., Sever, S., Žager, L., op. cit., str. 53.

pravilu, postupno troši (amortizira) i zadržava svoj pojavni oblik tijekom čitavog korisnog vijeka uporabe.²⁵

I izvori imovine se također klasificiraju prema određenim kriterijima. Ovisno o tome je li imovinu u poduzeće uložio vlasnik ili neki drugi privredni subjekt, izvori imovine se prema kriteriju vlasništva dijele na vlastite izvore (kapital ili glavnica) i tuđe izvore (obveze). Drugi kriterij za podjelu je rok dospijeaća prema kojem se razlikuju kratkoročni izvori (kratkoročne obveze), dugoročni izvori (dugoročne obveze) i trajni izvori (kapital ili glavnica).²⁶

Bilanca ima obilježje statičkog izvještaja jer prikazuje financijski položaj poduzeća u jednoj vremenskoj točki. Ostali financijski izvještaji su dinamični, jer prikazuju promjene u nekom razdoblju. Oni čine vezu između dvije bilance, odnosno detaljnije objašnjavaju neke pozicije sadržane u bilanci.²⁷

2.1.2. Račun dobiti i gubitka

Račun dobiti i gubitka osigurava korisnicima informacije o uspjehu poslovanja poduzeća za jedno računovodstveno razdoblje. Njegovi osnovni elementi su prihodi, rashodi i dobit ili gubitak kao njihova razlika. Prihodi za posljedicu imaju povećanje imovine ili smanjenje obveza, dok rashodi za posljedicu imaju smanjenje imovine ili povećanje obveza. Na kraju računovodstvenog razdoblja uspoređuju se prihodi i rashodi i utvrđuje se je li poduzeće ostvarilo dobit ili gubitak.²⁸

Prihodi i rashodi su obračunske kategorije koje se ne poklapaju s novčanim tokovima, odnosno primicima i izdacima. Oni se utvrđuju prema načelu nastanka događaja. To znači da se priznaju onda kada su nastali, a ne kad je novac primljen ili isplaćen, i unose se u financijske izvještaje razdoblja na koje se odnose. Prema načelu opreznosti, prihodi se priznaju samo onda kada su izvjesni, sigurni, dok se rashodi priznaju i kad su mogući.²⁹

Poduzetnici koji primjenjuju MSFI dužni su sastavljati Izvještaj o sveobuhvatnoj dobiti. Ovaj izvještaj prezentira sve komponente dobiti ili gubitka, kao i komponente ostale sveobuhvatne dobiti. Prema MRS-u 1, poduzetnici imaju pravo izbora između dvije varijante ovog izvještaja: kao jedan izvještaj – izvještaj o sveobuhvatnoj dobiti; ili kao dva izvještaja – zaseban račun dobiti i gubitka i izvještaj koji sadrži sastavne dijelove ostale sveobuhvatne

²⁵ Ibid., str. 55.

²⁶ Ibid., str. 59.

²⁷ Sever Mališ, S., Tušek, B., Žager, L., op. cit., str. 30.

²⁸ Gulin, D. i Perčević, H., op. cit., str. 26.

²⁹ Žager, K., Mamić Sačer, I., Sever, S., Žager, L., op. cit., str. 75.

dobiti.³⁰ Ostala sveobuhvatna dobit obuhvaća potencijalne prihode i rashode koji su izvan utjecaja menadžmenta, a rezultat su položaja i ekonomskih uvjeta poslovanja poslovnog subjekta. Najčešće su to dobiti i gubici od tečajnih razlika na inozemnim investicijama, nerealizirani dobiti i gubici na financijskoj imovini, promjene revalorizacijskih rezervi i efekti od zaštite na derivativnim instrumentima. Svrha sastavljanja Izvještaja o sveobuhvatnoj dobiti je da se vlasnicima kapitala i vjerovnicima pruže informacije o dobiti (gubitku) kao uspjehu (neuspjehu) menadžmenta, i informacije o ostaloj sveobuhvatnoj dobiti, odnosno dobiti poslovnog subjekta kao rezultat ekonomskih uvjeta poslovanja.³¹

2.1.3. Izvještaj o novčanom toku

Sastavljanje i prezentiranje izvještaja o novčanom toku propisan je MRS-om 7. Prema ovom Standardu, informacije o novčanim tokovima su korisne pri procjenjivanju mogućnosti subjekta da stvara novac i novčane ekvivalente, i povećavaju usporedivost izvještavanja o poslovnoj uspješnosti različitih subjekata budući da eliminiraju učinke različitih računovodstvenih postupaka za iste transakcije i poslovne događaje.³²

Prema MRS-u 7, “novčani tokovi jesu priljevi i odljevi novca i novčanih ekvivalenata. Novac obuhvaća novac u blagajni i depozite po viđenju. Novčani ekvivalenti su kratkotrajna, visoko likvidna ulaganja koja se mogu brzo konvertirati u poznate iznose novca i podložna su beznačajnom riziku promjena vrijednosti.”³³

Izvještaj o novčanom toku sadrži informacije o novčanim primicima i izdacima u toku obračunskog razdoblja, te stanju novca i novčanih ekvivalenata na početku i na kraju obračunskog razdoblja. Prema MRS-u 7, subjekt u Izvještaju o novčanim tokovima treba prezentirati novčane tokove tijekom razdoblja, klasificirane na novčane tokove od poslovnih, investicijskih i financijskih aktivnosti, na način koji je najprikladniji za njegovo poslovanje.³⁴

Novčani tokovi od poslovnih aktivnosti prvenstveno proizlaze iz glavnih aktivnosti subjekta koje stvaraju prihode. Iznos novčanih tokova nastalih od poslovnih aktivnosti, ključni je pokazatelj razmjera u kojem je poslovanje subjekta ostvarilo dostatne novčane tokove za

³⁰ Narodne novine, (2009): Međunarodni računovodstveni standard 1., op. cit., točka 81.

³¹ Gulin, D. i Perčević, H., op. cit., str. 31.

³² Narodne novine, (2009): Međunarodni računovodstveni standard 7. Narodne novine, d.d. Zagreb, br.136, točka 4.

³³ Ibid., točka 6.

³⁴ Ibid., točka 11.

otplate zajma, očuvanje poslovne sposobnosti subjekta, plaćanje dividendi i ostvarivanje novih ulaganja bez korištenja vanjskih izvora financiranja.³⁵

Investicijske aktivnosti vezane su uz promjene na dugotrajnoj imovini. Primjeri primitaka i izdataka novca na osnovi investicijskih aktivnosti su: primici od prodaje materijalne i nematerijalne imovine, primici od povrata danih kredita drugima, izdaci za nabavu materijalne i nematerijalne imovine, izdaci na osnovi kredita danih drugima, izdaci za kupovinu dionica ili obveznica drugih subjekata, itd. Financijske aktivnosti su aktivnosti vezane uz financiranje poslovanja. Najčešći primici i izdaci vezani uz ove aktivnosti su: primici od emisije dionica, obveznica i drugih vrijednosnih papira, primici od primljenih kredita, izdaci za otkup vlastitih dionica, za dividende, kamate, otplatu kredita, itd.³⁶

Na svim razinama aktivnosti promatraju se ukupni primici i ukupni izdaci novca i iskazuje se njihova razlika koja se naziva čisti ili neto novčani tok. Iskazivanjem te razlike može se uočiti da li poduzeće više prima ili više troši novca po nekoj osnovi, te kakav je odnos prema planiranim, očekivanim veličinama.³⁷

MRS 7 propisuje dvije metode sastavljanja izvještaja o novčanom toku: direktna (izravna) i indirektna (neizravna). Prema direktnoj metodi objavljuju se glavne skupine bruto novčanih primitaka i bruto novčanih isplata, dok se prema indirektnoj metodi dobit ili gubitak usklađuje za učinke transakcija nenovčane prirode, sva razgraničenja ili obračunske iznose proteklih ili budućih poslovnih novčanih primitaka ili isplata, te za pozicije prihoda ili rashoda koje su vezane za investicijske ili financijske novčane tokove.³⁸ Dok se novčani tokovi od financijskih i investicijskih aktivnosti uvijek iskazuju izravno, poduzećima je ostavljena sloboda izbora izravnog ili neizravnog iskazivanja novčanih tokova od poslovnih aktivnosti. Kako izravna metoda zahtijeva više vremena i novca, do danas je u praksi češća primjena neizravne metode. Ipak, korisnici izvještaja preferiraju izvještaje sastavljene primjenom izravne metode, jer ona omogućava detaljniji uvid u pojedine poslovne aktivnosti.³⁹

Izvještaj o novčanim tokovima pruža informacije o novčanim primicima i izdacima koje su posebno važne kada se uzme u obzir sve naglašenija problematika likvidnosti. U praksi se

³⁵ Ibid., točka 13.

³⁶ Žager, K., Mamić Sačer, I., Sever, S., Žager, L., op. cit., str. 84.

³⁷ Ibid., str. 83.

³⁸ Narodne novine, (2009): Međunarodni računovodstveni standard 7., op. cit., točka 18.

³⁹ Aljinović Barać, Ž. (akademska godina 2016/17) Autorski materijal: skripta Računovodstvo novčanih tijekova.

često dešava da poduzeća u računu dobiti i gubitka iskazuju neto dobitak, a zapravo imaju velikih poteškoća u podmirivanju svojih obveza. Ovaj financijski izvještaj nastao je iz potrebe menadžmenta i financijskih institucija za dodatnim informacijama za potrebe odlučivanja. Danas je na globalnoj razini korist od njega velika, jer pruža informacije koje se ne mogu pronaći u bilanci i računu dobiti i gubitka.⁴⁰ Osim toga, izvještaj o novčanim tokovima je manje podložan manipulacijama zbog primjene novčanog načela u njegovoj izradi.

2.1.4. Izvještaj o promjenama kapitala

Izvještaj o promjenama kapitala prikazuje strukturu vlastitog kapitala i promjene na svim stavkama vlastitog kapitala na kraju izvještajnog razdoblja u odnosu na početak razdoblja.⁴¹ Promjene kapitala subjekta između početka i kraja izvještajnog razdoblja odražavaju povećanje ili smanjenje neto imovine tijekom toga razdoblja. Osim promjena koje proizlaze iz transakcija s vlasnicima (uplate kapitala, otkup vlastitih vlasničkih instrumenata i isplata dividende) i transakcijskih troškova izravno povezanih s takvim transakcijama, ukupna promjena kapitala tijekom razdoblja predstavlja ukupni iznos prihoda i rashoda, odnosno dobiti ili gubitka, ostvarenih aktivnostima subjekta u tom razdoblju.⁴² Najznačajnija promjena u kapitalu, u pravilu, proizlazi iz zadržane dobiti. Iznos zadržane dobiti povećava se stvaranjem dobiti, a smanjuje se za iznos ostvarenog gubitka, te za iznos dividendi.⁴³

Izvještaj o promjeni kapitala može se sastaviti na dva načina: tako da prikazuje sve promjene u glavnici, ili tako da prikazuje djelomične promjene (ne prikazuje promjene koje proizlaze iz transakcija s vlasnicima i raspodjele vlasnicima). U slučaju da se prikazuje u skraćenoj formi, sve ostale informacije o promjenama na kapitalu prikazuju se u bilješkama uz financijske izvještaje.⁴⁴

2.1.5. Bilješke uz financijske izvještaje

Bilješke nisu formalno određene i mogu sadržavati mnoštvo različitih informacija čiji sadržaj i struktura ovise o specifičnosti svakog pojedinog poduzeća, kao što su vrsta djelatnosti,

⁴⁰ Gulin, D. i Perčević, H., op. cit., str. 38.

⁴¹ Belak, V. (2006): Profesionalno računovodstvo prema MSFI i hrvatskim poreznim propisima. Zgombić & Partneri – nakladništvo i informatika d.o.o., Zagreb, str. 37.

⁴² Narodne novine, (2009): Međunarodni računovodstveni standard 1., op. cit., točka 109.

⁴³ Žager, K., Mamić Sačer, I., Sever, S., Žager, L., op. cit., str. 87.

⁴⁴ Ibid., str. 88.

organizacijski oblik, struktura imovine, obveza, kapitala, i sl.⁴⁵ Bilješke uz financijske izvještaje dodatno pojašnjavaju strukturu, vrijednost i obilježja nekih pozicija u ostalim izvještajima. One trebaju sadržavati sve one informacije koje se direktno ne vide iz financijskih izvještaja, a nužne su za njihovo razumijevanje i ocjenu poslovanja. Sastavljanje i prezentiranje ovih dodatnih informacija pridonosi kvaliteti i upotrebljivosti računovodstvenih informacija.⁴⁶

U bilješkama uz financijske izvještaje prezentiraju se informacije o osnovi za sastavljanje financijskih izvještaja, dodatne informacije koje nalažu MSFI-jevi, a koje nisu prezentirane u financijskim izvještajima, informacije koje su važne za razumijevanje bilo kojeg sastavnog dijela financijskih izvještaja, te korištene računovodstvene politike.⁴⁷

Računovodstvene politike, koje se prezentiraju u bilješkama, obuhvaćaju načela, osnove, konvencije, pravila i postupke koje je menadžment usvojio prilikom sastavljanja i prezentiranja financijskih izvještaja. Donošenje i primjena ovih politika regulirano je MRS-om 8 – “Računovodstvene politike, promjena računovodstvenih procjena i pogreške”. Postoji mnogo različitih računovodstvenih politika u primjeni, pa je potrebna prosudba pri izboru onih politika koje najbolje odgovaraju uvjetima poduzeća. Može se očekivati da će subjekt donositi poslovne politike za sljedeće stavke: obračun amortizacije, rezerviranja, metodu obračuna utroška zaliha, itd. Ista računovodstvena politika primjenjuje se unutar svakog razdoblja i iz jednog razdoblja u sljedeće, a može se mijenjati samo ako su ispunjeni određeni kriteriji propisani standardom.⁴⁸

2.2. Računovodstvene pretpostavke, načela i standardi

S razvojem nacionalnih i međunarodnih tržišta javlja se sve veća međuovisnost poduzeća, kako unutar pojedinih nacionalnih ekonomija, tako i na međunarodnoj razini. Računovodstvene informacije prezentirane u financijskim izvještajima moraju biti, ne samo kvalitetne, već i razumljive i upotrebljive i za osobe bez stručnog računovodstvenog znanja. Zbog navedenih činjenica oblikovan je odgovarajući koncepcijski okvir, s ciljem standardizacije računovodstvenih informacija.⁴⁹ Teorijske spoznaje i praktična iskustva sintetizirana su u obliku računovodstvenih pretpostavki, načela i standarda.

⁴⁵ Sever Mališ, S., Tušek, B., Žager, L., op. cit., str. 30.

⁴⁶ Žager, K., Mamić Sačer, I., Sever, S., Žager, L., op. cit., str. 89.

⁴⁷ Narodne novine, (2009): Međunarodni računovodstveni standard 1., op. cit., točka 112.

⁴⁸ Belak, V., op. cit., str. 44.

⁴⁹ Tušek, B., op.cit., str. 39.

U računovodstvenoj literaturi postoje različiti pristupi i klasifikacije računovodstvenih načela i pretpostavki. U svjetskim razmjerima najpoznatiji i najpriznatiji je sustav računovodstvenih načela razvijenih u SAD-u koja su stekla status općeprihvaćenih načela (Generally Accepted Accounting Principles – GAAP). Sustav općeprihvaćenih računovodstvenih načela sastoji se od:⁵⁰

- općeprihvaćenih pretpostavki (konceptata),
- općeprihvaćenih načela,
- općeprihvaćenih postupaka.

Općeprihvaćeni postupci opisuju metode koje se koriste pri obradi podataka radi dobivanja računovodstvenih informacija i izvještaja.

Općeprihvaćeni koncepti predstavljaju određene pretpostavke, odnosno teoretske osnove za interpretiranje financijskih izvještaja. Temeljne računovodstvene pretpostavke (koncepti) su:⁵¹

- koncept poslovnog subjekta,
- koncept stvarnog kontinuiteta ili vremenske neograničenosti poslovanja,
- koncept stabilne valute, tj. stabilne novčane jedinice,
- koncept određenog vremena , tj. obračunskog razdoblja.

Prema konceptu poslovnog subjekta podrazumijeva se da je poduzeće samostalna cjelina, neovisna o drugim poduzećima ili vlasnicima, pa se prilikom izvještavanja o financijskom položaju i uspješnosti poslovanja, u financijske izvještaje uključuju samo one transakcije koje se odnose na poslovanje toga poduzeća, neovisno o osobnim transakcijama vlasnika ili njihovoj osobnoj imovini. Koncept stvarnog kontinuiteta ili vremenske neograničenosti poslovanja polazi od pretpostavke da će poduzeće nastaviti poslovati i u budućnosti, te da neće znatno smanjivati opseg poslovanja. Koncept stabilne valute, tj. stabilne novčane jedinice polazi od pretpostavke da se kupovna snaga novčane jedinice tijekom vremena ne mijenja. Prema konceptu određenog vremena, tj. obračunskog razdoblja zahtijeva se financijsko izvještavanje u određenim vremenskim intervalima, a to je najčešće interval od jedne godine.

⁵⁰ Žager, K., Mamić Sačer, I., Sever, S., Žager, L., op. cit., str. 107.

⁵¹ Ibid., str. 107.

Računovodstvena načela su pravila koja se upotrebljavaju prilikom sastavljanja i prezentiranja financijskih izvještaja. Ona pomažu u procjeni, bilježenju i izvještavanju o poslovnim aktivnostima. Općeprihvaćena računovodstvena načela su:

- načelo nabavne vrijednosti (troška nabave),
- načelo objektivnosti,
- načelo realizacije, tj. stjecanja prihoda,
- načelo sučeljavanja prihoda i rashoda,
- načelo materijalnosti ili značajnosti,
- načelo potpunosti,
- načelo dosljednosti ili konzistentnosti,
- načelo opreznosti ili razboritosti.⁵²

Načelo nabavne vrijednosti je tradicionalno računovodstveno načelo kojim se zahtijeva da se evidencija poslovnih događaja zasniva na nabavnoj vrijednosti, tj. trošku nabave. U poslovnim knjigama se evidentira iznos stvarnog novčanog izdatka koji je nastao pri nabavi određene imovine, bez obzira na to kolika je njena realna vrijednost.

Načelo objektivnosti povezano je sa načelom nabavne vrijednosti. Ovo načelo zahtijeva da financijski izvještaji budu sastavljeni na osnovi objektivnih podataka koji su dokumentirani, odnosno kao objektivna vrijednost priznaje se trošak nabave.

Načelo realizacije, tj. stjecanja prihoda zahtijeva da se prihodi priznaju onda kad su stvarno nastali, tj. kad je nastao događaj, a ne onda kad je novac primljen, tj. potraživanje naplaćeno. Na isti način se tretiraju i rashodi. Ovo načelo se naziva još i “načelo nastanka događaja”.

Uz prethodno načelo vezano je načelo sučeljavanja prihoda i rashoda. Prema ovom načelu, preduvjet ostvarivanja prihoda je nastajanje određenih rashoda. Te dvije kategorije je potrebno usporediti, kako bi se utvrdio poslovni rezultat, a uspoređuju se oni prihodi i rashodi koji se odnose na isto obračunsko razdoblje i koji su međusobno uvjetovani.

Načelo materijalnosti ili značajnosti zahtijeva da u financijskim izvještajima budu sadržane sve značajne informacije, a značajnom se smatra ona informacija čije bi izostavljanje moglo korisnike navesti na pogrešne prosudbe i odluke. Prema ovom načelu, dopušta se odstupanje od onih pravila čija primjena bi stvorila značajne probleme u financijskom izvještavanju i koji za posljedicu ne bi imali poboljšanje kvalitete informacija sadržanih u financijskim izvještajima.

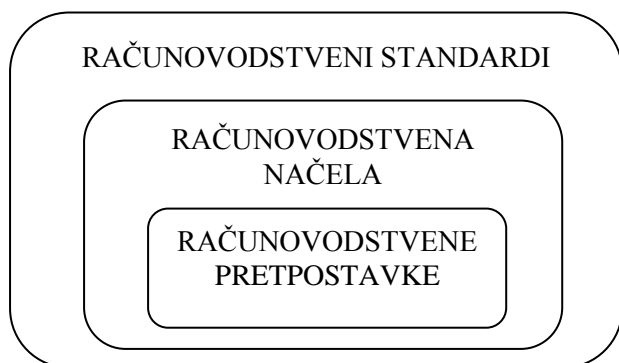
⁵² Žager, K., Mamić Sačer, I., Sever, S., Žager, L., op. cit., str. 108.

Prema načelu potpunosti, koje je povezano sa prethodnim načelom, financijski izvještaji moraju sadržati sve relevantne informacije potrebne za ocjenu poslovanja poduzeća, odnosno ni jedna važna informacija ne smije biti izostavljena.

Načelo dosljednosti (konzistentnosti) zahtijeva dosljednu primjenu pravila i postupaka pri stavljanju i prezentiranju financijskih izvještaja. Ukoliko bi se iz razdoblja u razdoblje primjenjivala drugačija pravila, smanjila bi se usporedivost financijskih izvještaja kroz razdoblja. Ukoliko bi se i desila neka promjena u računovodstvenim politikama, potrebno je navesti razloge takve promjene i kvantificirati njen utjecaj na poslovni rezultat.

Primjena načela opreznosti pridonosi smanjenju neizvjesnosti u budućnosti. Prihodi se priznaju samo onda kada su stvarno nastali, odnosno kada su sigurni, a rashodi i onda kad su mogući. Ideja ovog načela je da se u tekućem razdoblju iskaže što manji poslovni rezultat, te da se dio tog rezultata “prenese” u buduća obračunska razdoblja koja su neizvjesna i u kojima se mogu javiti poteškoće u poslovanju. Primjena ovog načela je opravdana, ali se rezultat ne smije namjerno iskriviti i time korisnici navesti na pogrešnu prosudbu.

Daljom razradom računovodstvenih načela, u smislu metoda obuhvaćanja, procesiranja i prezentiranja računovodstvenih informacija, ustanovljuju se računovodstveni standardi. Računovodstvena načela i pretpostavke čine ishodište za oblikovanje računovodstvenih standarda, i to na nacionalnoj i međunarodnoj razini.⁵³ Na sljedećoj slici je prikazan prethodno opisani odnos ove tri kategorije.

Slika 2: Odnos računovodstvenih pretpostavki, načela i standarda

Izvor: Žager, K., Mamić Sačer, I., Sever, S., Žager, L. (2008): Analiza financijskih izvještaja. MASMEDIA, Zagreb, str. 112.

Međunarodni računovodstveni standardi (MRS) su nastali s ciljem ujednačenja računovodstvenih propisa na međunarodnoj razini. Njihova primjena ovisi o prihvaćanju u

⁵³ Tušek, B., op.cit., str. 41.

nacionalnim zakonodavstvima, i mnoge zemlje su ih uključile u svoj zakonodavni sustav, uključujući i Hrvatsku, koja je propisala primjenu Međunarodnih računovodstvenih standarda 1993. godine. Naknadno je izmijenjen naziv Međunarodni računovodstveni standardi u Međunarodni standardi financijskog izvještavanja (MSFI). MSFI razvijaju nove standarde, ali pored toga uključuju i MRS koji su revidirani 2004. godine. Od 1993. do 2008. godine Međunarodni standardi primjenjivali su se na sve poduzetnike u Hrvatskoj. Donošenjem Hrvatskih standarda financijskog izvještavanja (HSFI), koji se primjenjuju od početka 2008. godine, MSFI se primjenjuju samo na velike poduzetnike i poduzetnike čiji vrijednosni papiri kotiraju na tržištu kapitala. Primjena HSFI se odnosi samo na male i srednje poduzetnike čiji vrijednosni papiri ne kotiraju na tržištu kapitala. Oni su usklađeni s MRS/MSFI i IV. I VII. Direktivom Europske unije, a nastali su kao posljedica zahtjeva Europske unije prilikom priprema za pristupanje Hrvatske u njeno članstvo.⁵⁴ MSFI se stalno mijenjaju i usavršavaju sukladno promjenama u poslovanju poduzeća i njegovom okruženju. Trenutno je na snazi 41 Međunarodni standard financijskog izvještavanja i 17 Hrvatskih standarda financijskog izvještavanja.

2.3. Pojam i uloga eksterne revizije

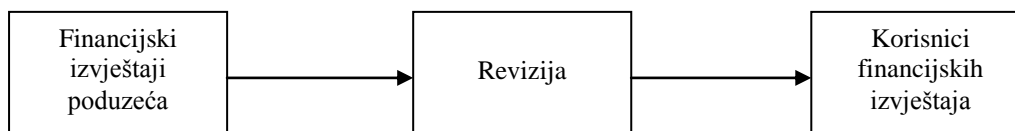
Potreba za revizijom može se uočiti u ekonomskom odnosu unutar određenih poslovnih subjekata, kao i između poslovnih subjekata i svih onih koji su zainteresirani za njihovo poslovanje. Nastanak suvremenog računovodstva i revizije povezan je s industrijskom revolucijom i pojavom trgovačkih društava, kao i njihovom potrebom za prikupljanjem kapitala potrebnog za financiranje razvoja tih društava. Njihov razvoj je za posljedicu imao pojavu dioničara i razdvajanje funkcije vlasništva od funkcije upravljanja. Upravljajući imovinom društva, menadžeri obavljaju posao za račun dioničara, a u njihovom odnosu računovodstvo i revizija imaju veoma značajnu ulogu. Naime, menadžer ima više informacija o financijskom položaju i rezultatima poslovanja društva, nego što to ima vlasnik. Budući da je menadžer odgovoran za izvještavanje, a vlasnik nema dovoljno informacija o tome i ne može kontrolirati njegov rad, postoji mogućnost pojave manipulacije od strane menadžera u korist njegovog vlastitog interesa. Da ne bi dolazilo do ovakvih manipulacija, potrebno je provoditi reviziju poslovanja od strane ovlaštenog revizora ili revizorskog društva.⁵⁵

⁵⁴ Belak, V. i Vudrić, N. (2012): Osnove suvremenog računovodstva. BELAK EXCELLENS d.o.o., Zagreb, str. 18.

⁵⁵ Filipović, I., op. cit., str. 14.

Kada se govori o ulozi revizije, u literaturi se najčešće navodi da ona, prije svega, štiti interes vlasnika kapitala, zatim pomaže u pribavljanju dodatnog kapitala te osigurava realne i objektivne informacije za upravljanje. Zbog toga se često ističe da je revizija vrlo značajna pretpostavka poduzetništva. U našim uvjetima problematika revizije obično se razmatra u kontekstu zakonske obveze. Takav je stav, u pravilu, pogrešan, jer bi reviziju trebalo razmatrati kao potrebu poduzeća, koja doprinosi njegovoj uspješnosti poslovanja i boljem funkcioniranju računovodstvenog sustava.⁵⁶

Revizijska profesija uvijek je smještena između financijskih izvještaja poduzeća i korisnika tih izvještaja. Naime, korisnici financijskih izvještaja žele biti sigurni u to da je sve što je zapisano u financijskim izvještajima realno i objektivno, a to im omogućava upravo revizija.⁵⁷

Slika 3: Veza između financijskih izvještaja i njihovih korisnika

Izvor: Vujević, I. (2004): Revizija, 2. izd., Ekonomski fakultet Split, str. 23.

Revizija osigurava umjereno jamstvo o sigurnosti i objektivnosti informacija njenim korisnicima, i to prije svega:⁵⁸

- vlasnicima uloženog kapitala koji žele sigurnost uloženog kapitala i određeni prinos,
- poslovodstvu (upravi i menadžmentu) kojemu su revidirani podaci osnova za donošenje optimalnih odluka,
- poslovnim partnerima (bankama, dobavljačima, kupcima i ostalima) – radi vjerodostojnije ocjene kvalitete poslovanja, tj. boniteta,
- zaposlenima – radi postizanja veće cijene rada i boljih uvjeta,
- državi – radi vođenja fiskalne politike,
- društvu u cjelini – radi utjecaja na društveno (socijalno) odgovornije poslovanje.

U kontekstu temeljnih vrsta revizije moguće je govoriti o razlikovanju interne i eksterne revizije, revizije poslovanja i revizije financijskih izvještaja, te o razlikovanju komercijalne i državne (javne) revizije. Međutim, najčešće se pod pojmom revizije podrazumijeva revizija

⁵⁶ Žager, K., Mamić Sačer, I., Sever, S., Žager, L., op. cit., str. 185.

⁵⁷ Gulin, D., Tušek, B., Žager, L., op. cit., str. 162.

⁵⁸ Popović, Ž. i Vitezić, N., op. cit., str. 16.

financijskih izvještaja koju obavljaju eksterni revizori (revizorska društva) i tako opisana revizija uobičajeno se u našim uvjetima naziva komercijalnom revizijom.⁵⁹

U svrhu cjelovitog razmatranja problematike revizije, važno je ukazati i na ulogu interne revizije, kao veoma važnog segmenta ukupne revizijske djelatnosti. Njena uloga u procesu upravljanja je utvrđivanje pouzdanosti, realnosti i integriteta financijskih i operativnih informacija koje dolaze iz različitih organizacijskih dijelova, a na temelju kojih se donose odgovarajuće poslovne odluke na svim razinama upravljanja. Interna revizija je usmjerena na ispitivanje i ocjenu poslovanja te na razvoj i povećanje uspješnosti organizacije u cjelini.⁶⁰ Stoga se može zaključiti da je uspješnost provođenja interne revizije u poduzeću, te suradnja internih i eksternih revizora, važan preduvjet efikasnosti provođenja revizije financijskih izvještaja.

2.4. Revizijska načela i standardi

Revizijska profesija je vrlo rano spoznala potrebu ujednačavanja metoda i tehnika ispitivanja koje primjenjuju revizijska društva. U cilju ujednačavanja postupka revizije u početku su revizijska društva davala mišljenja i tumačenja određenih pojmova i postupaka, a kasnije su izdala uputstva kojima su se precizirali određeni metodološki postupci. Na taj način je stvorena osnova za donošenje revizijskih standarda koji su olakšali postupak obavljanja revizije, a korisnicima dali veću sigurnost i povjerenje u objavljene podatke. Danas revizijska profesija zahtijeva primjenu revizijskih načela i standarda, kao i etičkih načela i pravila.⁶¹

Revizijska načela su osnovna pravila ponašanja revizijske profesije, a posljedica su kumuliranog praktičnog iskustva i dostignuća teorije. U Kodeksu profesionalne etike koji je izdala Hrvatska revizorska komora, ističu se sljedeća načela: poštenje, objektivnost, profesionalna kompetencija i dužna pažnja, povjerljivost i profesionalno ponašanje. U američkoj praksi ističe se načelo profesionalne etike, neovisnosti, stručnosti i kompetentnosti, dokumentiranosti i načelo korektnog izvještavanja.

Razmatrajući prethodno navedena načela i domaće uvjete poslovanja i provođenja revizije, mnogi autori ističu da bi temeljna načela revizijske profesije u Republici Hrvatskoj trebala biti:

⁵⁹ Žager, K., Mamić Sačer, I., Sever, S., Žager, L., op. cit., str. 184.

⁶⁰ Sever Mališ, S., Tušek, B., Žager, L., op. cit., str. 35.

⁶¹ Popović, Ž. i Vitezić, N., op. cit., str. 30.

- načelo zakonitosti,
- načelo profesionalne etike,
- načelo neovisnosti,
- načelo stručnosti i kompetentnosti,
- načelo odgovornosti,
- načelo dokumentiranosti (pribavljanja dokaza),
- načelo korektnog izvješćivanja.⁶²

Načelo zakonitosti je jedno od najstarijih načela revizije i predstavlja zahtjev da se revizija u svom radu mora pridržavati postojećih zakonskih propisa. Osim toga, revizijom se ispituje i prosuđuje usuglašenost postojećeg poslovanja i financijskih izvještaja s postojećim zakonskim propisima.

Načelo profesionalne etike podrazumijeva da se revizor u svom radu mora pridržavati određenih pravila ponašanja, kako bi se zaštitila revizija kao profesija od neprimjerenih postupaka koji bi mogli narušiti dignitet struke. U tu svrhu donose se nacionalni kodeksi profesionalne etike koji sadrže obvezna pravila ponašanja za sve revizore.

Načelo neovisnosti je jedno od najvažnijih načela revizije u suvremenim uvjetima. Ovim načelom zahtijeva se da revizor u obavljanju svoga posla mora biti neovisan i potpuno samostalan. To znači da se revizor ne smije rukovoditi zahtjevima menadžmenta poduzeća koji često puta želi ograničiti reviziju i na taj način usmjeriti je samo na neke aspekte poslovanja. Također, u izražavanju mišljenja, revizor mora težiti potpunom i korektnom izvješću, iako ono ponekad nije u skladu sa mišljenjem menadžmenta.

Načelo stručnosti i kompetentnosti zahtijeva da revizor, osim određenih etičkih i moralnih normi, mora imati i određeno stručno obrazovanje i znanja koja mu omogućavaju da kvalitetno obavlja poslove revizije. Zvanje ovlaštenog revizora potvrđuje se certifikatom koji služi kao dokaz da je revizor osposobljen i ovlašten za obavljanje revizije.

Načelo odgovornosti obvezuje revizore na utvrđivanje konkretne odgovornosti za učinjene propuste u poslovanju, a također se odnosi i na odgovornost revizora u obavljanju revizije. Njegova odgovornost se najčešće razmatra u slučajevima kada se utvrdi da je netko pretrpio gubitke jer se oslanjao na mišljenje revizora i ako se utvrdi da revizor svoj posao nije korektno obavljao.

⁶² Sever Mališ, S., Tušek, B., Žager, L., op. cit., str. 66.

Načelo dokumentiranosti podrazumijeva da svaka poslovna promjena mora biti popraćena s odgovarajućom valjanom dokumentacijom, kao i to da se mišljenje revizora mora temeljiti na dokazima koji su dokumentirani u njegovoj radnoj dokumentaciji. Bez odgovarajuće radne dokumentacije nije moguće izraziti korektno mišljenje u revizorovom izvješću.

Načelo korektnog izvješćivanja obvezuje revizora da izražava mišljenje utemeljeno na radnoj dokumentaciji revizora i revizijskim standardima. Nemogućnost pristupa potrebnoj dokumentaciji obvezuje revizora da se suzdrži od izražavanja mišljenja.

Revizijska načela se mijenjaju s razvojem teorije i prakse revizije. Ona predstavljaju temelje za koncipiranje i razvoj revizijskih standarda kao značajne pretpostavke korektno provedbe revizije. Standardi predstavljaju detaljnu razradu pojedinih načela, pa se može reći da su revizijska načela ishodište revizijskih standarda.⁶³

Revizijski standardi su osnovne smjernice revizije, tj. metode i tehnike koje revizoru omogućavaju kvalitetno obavljanje postupka i objektivno izražavanje mišljenja. Oni upućuju na jedinstveno postupanje u revizijskoj profesiji i na taj način osiguravaju da svrha i cilj revizije budu u potpunosti postignuti.⁶⁴ U revizijskim standardima sadržana su sva postojeća iskustva koja se odnose na područje revizije. Oni se uopćavaju na međunarodnoj razini i objavljuju kao Međunarodni revizijski standardi (MRevS). U nekim državama s razvijenom revizijskom profesijom, ovi standardi služe kao okvir za izradu nacionalnih revizijskih standarda. Najpoznatiji nacionalni revizijski standardi su američki, poznatiji pod nazivom Općeprihvaćeni revizijski standardi.⁶⁵ S obzirom na to da u Republici Hrvatskoj još nisu doneseni Hrvatski revizijski standardi, revizija se obavlja sukladno Međunarodnim revizijskim standardima (MRevS). Oni su brojčano označeni i razvrstani u sljedeće skupine zajedničkog sadržaja:

- opća načela i odgovornosti (200-299),
- procjena rizika i reakcija na procijenjene rizike (300-499),
- revizijski dokazi (500-599),
- korištenje radom drugih (600-699),
- zaključci revizije i izvještavanje (700-799),
- posebna područja (800-899).⁶⁶

⁶³ Sever Mališ, S., Tušek, B., Žager, L., op. cit., str. 65.

⁶⁴ Popović, Ž. i Vitezić, N., op. cit., str. 31.

⁶⁵ Filipović, I., op. cit., str. 49.

⁶⁶ Sever Mališ, S., Tušek, B., Žager, L., op. cit., str. 147.

Ovi standardi nisu jednom zauvijek dani, već se usavršavaju i prilagođavaju novonastalim situacijama. Svaki standard regulira određenu problematiku i primjenjuje se u određenim fazama revizijskog procesa.

2.5. Proces revizije financijskih izvješća

Revizija financijskih izvještaja je veoma složen proces, kojemu se ne može pristupiti rutinski i površno. Ovaj proces je u znatnoj mjeri subjektivan, jer ne postoji univerzalna metodologija koju primjenjuju svi revizori. Izbor pristupa i metodologije rada revizora uvjetovan je njegovom profesionalnom prosudbom više čimbenika. Najznačajniji čimbenik je specifičnost klijenta kod kojeg se obavlja revizija, kao i spremnost preuzimanja rizika za izraženo mišljenje o realnosti i objektivnosti financijskih izvještaja.⁶⁷

Proces revizije financijskih izvještaja najčešće se provodi tako da se financijski izvještaji koji su objekt revizije podijele na nekoliko segmenata, odnosno računa ili poslovnih događaja koji pripadaju istoj funkcionalnoj skupini. Svaki član revizorskog tima ispituje realnost i objektivnost segmenta financijskih izvještaja koji je njemu dodijeljen. U praksi se to obično naziva pristup podjele poslovanja i financijskih izvještaja na pojedine cikluse. To može biti ciklus nabave, prodaje, proizvodnje, i s njima povezanih računa imovine, obveza, kapitala, prihoda i rashoda.⁶⁸

Revizijski standardi pružaju samo okvir za provedbu revizije financijskih izvještaja, a u literaturi se mogu naći različiti pristupi sistematiziranju faza revizijskog procesa. Broj faza se razlikuje među autorima, ali su one u formalnom i sadržajnom smislu veoma slične. Ovaj dio rada se temelji na analizi ključnih faza procesa revizije financijskih izvještaja, te njihovoj međuovisnosti i povezanosti. U nastavku su opisane najznačajnije faze procesa revizije financijskih izvještaja prema Međunarodnim revizijskim standardima i uz svaku fazu je istaknuto koji standard regulira tu problematiku. Opisane su sljedeće faze:

- 1) preuzimanje obveze revizije,
- 2) upoznavanje poslovanja klijenta,
- 3) planiranje revizije,
- 4) upoznavanje i ocjena sustava internih kontrola,
- 5) procjena revizijskih rizika,

⁶⁷ Ibid., str. 189.

⁶⁸ Skupina autora (2008): Primjena Hrvatskih standarda financijskog izvještavanja – s poreznim propisima. Hrvatska zajednica računovođa i financijskih djelatnika, Zagreb. str. 603.

- 6) pribavljanje dokaza,
- 7) kompletiranje dokaza i formiranje radne dokumentacije,
- 8) formiranje mišljenja o realnosti i objektivnosti financijskih izvještaja, te sastavljanje izvješća.⁶⁹

Postupak revizije započinje preuzimanjem obveze revizije, odnosno revizor klijentu upućuje pismo o preuzimanju obveze revizije. Ovom problematikom bavi se MRevS 210. Navedenim pismom revizor potvrđuje svoje imenovanje, ukazuje na cilj i djelokrug revizije i podsjeća menadžment klijenta na njegovu odgovornost i obveze. Menadžment svojim potpisom potvrđuje suglasnost s uvjetima revizije koje nudi revizor. Temeljni cilj pisma o preuzimanju obveze revizije je uspostavljanje dobre komunikacije između revizora i menadžmenta klijenta.

Nakon prve faze, revizor mora upoznati poslovanje klijenta, kako bi kvalitetno mogao planirati i obavljati reviziju financijskih izvještaja (MRevS 315). Revizor upoznaje financijske i nefinancijske informacije o klijentu, kao i uže i šire okruženje u kojem klijent posluje. Za upoznavanje poslovanja klijenta značajni su analitički postupci (MRevS 520), a oni su također važni i u fazi planiranja revizije, jer ukazuju na područja mogućih rizika.

Faza planiranja revizije (MRevS 300) se odvija usporedno s upoznavanjem klijenta. Planiranje revizije zapravo se odvija tijekom cijelog postupka revizije, jer su izmjene planova uvijek moguće. Plan revizije predstavlja vremenski raspored revizijskih poslova i njihovo prenošenje na osoblje uključeno u reviziju. Temeljita priprema i planiranje revizije pretpostavka je korektnog obavljanja revizije, odnosno prikupljanja dovoljno odgovarajućih revizijskih dokaza, upravljanja troškovima revizije, te izbjegavanja mogućih nesporazuma između revizora i klijenta.⁷⁰

Faza upoznavanja i ocjene sustava internih kontrola je veoma značajna, jer dobro funkcioniranje sustava internih kontrola olakšava i skraćuje provedbu revizije. Ovom problematikom bavi se MRevS 315 i MRevS 610. U ovoj fazi upoznaju se i ocjenjuju računovodstvene i neračunovodstvene kontrole, te interna revizija.

Prilikom provedbe revizije, revizor mora procijeniti revizijske rizike (MRevS 315, MRevS 320). Rizik revizije je funkcija inherentnog rizika, kontrolnog rizika i rizika neotkrivanja. Inherentni i kontrolni rizik postoje bez obzira da li se provodi revizija financijskih izvještaja,

⁶⁹ Sever Mališ, S., Tušek, B., Žager, L., op. cit., str. 192.

⁷⁰ Skupina autora, op. cit., str. 603.

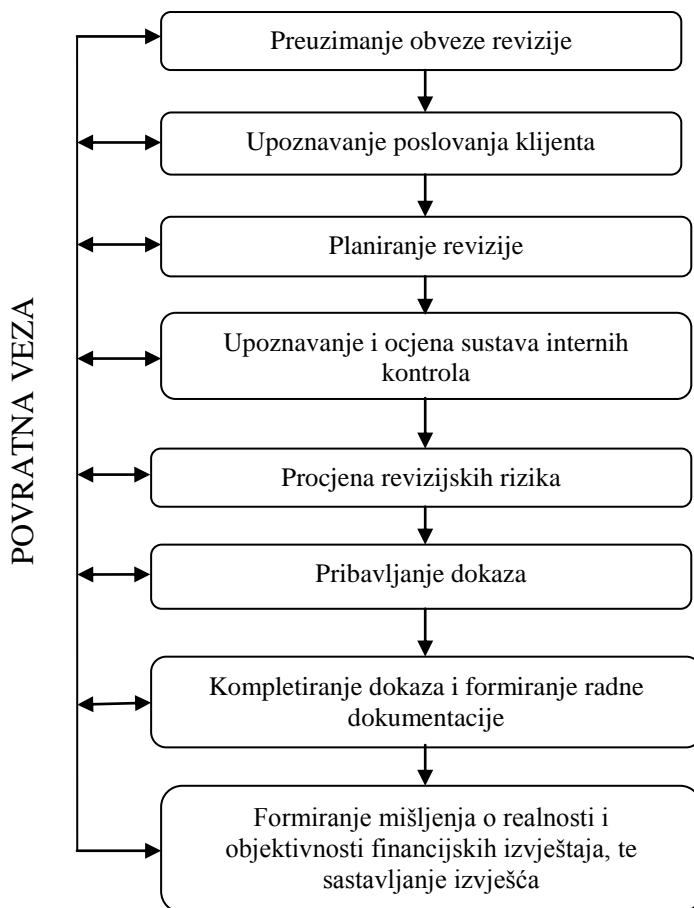
dok je rizik neotkrivanja neposredno povezan s procesom revizije financijskih izvještaja. Ako su prve dvije vrste rizika procijenjene na visokoj razini, revizor može prihvatiti nisku razinu rizika neotkrivanja, tj. mora provesti znatno više revizijskih postupaka da bi mogao doći do zadovoljavajućeg izvješća. Rizik neotkrivanja jedina je komponenta kojom revizor može upravljati i sukladno s tim smanjivati rizik pogrešnog izražavanja mišljenja.⁷¹

Pribavljanje dokaza je najznačajniji segment cjelokupnog procesa revizije financijskih izvještaja (MRevS 500). Revizijski dokazi ili dokazni materijal su sve informacije koje revizor prikuplja i koristi pri ispitivanju usklađenosti informacija u financijskim izvještajima s unaprijed utvrđenim kriterijima za ocjenu njihove realnosti i objektivnosti. Za ovu fazu su karakteristične brojne metode prikupljanja dokaza, a vrlo značajno mjesto u njihovom prikupljanju ima revizija na temelju uzorka (MRevS 530). Ona podrazumijeva provjeravanje kontrola i/ili podataka na manje od 100% stavaka o stanju računa ili transakcija, te oblikovanje zaključaka o cjelini iz koje je uzet uzorak. U ovoj fazi revizor se može koristiti i radom stručnjaka (MRevS 620), koji ne mora biti revizor, niti zaposlen u revizijskom društvu, a za njegov rad odgovornost snosi revizor.

Kompletiranje dokaza i formiranje radne dokumentacije je potpora za izražavanje revizijskog mišljenja (MRevS 230). Radna dokumentacija mora biti potpuna i detaljna, da bi se na temelju nje mogao rekonstruirati cjelokupni proces revizije. Ovo je važno u situacijama kada dolazi do sudskih sporova i zahtjeva za nadoknadom štete. Sukladno zahtjevima profesionalne etike, revizor mora čuvati radnu dokumentaciju zbog povjerljivosti podataka i informacija sadržanih u njoj, i ona predstavlja vlasništvo revizora.

Posljednja faza u procesu revizije financijskih izvještaja je revizorovo formiranje mišljenja o realnosti i objektivnosti financijskih izvještaja, te sastavljanje izvješća (MRevS 700). Ova faza se provodi na temelju prikupljenih revizijskih dokaza. Sastavljanje izvješća je, u pravilu, posljednja faza ovog procesa, međutim, može doći do ispravljanja financijskih izvješća, pa onda revizor svoje prethodno izvješće zamjenjuje novim izvješćem o ispravljenim financijskim izvještajima.

⁷¹ Vujević, I., op. cit., str. 152.

Slika 4: Faze procesa revizije financijskih izvještaja

Izvor: Prikaz autora

Neke faze revizijskog procesa ne mogu se jasno razgraničiti sa ostalim fazama, jer su prisutne u cjelokupnom tijeku revizije. Osim toga, sadržaj svake pojedine faze neposredno je uvjetovan rezultatima faze koja joj prethodi. Zbog toga se one ne bi trebale preskakati, jer to može dovesti u pitanje kvalitetu cjelokupnog procesa revizije. Može se zaključiti da problem oblikovanja i razmatranja procesa revizije financijskih izvještaja nije samo definiranje i analiza sadržaja ključnih faza, već je neophodno ukazivati i na veze i odnose između pojedinih faza, jer se jedino tako može postići racionalnost i svrhovitost toga procesa.⁷²

2.6. Revizorovo izvješće i vrste mišljenja

Glavni učinak, odnosno output revizije je revizorsko izvješće, koje priopćava korisnicima financijskih izvještaja revizijski nalaz. Ovo izvješće je komunikacijsko sredstvo kroz koje revizor prenosi, u sažetom obliku, profesionalnu prosudbu o vlastitom klijentovom predstavljanju u financijskim izvještajima. Revizorsko izvješće daje vrijednost i

⁷² Sever Mališ, S., Tušek, B., Žager, L., op. cit., str. 191.

vjerodostojnost financijskim izvještajima zbog neovisnog mišljenja revizora o realnosti i objektivnosti prikazanih financijskih izvještaja.⁷³ Službene smjernice za revizorovo izvješćivanje daju MRevS 700 - "Formiranje mišljenja i izvješćivanje o financijskim izvještajima" i MRevS 705 - "Modifikacije mišljenja u izvješću neovisnog revizora". Revizorsko izvješće treba sadržavati, u pisanom obliku, jasno izraženo mišljenje o financijskim izvještajima promatranima kao cjelina. Ono se sastavlja i objavljuje na hrvatskom jeziku i prilažu mu se financijski izvještaji koji su bili predmet revidiranja.⁷⁴ Revizorsko izvješće čuva se trajno u izvorniku.⁷⁵

Revizorsko izvješće, oblikovano sukladno Međunarodnim revizijskim standardima, ima sljedeće dijelove:

- naslov,
- naslovnik,
- uvodni odjeljak,
- odgovornost uprave za financijske izvještaje,
- odgovornost revizora,
- revizorovo mišljenje,
- ostale odgovornosti izvješćivanja,
- revizorov potpis,
- datum revizorskog izvješća,
- revizorova adresa.⁷⁶

Prihvatljiv naslov revizorskog izvješća je „Izvješće neovisnog revizora“, jer standardi zahtijevaju da se u naslovu nalazi riječ *neovisan*, kako bi korisniku bilo jasno da je revizor imao objektivno i nepristrano stajalište o financijskim izvještajima.

U naslovniku se navodi kome je upućeno revizijsko izvješće. Ono se u pravilu upućuje dioničarima odnosno članovima društva ili onima koji se zaduženi za upravljanje poslovnim subjektom.

U uvodnom odjeljku navodi se naziv poslovnog subjekta čiji su financijski izvještaji revidirani, kao i izjava revizora o obavljenoj reviziji. Navode se također i svi financijski

⁷³ Filipović, I., op. cit., str. 142.

⁷⁴ Narodne novine, (2005): Zakon o reviziji, op. cit., čl. 17.

⁷⁵ Narodne novine, (2007): Zakon o računovodstvu, op. cit., čl. 17.

⁷⁶ Filipović, I., op. cit., str. 143.

izvještaji koji su bili predmet revizije, datum i razdoblje na koje se oni odnose, i revizor se poziva na sažetak značajnih računovodstvenih politika i bilješke uz financijske izvještaje.

Odjeljak o odgovornosti uprave za financijske izvještaje mora sadržavati navod da je uprava odgovorna za sastavljanje i objektivno prikazivanje financijskih izvještaja sukladno primjenjivom okviru financijskog izvještavanja, oblikovanje i funkcioniranje internih kontrola relevantnih za sastavljanje i fer prikaz financijskih izvještaja, odabir i primjenjivanje odgovarajućih računovodstvenih politika i stvaranje računovodstvenih procjena koje su razumne u danim okolnostima.

Odgovornost revizora je izraziti mišljenje o financijskim izvještajima na osnovi obavljanje revizije, i to mora biti navedeno u odjeljku o odgovornosti revizora. Također se u ovom odjeljku navodi da je revizija provedena sukladno Međunarodnim revizijskim standardima, u skladu s etičkim zahtjevima, te da revizor planira i provodi reviziju do razine koja je potrebna za postizanje razumnog uvjerenja o tome da u financijskim izvještajima nema značajnih pogrešnih iskaza. U istom odjeljku potrebno je opisati i šta revizija uključuje, a na kraju se obvezno navodi da revizor vjeruje kako su mu pribavljeni revizijski dokazi dostatni i prikladni u stvaranju osnovice za izražavanje mišljenja.

Odjeljak sa revizorovim mišljenjem sadržava mišljenje revizora o realnosti i objektivnosti financijskih izvještaja, koje se temelji na revizijskim dokazima. Uz mišljenje se navodi i primjenjiv okvir financijskog izvještavanja sukladno kojem je izdato mišljenje.

U nekim zakonodavstvima revizor može imati dodatne odgovornosti izvješćivanja o ostalim dopunskim pitanjima. Ove odgovornosti izvješćivanja moraju se navesti u posebnom dijelu revizorskog izvješća, nakon odjeljka u kome se navodi mišljenje. Riječ je o određenim pitanjima koja su pobudila revizorovu pozornost tijekom revizije financijskih izvještaja, ili neka prethodno dogovorena pitanja o kojima revizor treba izraziti mišljenje (na primjer, primjerenost poslovnih knjiga i ostalih računovodstvenih evidencija).

Revizorov potpis je obvezan dio revizorskog izvješća. Izvješće sastavlja i potpisuje ovlašteni revizor u svoje ime ili ovlašteni predstavnik u ime revizorskog društva, odnosno samostalnog revizora.⁷⁷

U revizorskom izvješću navodi se datum kada je revizor dovršio sve bitne revizijske postupke. Revizor uzima u obzir i one učinke događaja i transakcija o kojima je imao

⁷⁷ Narodne novine, (2005): Zakon o reviziji, op. cit., čl. 17.

saznanja da su se dogodili nakon datuma s kojim završava godina na koju se odnose revidirani financijski izvještaji, a do datuma revizorskog izvješća.

Na koncu, revizorovo izvješće mora sadržavati i adresu na kojoj revizor obavlja svoje poslovanje.

Najčešća vrsta revizorskog izvješća je pozitivno revizorsko izvješće u kojem se navodi da su financijski izvještaji poslovnog subjekta sastavljeni u skladu s primjenjivim okvirom financijskog izvještavanja (računovodstvena načela, HSFI/MSFI, zakonski propisi, računovodstvene politike). U izvješću je potrebno koristiti sintagmu “financijski izvještaji istinito i fer prikazuju, u svim značajnim odrednicama, financijski položaj, financijsku uspješnost i novčane tokove u skladu s Međunarodnim standardima financijskog izvještavanja”.⁷⁸

Osim standardnog pozitivnog izvješća, revizor može izdati i modificirano revizorsko izvješće. MRevS 705 – “Modifikacije mišljenja u izvješću neovisnog revizora” opisuje način modificiranja teksta revizorskog izvješća u situacijama kada na temelju dobivenih revizijskih dokaza revizor zaključi da financijski izvještaji kao cjelina nisu bez značajnog pogrešnog prikazivanja (postoji nesuglasje s menadžmentom), ili ako revizor ne može prikupiti dostatne i primjerene revizijske dokaze da bi zaključio kako su financijski izvještaji kao cjelina bez značajnog pogrešnog prikazivanja (postoji ograničenje obujma ispitivanja). Ovisno o vrsti pitanja koje uzrokuje modifikaciju i revizorovoj prosudbi o tome koliko su učinci prožimajući, može se izdati jedna od sljedećih vrsta modificiranog mišljenja:⁷⁹

- mišljenje s rezervom,
- suzdržanost od mišljenja,
- negativno mišljenje.

Mišljenje s rezervom revizor izražava u sljedećim slučajevima: kad zaključi da su pogrešna prikazivanja, pojedinačno ili u ukupnosti, značajna ali ne i prožimajuća za financijske izvještaje; ili kada ne može pribaviti dostatne i primjerene revizijske dokaze na kojima bi temeljio mišljenje, ali zaključi da bi mogući učinci neotkrivenih pogrešnih prikazivanja na financijske izvještaje, ako ih ima, bili značajni ali ne i prožimajući.

Revizor se suzdržava od izražavanja mišljenja o financijskim izvještajima kad ne može pribaviti dostatne i primjerene revizijske dokaze na kojima bi temeljio mišljenje, i zaključi da

⁷⁸ Sever Mališ, S., Tušek, B., Žager, L., op. cit., str. 305.

⁷⁹ Narodne novine, (2010): Međunarodni revizijski standard 705. Narodne novine, d.d. Zagreb, br. 49, točka 2-9.

bi mogući učinci neotkrivenih pogrešnih prikazivanja na financijske izvještaje, ako ih ima, bili i značajni i prožimajući.

Negativno mišljenje, prema kojemu financijski izvještaji nisu realni i objektivni, revizor izražava kada, na temelju dostatnih i primjerenih revizijskih dokaza, zaključi da su pogrešna prikazivanja, pojedinačno ili u ukupnosti, i značajna i prožimajuća za financijske izvještaje.

U nastavku je prikazana tablica u kojoj se može vidjeti koju vrstu mišljenja revizor donosi u zavisnosti od vrste pitanja koje uzrokuje modifikaciju i prožetosti njegovih učinaka ili mogućih učinaka na financijske izvještaje.

Tablica 1: Vrste modificiranih mišljenja

<i>Vrsta pitanja koje uzrokuje modifikaciju</i>	<i>Revizorova prosudba o prožetosti učinaka ili mogućih učinaka na financijske izvještaje</i>	
	<i>Značajni ali ne i prožimajući</i>	<i>Značajni i prožimajući</i>
<i>Financijski izvještaji su značajno pogrešno prikazani</i>	Mišljenje s rezervom	Negativno mišljenje
<i>Nemogućnost pribavljanja dostatnih i primjerenih revizijskih dokaza</i>	Mišljenje s rezervom	Suzdržanost od mišljenja

Izvor: Narodne novine, (2010): Međunarodni revizijski standard 705, Narodne novine, d.d. Zagreb, broj 49, točka A1.

Kada revizor izražava mišljenje različito od pozitivnog, tada u izvješću treba navesti razloge za to i, po mogućnosti, kvantificirati njihov utjecaj na financijske izvještaje. Takve informacije se daju u posebnom odjeljku, prije onog u kojemu se izražava odgovarajuće mišljenje i najčešće sadržavaju poziv na bilješke uz revizorsko izvješće.⁸⁰

Za korisnike financijskih izvještaja revizorovo izvješće je veoma važno, ali ono nije jamstvo neograničenog vremena poslovanja.

⁸⁰ Filipović, I., op. cit., str. 153.

3. PRETPOSTAVKA VREMENSKE NEOGRANIČENOSTI POSLOVANJA

Vremenska neograničenost poslovanja jedna je od temeljnih računovodstvenih pretpostavki (konceptata). Ovom problematikom bavi se Međunarodni revizijski standard 570 – “Vremenska neograničenost poslovanja”. U njemu su opisane obveze i odgovornosti menadžmenta i revizora pri procjeni primjenjivosti ove temeljne računovodstvene pretpostavke, kao i način izvješćivanja revizora o ovoj problematici.

Izmijenjeni MRevS 570 stupio je na snagu za revizije financijskih izvještaja za razdoblja koja završavaju na dan ili nakon 15. prosinca 2016. godine. U njemu ne postoje razlike u odgovornostima menadžmenta i revizora u vezi s primjenom pretpostavke vremenske neograničenosti poslovanja, ali postoje određene izmjene u vezi sa sadržajem revizorova izvješća. Naime, u skladu s izmijenjenim MRevS-om 570, pitanje vremenske neograničenosti poslovanja iskazuje se u zasebnom odjeljku pod nazivom *Značajna neizvjesnost u vezi s neograničenošću vremena poslovanja*, umjesto iskazivanja u odjeljku za isticanje pitanja. Također, umjesto pojma “pretpostavka vremenske neograničenosti poslovanja” koristi se pojam “računovodstvena osnova vremenske neograničenosti poslovanja”.⁸¹ Kao što je napomenuto u uvodnom dijelu ovog rada, ovdje će biti opisane odredbe starog MRevS-a 570, jer je istraživanje provedeno na uzorku financijskih i revizorskih izvještaja iz 2014. i 2015. godine.

U točki 1 ovog MRevS-a navodi se da je njegova svrha “ustanoviti standarde i pružiti upute o revizorovoj odgovornosti u reviziji financijskih izvještaja u vezi s pretpostavkom vremenske neograničenosti poslovanja primijenjenom pri sastavljanju financijskih izvještaja, uključujući i za razmatranje menadžmentovih procjena o sposobnosti subjekta da nastavi s vremenski neograničenim poslovanjem”.⁸²

Vremenska neograničenost poslovanja podrazumijeva da “subjekt nastavlja s poslovanjem u doglednoj budućnosti s time da se ne očekuje, niti namjerava likvidacija, prekidanje poslovanja ili traženje zaštite od vjerovnika temeljem zakona ili propisa. Prema tome, imovina i obveze se iskazuju uz pretpostavku da će subjekt biti sposoban iskoristiti svoju imovinu i podmiriti svoje obveze u normalnom tijeku poslovanja”.⁸³ U ovom slučaju se mogu

⁸¹ Pretnar Abičić, S. (2016): Vremenska neograničenost poslovanja – MrevS 570 (izmijenjen). Računovodstvo, revizija i financije, Vol. 6.

⁸² Narodne novine, (2009): Međunarodni revizijski standard 570, op. cit., točka 1.

⁸³ Narodne novine, (2009): Međunarodni revizijski standard 570, op. cit., točka 3.

koristiti sljedeće metode vrednovanja pozicija financijskih izvještaja: trošak nabave, fer vrijednost, tekući trošak, tržišna vrijednost i sadašnja vrijednost. U situaciji kada pretpostavka vremenske neograničenosti poslovanja nije primjenjiva, imovinu treba vrednovati korištenjem drugih metoda, jer se njome više neće ostvarivati buduće ekonomske koristi. Stoga se, u cilju što realnijeg iskazivanja, imovinske stavke mogu vrednovati po: tržišnoj vrijednosti, utrživoj vrijednosti, neto vrijednosti koja se može realizirati i vrijednosti podmirenja.⁸⁴

Kako bi poduzeće moglo poslovati u kontekstu održivosti i nastavka poslovanja, strategije se trebaju pravilno postaviti i njima stvarati zadovoljavajući novčani tokovi, odnosno vrijednost, a zadržavanje dijela te stvorene vrijednosti usmjeravati k poboljšanju novih poslovnih procesa.⁸⁵ Pri tumačenju financijskih izvještaja njihovi korisnici pretpostavljaju postojanje koncepta vremenske neograničenosti poslovanja, osim u slučajevima kada financijski izvještaji nisu sastavljeni u skladu s navedenom pretpostavkom, što je navedeno u bilješkama. To može biti u situaciji kada se poslovni subjekt osnuje u svrhu izvršenja određenog pothvata na vremenski ograničen rok ili kada postoji namjera likvidacije poslovnog subjekta uslijed nastupa insolventnosti.⁸⁶ U nastavku je istaknuto ko su korisnici financijskih izvještaja, odnosno strane zainteresirane za buduće poslovanje poduzeća.

3.1. Zainteresirane strane (stakeholderi)

U kontekstu dinamičnog i nestabilnog poslovnog okruženja ocjenjivanje vremenske neograničenosti poslovanja dobiva na značaju. Naime, važno je za svakog dionika utvrditi je li poduzeće koje je predmet njegovoga interesa sposobno poslovati u vremenski neograničenom roku. Ocjenjivanje te osnovne računovodstvene pretpostavke najčešće se vezuje uz revizore, ali se njena primjena odnosi i na menadžment i računovođe poduzeća, a također i na sve vanjske interesente kojima prestanak poslovanja ili ozbiljno narušavanje financijske stabilnosti poduzeća može stvoriti gubitke.⁸⁷

Vjerovnici žele ocijeniti mogućnost naplate svojih potraživanja i nastavak mogućih isporuka, pa su zbog toga zainteresirani utvrditi je li financijska stabilnost poslovnog subjekta narušena i je li njegovo poslovanje u vremenski neograničenom roku upitno. Vremenska

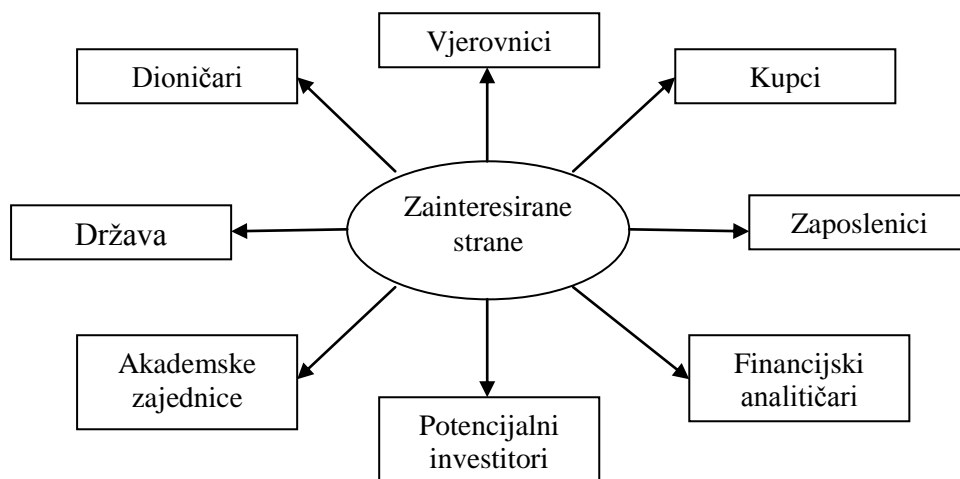
⁸⁴ Zenzerović, R. (2008): Revizorsko razmatranje problematike vremenske neograničenosti poslovanja. RRiF, br. 3, str. 103.

⁸⁵ Brlečić Valčić, S. (2015): Poslovni modeli u *going concern* konceptu temeljeni na međuovisnosti kategorija stvaranja, očuvanja i zadržavanja vrijednosti. Ekonomska misao i praksa, 24 (1), str. 201.

⁸⁶ Zenzerović, R. (2007), op. cit., str. 64.

⁸⁷ Zenzerović, R. i Peruško, T. (2009): Ocjenjivanje pretpostavke vremenske neograničenosti poslovanja u tranzicijskom okruženju – empirijski nalazi u Republici Hrvatskoj. Ekonomski pregled, 60 (7-8), str. 349.

neograničenost poslovanja poslovnog subjekta *kupcima* omogućuje redovitu opskrbu različitim dobrima i uslugama, *zaposlenicima* smanjuje neizvjesnost stabilnosti radnog mjesta, a *državi* osigurava naplatu javnih prihoda, ali i smanjenje potencijalnih rashoda do kojih bi eventualno došlo otpuštanjem zaposlenika. Ostala *šira javnost* (financijski analitičari, potencijalni investitori, akademske zajednice, itd.) također je zainteresirana za primjenjivost ove računovodstvene pretpostavke, zato što njeno narušavanje, osobito kod velikih poslovnih subjekata, može značajno utjecati na stabilnost gospodarstva kao cjeline. Ovaj široki krug zainteresiranih strana jasno ukazuje na potrebu stalnog ocjenjivanja pretpostavke vremenske neograničenosti poslovanja na razini pojedinih poslovnih subjekata, ali i na razini grana, djelatnosti i gospodarstva u cjelini.⁸⁸

Slika 5: Zainteresirane strane (stakeholderi)

Izvor: Prikaz autora

3.2. Odgovornost menadžmenta

Menadžment poslovnog subjekta je odgovoran za korištenje resursa poduzeća, sastavljanje i objavljivanje financijskih izvještaja, te za njihovu ralnost i objektivnost. Ova odgovornost podrazumijeva i procjene i objave koje revizor mora napraviti, a vezane su za vremensku neograničenost poslovanja.

Prema Međunarodnom računovodstvenom standardu 1 - "Prezentiranje financijskih izvještaja", menadžment je, pri sastavljanju financijskih izvještaja, dužan procijeniti sposobnost subjekta da nastavi poslovati u vremenski neograničenom razdoblju. Kada menadžment procjeni da postoji značajna neizvjesnost vezana uz poslovne događaje ili uvjete

⁸⁸ Ibid., str. 351.

koja može znatno dovesti u pitanje mogućnost subjekta da nastavi poslovati u vremenski neograničenom razdoblju, subjekt je dužan takvu neizvjesnost objaviti. Također, kada subjekt financijske izvještaje ne sastavlja na osnovi neograničenog vremena poslovanja, i tu činjenicu je dužan objaviti, zajedno s osnovom na kojoj su financijski izvještaji sastavljeni. Potrebno je navesti i razlog zašto se za subjekt ne smatra da ima neograničeno vrijeme poslovanja.⁸⁹

Pri procjenjivanju da li je pretpostavka vremenske neograničenosti poslovanja primjerena, menadžment uzima u obzir sve raspoložive informacije o budućnosti. Razdoblje razmatranja ovisi o činjenicama za svaki slučaj posebno, ali ono mora obuhvaćati najmanje dvanaest mjeseci od datuma bilance. Ako je subjekt u prošlosti poslovao profitabilno i ako je imao redoviti pristup financijskim resursima, menadžment može bez detaljne analize zaključiti da je pretpostavka vremenske neograničenosti poslovanja primjerena. Ako to nije slučaj, menadžment će trebati razmotriti veliki broj čimbenika koji utječu na tekuću i očekivanu profitabilnost, planove otplate duga i moguće izvore zamjenskog financiranja, prije nego zaključi da je primjena pretpostavke neograničenog vremena poslovanja primjerena.⁹⁰

Za razliku od MRS 1 – „Prezentiranje financijskih izvještaja“, u kojem se navodi da menadžment mora obaviti procjenu sposobnosti subjekta da nastavi s vremenski neograničenim poslovanjem, u drugim okvirima financijskog izvještavanja ne mora postojati ovakav izričit zahtjev. Ipak, pošto je pretpostavka vremenske neograničenosti poslovanja temeljno načelo za sastavljanje financijskih izvještaja, menadžment ima odgovornost za procjenjivanje sposobnosti subjekta za nastavak vremenski neograničenog poslovanja, čak i kada okvir financijskog izvještavanja ne sadrži izričit zahtjev da se to učini.⁹¹

Za menadžmentovu procjenu relevantni su sljedeći čimbenici:⁹²

- stupanj neizvjesnosti sve više raste, što se prosudba odnosi na udaljeniji ishod budućih događaja ili okolnosti. Iz tog razloga, najveći broj okvira financijskog izvještavanja koji izričito zahtijevaju menadžmentovu procjenu određuju i razdoblje za koje menadžment mora uzeti u obzir sve raspoložive informacije.
- svaka prosudba o budućnosti temelji se na informacijama dostupnim u trenutku prosuđivanja. Kasniji događaji mogu opovrgnuti prosudbu koja je bila razborita u vrijeme kada je rađena.

⁸⁹ Narodne novine, (2009): Međunarodni računovodstveni standard 1., op. cit., točka 25.

⁹⁰ Ibid., točka 26.

⁹¹ Narodne novine, (2009): Međunarodni revizijski standard 570, op. cit., točka 5.

⁹² Ibid., točka 7.

- veličina i složenost subjekta, sadržaj i uvjeti njegovog poslovanja, te stupanj u kojem je podložan utjecaju eksternih čimbenika imaju učinak na prosudbe vezane za ishode događaja i okolnosti.

Neki primjeri događaja i okolnosti koji mogu stvarati poslovne rizike navedeni su u sljedećoj tablici. Oni mogu pojedinačno ili skupno stvarati značajnu sumnju u mogućnost nastavka vremenski neograničenog poslovanja. Isto tako, postojanje jedne ili više od navedenih stavki ne mora značiti da postoji značajna neizvjesnost.

Tablica 2: Primjeri događaja i okolnosti koji mogu stvarati poslovni rizik

<p>Financijski događaji i okolnosti</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Subjekt ima neto obveze ili neto tekuće obveze. – Posudbe uz konvenciju nepromjenjivih uvjeta približavaju se dospijeću bez realnih izgleda za njihovo obnavljanje ili reprogramiranje; ili prekomjerno oslanjanje na kratkoročne posudbe za financiranje dugotrajne imovine. – Postojanje indikacija o otkazivanju financijske suradnje od strane vjerovnika i drugih kreditora. – Negativni novčani tokovi iz poslovanja iskazani u povijesnim ili prospektivnim financijskih izvještajima. – Negativni ključni financijski pokazatelji. – Značajni gubici u poslovanju ili značajno smanjivanje vrijednosti imovine korištene za stvaranje novčanih tokova. – Kašnjenje u isplatama dividendi ili obustava isplata. – Nemogućnost isplata vjerovnika na datume dospijeća. – Nemogućnost poštivanja uvjeta iz ugovora o kreditima. – Promjena kreditnih uvjeta dobavljača na isporuke tek po prethodnom plaćanju. – Nemogućnost dobivanja financijskih sredstava za razvoj važnog novog proizvoda ili drugih značajnih ulaganja.
<p>Poslovni događaji i okolnosti</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Gubitak ključnih rukovodećih osoba bez mogućnosti njihove zamjene. – Gubitak glavnih tržišta, povlastica, licenci ili glavnog dobavljača. – Teškoće sa zaposlenicima ili nedostatak važnih zaliha.
<p>Ostali događaji i okolnosti</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Nepostizanje potrebne visine kapitala ili drugih zakonskih zahtjeva. – Sudski ili zakonski postupci protiv subjekta koji su u tijeku i mogu, kad se okončaju, rezultirati presudama za koje je malo vjerojatno da će se po njima moći postupiti. – Promjene zakonskih propisa ili politike vlade za koje se očekuje da će za subjekt imati nepovoljan učinak.

Izvor: Narodne novine, (2009): Međunarodni revizijski standard 570, Narodne novine d.d., Zagreb, točka 8.

Drugi čimbenici često mogu ublažiti utjecaj ovih događaja i okolnosti. Primjerice, to mogu biti planovi menadžmenta vezani za prodaju imovine, reprogramiranje otplate duga, pribavljanje dodatnog kapitala, pronalaženje prikladnog alternativnog izvora opskrbe, itd.⁹³

3.3. Odgovornost revizora

Prilikom planiranja i provođenja revizijskih postupaka, revizorova je odgovornost razmotriti prihvatljivost menadžmentove primjene pretpostavke vremenske neograničenosti poslovanja pri sastavljanju financijskih izvještaja, odnosno revizor treba razmotriti postoje li značajne neizvjesnosti vezane za sposobnost subjekta da nastavi vremenski neograničeno poslovati, a koje bi trebale biti objavljene u financijskim izvještajima.⁹⁴

Tijekom cjelokupnog procesa revizije revizor treba biti na oprezu vezano za događaje ili okolnosti i povezane poslovne rizike koji mogu stvarati značajnu sumnju u sposobnost subjekta da nastavi s vremenski neograničenim poslovanjem.⁹⁵ U slučaju kada su uočeni takvi događaji ili okolnosti, revizor treba:⁹⁶

- pregledati menadžmentove planove budućih aktivnosti utemeljene na njihovoj procjeni nastavka vremenski neograničenog poslovanja;
- prikupiti dostatne i primjerene revizijske dokaze kako bi se potvrdilo ili otklonilo postojanje značajne neizvjesnosti;
- tražiti pisanu izjavu od menadžmenta u vezi s njihovim planovima budućih aktivnosti.

Revizor zapravo prikuplja dostatne i primjerene revizijske dokaze da su menadžmentovi planovi izvedivi, te da će ishod tih planova poboljšati situaciju.⁹⁷

Revizor ne može predvidjeti buduće događaje i okolnosti koje mogu prouzročiti prestanak subjektovog poslovanja, pa stoga „nepostojanje bilo kakvog pozivanja u izvješću revizora na neizvjesnost nastavka vremenski neograničenog poslovanja ne može se sagledavati kao garancija da će subjekt biti sposoban nastaviti s vremenski neograničenim poslovanjem“.⁹⁸

⁹³ Narodne novine, (2009): Međunarodni revizijski standard 570, op. cit., točka 8.

⁹⁴ Narodne novine, (2009): Međunarodni revizijski standard 570, op. cit., točka 9.

⁹⁵ Ibid., točka 12.

⁹⁶ Ibid., točka 26.

⁹⁷ Ibid., točka 27.

⁹⁸ Ibid., točka 10.

3.3.1. Postupci procjene rizika

Postupci procjene rizika obavljaju se već u fazi predrevizije, u skladu s MRevS-om 315 – “Prepoznavanje i procjenjivanje rizika značajnih pogrešnih prikazivanja tijekom stjecanja razumijevanja subjekta i njegova okruženja”. Tijekom ovih postupaka revizor može prepoznati čimbenike koji bi mogli stvoriti značajnu sumnju u sposobnost poduzeća da nastavi s vremenski neograničenim poslovanjem, te o njima raspraviti s menadžmentom, pregledati menadžmentove planove i rješenja za bilo koji od uočenih problema.⁹⁹

Ako je menadžment već obavio preliminarnu procjenu, prije nego što revizor obavlja postupke procjene rizika, u tom slučaju revizor pregledava tu procjenu kako bi ustanovio je li menadžment utvrdio rizične događaje i okolnosti, kao i menadžmentove planove koji se na njih odnose.¹⁰⁰ Ukoliko menadžment još nije obavio preliminarnu procjenu, revizor će s njima raspraviti osnovu za njihovu namjeravanu primjenu pretpostavke vremenski neograničenog poslovanja, te postaviti upite menadžmentu o postojanju događaja i okolnosti koje mogu stvarati poslovni rizik.¹⁰¹

Pri procjenjivanju rizika pogrešnog prikazivanja revizor razmatra učinke ustanovljenih događaja ili okolnosti, a njihovo postojanje može utjecati na sadržaj, obujam i vrijeme daljnjih revizijskih postupaka koji su reakcija na procijenjene rizike.¹⁰²

3.3.2. Ocjenjivanje menadžmentove procjene nastavka poslovanja

Menadžmentova procjena subjektive sposobnosti nastavka vremenski neograničenog poslovanja je ključni dio revizorovog razmatranja pretpostavke vremenske neograničenosti poslovanja. Revizor treba uzeti u obzir isto razdoblje koje je u svojoj procjeni koristio menadžment, prema primjenjivom okviru financijskog izvještavanja. Ako se menadžmentova procjena odnosi na razdoblje kraće od dvanaest mjeseci od datuma bilance, revizor treba tražiti od menadžmenta da proširi svoju procjenu na razdoblje od dvanaest mjeseci od datuma bilance.¹⁰³

⁹⁹ Sever Mališ, S. i Keglević Kozjak, S. (2016): Revizorova i menadžmentova procjena vremenske neograničenosti poslovanja poduzeća u predstečaju. *Ekonomski pregled*, 67 (4), str. 332.

¹⁰⁰ Narodne novine, (2009): Međunarodni revizijski standard 570, op. cit., točka 14.

¹⁰¹ Ibid., točka 15.

¹⁰² Ibid., točka 16.

¹⁰³ Ibid., točka 18.

Prilikom ocjenjivanja menadžmentove procjene, revizor razmatra postupke koji su prethodili menadžmentovom donošenju procjene, pretpostavke na kojima se procjena temeljila, kao i menadžmentove planove budućih aktivnosti. Revizor također razmatra jesu li za procjenu uzete u obzir sve relevantne informacije koje je revizor uočio obavljajući revizijske postupke.¹⁰⁴

Kao što je već navedeno, menadžment može provesti procjenu bez detaljnih analiza, ako subjekt ima podatke o ranijim profitabilnim poslovanjima i redoviti pristup financijskim izvorima. U takvim okolnostima, revizorov zaključak o prikladnosti menadžmentove procjene uobičajeno se donosi bez potrebe provođenja detaljnih postupaka.¹⁰⁵

3.3.3. Razdoblje nakon menadžmentove procjene

Revizor treba biti oprezan u pogledu mogućnosti postojanja događaja ili okolnosti koje će nastati nakon razdoblja procjene kojeg je koristio menadžment, a koji mogu dovesti u pitanje prihvatljivost menadžmentove primjene pretpostavke vremenski neograničenog poslovanja pri sastavljanju financijskih izvještaja. On može postati svjestan postojanja takvih događaja ili okolnosti tijekom planiranja i obavljanja revizije, kao i tijekom obavljanja postupka za događaje nakon datuma bilance.¹⁰⁶ Tada on može tražiti od menadžmenta da odredi moguću značajnost utjecaja ovih događaja ili okolnosti na njihovu procjenu nastavka vremenski neograničenog poslovanja.¹⁰⁷

Ako događaji nakon datuma bilance (događaji nastali između datuma bilance i datuma na koji je odobreno izdavanje financijskih izvještaja) ukazuju na činjenicu da pretpostavka vremenske neograničenosti poslovanja nije primjerena, onda poslovni subjekti ne smiju sastavljati financijska izvješća na temelju ove pretpostavke. To se može desiti u slučaju ako je poslovni subjekt suočen sa narušenom financijskom stabilnošću nakon datuma bilance, ili je u tom razdoblju donesena odluka o prestanku poslovanja, pa se tada financijska izvješća trebaju sastaviti na drugačijoj računovodstvenoj osnovi.¹⁰⁸

¹⁰⁴ Ibid., točka 20.

¹⁰⁵ Narodne novine, (2009): Međunarodni revizijski standard 570, op. cit., točka 21.

¹⁰⁶ Ibid., točka 23.

¹⁰⁷ Ibid., točka 24.

¹⁰⁸ Zenzerović, R. (2008), op. cit., str. 104.

3.3.4. Revizijski zaključci i izvješćivanje

Revizor treba, temeljem prikupljenih revizijskih dokaza, prosuditi postoje li značajne neizvjesnosti u vezi s događajima ili okolnostima, koje mogu stvarati značajnu sumnju u subjektovu sposobnost nastavka vremenski neograničenog poslovanja. Značajna neizvjesnost postoji kada je, po revizorovoj prosudbi, raspon njenog mogućeg utjecaja takav da je nužno jasno objavljivanje prirode i učinaka neizvjesnosti u financijskim izvještajima, kako oni ne bi dovodili u zabludu.¹⁰⁹

Ukoliko je odgovarajuće objavljivanje o postojanju značajne neizvjesnosti sadržano u financijskim izvještajima, revizor treba izraziti *pozitivno mišljenje*, uz dodavanje *točke za naglašavanje pitanja* koje ne utječe na revizorovo mišljenje. U toj točki revizor će istaknuti postojanje značajne neizvjesnosti u vezi s događajem ili okolnošću koja može stvarati značajnu sumnju u sposobnost subjektovog nastavka vremenski neograničenog poslovanja. Slijedi primjer točke za naglašavanje pitanja kada revizor smatra adekvatnom objavu u bilješkama uz financijske izvještaje:

*»Bez kvalificiranja našeg mišljenja, skrećemo pozornost na bilješku X u financijskim izvještajima u kojoj je navedeno da je Društvo ostvarilo neto gubitak u iznosu od ZZZ tijekom godine završene 31. prosinca 20X1. godine i na taj datum tekuće obveze Društva premašile su njegovu ukupnu imovinu za iznos od ZZZ. Te okolnosti, uz ostala pitanja navedena u bilješci X, ukazuju na postojanje značajne neizvjesnosti koja stvara značajnu sumnju u sposobnost Društva da nastavi s vremenski neograničenim poslovanjem«.*¹¹⁰

Ukoliko odgovarajuća bilješka o postojanju značajne neizvjesnosti nije dana u financijskim izvještajima, revizor treba izraziti *mišljenje s rezervom ili negativno mišljenje*, ovisno o tome utječe li ova činjenica na realnost i objektivnost financijskih izvještaja kao cjeline. Izvješće treba sadržati poseban poziv na činjenicu da postoji značajna neizvjesnost koja stvara značajnu sumnju u subjektovu sposobnost nastavka vremenski neograničenog poslovanja. Slijedi primjer izražavanja mišljenja s rezervom:

»Financijskim aranžmanima Društva istekli su rokovi i iznos otvorenog salda dopijeva za plaćanje 19. Ožujka 20X1. godine. Društvo nije bilo u mogućnosti obnoviti financijske ugovore ili pribaviti zamjenske izvore financiranja. Takva situacija ukazuje na postojanje značajne neizvjesnosti koja stvara sumnju u sposobnost Društva da nastavi s vremenski

¹⁰⁹ Narodne novine, (2009): Međunarodni revizijski standard 570, op. cit., točka 31.

¹¹⁰ Ibid., točka 33.

neograničenim poslovanjem, te da, stoga, ne mora biti u mogućnosti iskoristiti svoju imovinu ili podmiriti svoje obveze u redovitom tijeku poslovanja. Financijski izvještaji (i njihove sastavne bilješke) ne objavljuju tu činjenicu. Prema našem mišljenju, osim propuštanja objavljivanja informacija navedenih u prethodnoj točki, financijski izvještaji istinito i fer prikazuju (prikazuju fer, u svim značajnim odrednicama) financijsko stanje Društva na 31. Prosinca 20X0. godine i rezultate njegova poslovanja i njegovih novčanih tokova za tada završenu godinu, u skladu s ...<<¹¹¹

U nastavku je prikazan primjer izražavanja negativnog mišljenja:

>>Istekli su financijski aranžmani Društva i iznos otvorenog salda dospio je za plaćanje 31. prosinca 20X0. godine. Društvo nije u mogućnosti obnoviti financijske ugovore ili pribaviti zamjenske izvore financiranja, te razmatra potrebu proglašavanja stečaja. Ti događaji ukazuju na značajnu neizvjesnost koja stvara značajnu sumnju u sposobnost Društva da nastavi s vremenski neograničenim poslovanjem, te da, stoga, ne mora biti u mogućnosti iskoristiti svoju imovinu i podmiriti svoje obveze u redovnom tijeku poslovanja. Financijski izvještaji (i njihove sastavne bilješke) ne objavljuju tu činjenicu. Prema našem mišljenju, zbog propuštanja objavljivanja informacija navedenih u prethodnoj točki, financijski izvještaji ne prikazuju istinito i fer (ili ne prikazuju fer, u svim značajnim odrednicama) financijsko stanje Društva na 31. prosinca 20X0. godine i rezultate njegova poslovanja i njegovih novčanih tokova za tada završenu godinu, u skladu s ...<<¹¹²

Također, u situaciji u kojoj su financijski izvještaji sastavljeni na temelju pretpostavke vremenske neograničenosti poslovanja, a revizor prosudi da subjekt neće biti u stanju da nastavi s poslovanjem, tada će on zaključiti da pretpostavka vremenski neograničenog poslovanja nije prikladna pri sastavljanju financijskih izvještaja, te će izraziti negativno mišljenje.¹¹³ Kad je menadžment subjekta zaključio da nije odgovarajuće primijeniti pretpostavku vremenski neograničenog poslovanja pri sastavljanju financijskih izvještaja, tada financijske izvještaje treba sastaviti primjenom neke druge mjerodavne konvencije. Ukoliko revizor utvrdi da je ta druga mjerodavna konvencija primjerena, on može izdati pozitivno mišljenje ako je to odgovarajuće objavljeno, ali uz naglašavanje te činjenice, kako bi se skrenula pozornost korisnika na primijenjenu osnovu sastavljanja.¹¹⁴

¹¹¹ Narodne novine, (2009): Međunarodni revizijski standard 570, op. cit., točka 34.

¹¹² Ibid., točka 34.

¹¹³ Ibid., točka 35.

¹¹⁴ Ibid., točka 36.

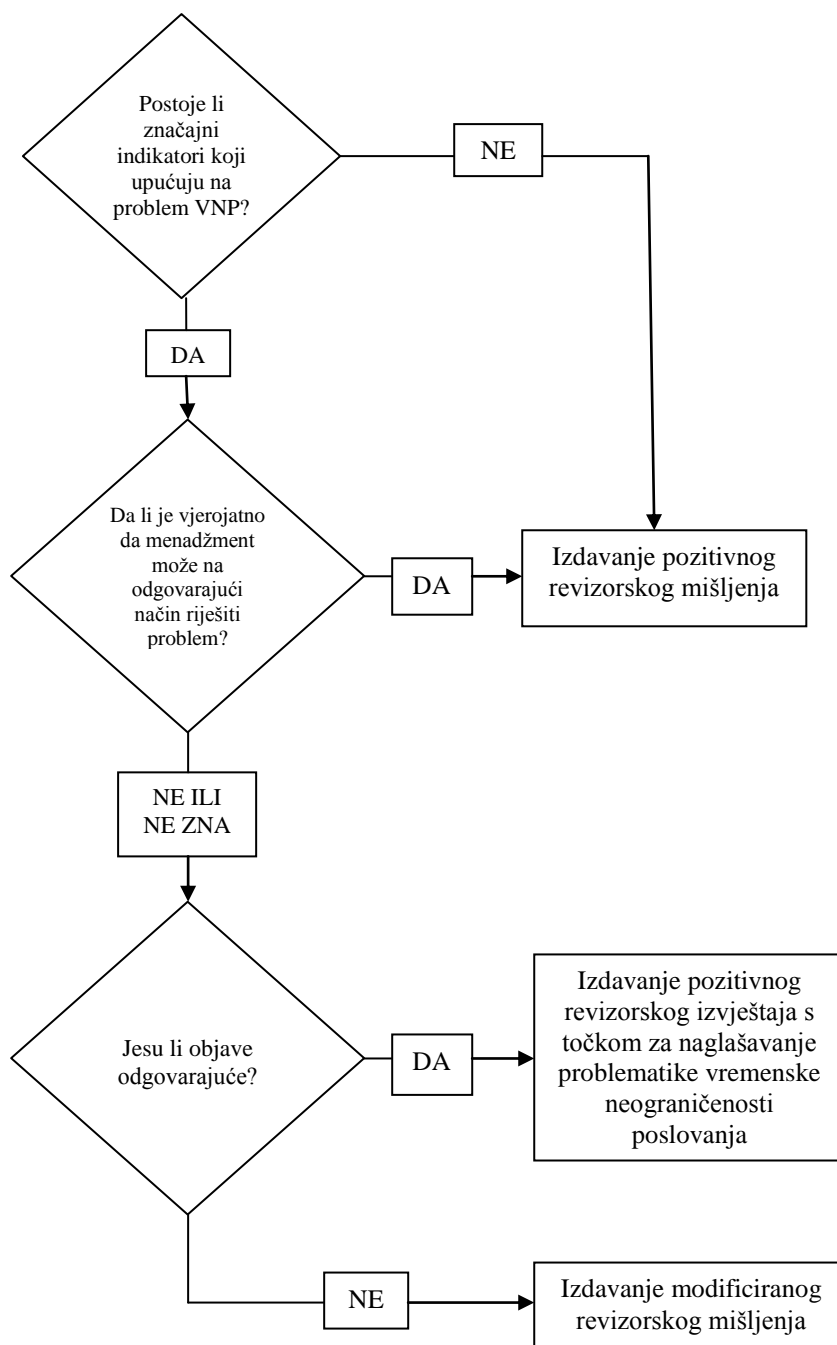
U nekim slučajevima, kada postoje višestruke značajne neizvjesnosti koje su bitne za financijske izvještaje, revizor može procijeniti da je prihvatljivije suzdržati se od mišljenja, umjesto dodavanja točke za naglašavanje pitanja pozitivnom revizorskom izvješću. Također, kada menadžment, na revizorov zahtjev, nije spreman provesti ili proširiti svoju procjenu, onda se revizor može suzdržati od izražavanja mišljenja ili izraziti mišljenje s rezervom, ovisno o njegovoj procjeni značajnosti ograničenja djelokruga rada.¹¹⁵

Prisutnost značajnih neizvjesnosti za revizora može predstavljati potencijalni problem pri formiranju mišljenja, jer su u takvim situacijama moguće pogreške. U znanstvenoj i stručnoj literaturi se takve revizorske pogreške nazivaju pogreškama tipa 1 i 2. Pogreška tipa 1 se javlja kada revizor izrazi mišljenje sa sumnjom u primjenjivost pretpostavke vremenske neograničenosti poslovanja poduzeću koje naknadno ipak ne završi u stečaju. Pogreška tipa 2 događa se ukoliko revizor ne izrazi mišljenje sa sumnjom u primjenjivost pretpostavke vremenske neograničenosti poslovanja, a poduzeće naknadno završi u stečaju.¹¹⁶

Na sljedećoj slici može se vidjeti i bolje razumjeti način revizorovog zaključivanja i izvješćivanja o vremenskoj neograničenosti poslovanja.

¹¹⁵ Narodne novine, (2009): Međunarodni revizijski standard 570, op. cit., točka 37.

¹¹⁶ Sever Mališ, S. i Keglević Kozjak, S., op. cit., str. 334.

Slika 6: Izvješćivanje revizora kod problematike vremenske neograničenosti poslovanja

Izvor: Zenzerović, R. (2008): Revizorsko razmatranje problematike vremenske neograničenosti poslovanja. RRiF, br. 3, str. 114.

3.4. Uloga analitičkih postupaka u revizorovoj procjeni vremenske neograničenosti poslovanja

Da bi utvrdio događaje i okolnosti koje ukazuju na postojanje značajne sumnje u pretpostavku vremenske neograničenosti poslovanja, revizor obavlja niz revizorskih radnji, među kojima su posebno značajni analitički postupci. U tom smislu ističu se klasični financijski pokazatelji te skupni financijski pokazatelji, odnosno modeli za procjenu bankrota poduzeća.¹¹⁷

Važnost analitičkih postupaka pri reviziji financijskih izvještaja proizlazi iz njihove učinkovitosti, široke mogućnosti primjene i pouzdanosti. U usporedbi s ostalim vrstama revizijskih dokaza, dokazi dobiveni analitičkim postupcima pružaju srednju razinu pouzdanosti, ali je njihova primjena najčešće opravdana relativno kratkim vremenom potrebnim za njihovu provedbu. Osim toga, uz analizu značajnih financijskih informacija i tendencija njihovog kretanja, analitički postupci koriste i nefinancijske informacije u cilju cjelovitijeg sagledavanja ispitivane situacije.¹¹⁸

Problematikom primjene analitičkih postupaka bavi se MRevS 520 – “Analitički postupci”. Njihova primjena zahtjeva poznavanje određenih tehnika financijske, matematičke i statističke analize. Vrste analitičkih postupaka variraju od jednostavnijih (nestatistički strukturni modeli, usporedna analiza financijskih izvještaja, analiza financijskih i nefinancijskih pokazatelja), čija je upotreba svojstvena gotovo svakom procesu revizije financijskih izvještaja, do naprednih matematičkih i statističkih tehnika (financijsko modeliranje i statistički strukturni modeli) koje pred revizora postavljaju zahtjeve za dodatnim znanjima iz područja matematičke i statističke analize.¹¹⁹

Jedan od razloga primjene analitičkih postupaka u fazi planiranja i u fazi sveobuhvatnog pregleda na kraju procesa revizije je procjena vremenske neograničenosti poslovanja poduzeća. Najjednostavniji, najbrži i najkorektniji način izvješćivanja revizora o ovoj pretpostavci je primjena analitičkih postupaka koji se u ovom kontekstu najčešće svode na analizu financijskih izvještaja. Nekad se samo kratkim uvidom u strukturu bilane može otkriti ugroženost vremenske neograničenosti poslovanja. Nijedna ozbiljna revizijska tvrtka neće

¹¹⁷ Zenzerović, R. (2008), op. cit., str. 106.

¹¹⁸ Zenzerović, R. (2007), op. cit., str. 63.

¹¹⁹ Ibid., str. 64.

propustiti primjenu analitičkih postupaka u sveobuhvatnom pregledu na kraju procesa revizije, jer se na taj način štiti njihov interes i dignitet.¹²⁰

Istraživanje primjene analitičkih postupaka pri ocjeni vremenske neograničenosti poslovanja proveo je Zenzerović R.¹²¹ na uzorku revizijskih društava u Republici Hrvatskoj. Rezultati njegovog istraživanja ukazuju na to da je primjenom odgovarajućih analitičkih postupaka i njihovom optimalnom kombinacijom moguće u kratkom vremenskom roku realno ocijeniti pretpostavku vremenske neograničenosti poslovanja. Rezultati su također pokazali da se najviše primjenjuju financijski pokazatelji na temelju bilance i izvještaja o dobiti, nakon čega slijede usporedna analiza financijskih izvještaja, financijski pokazatelji na temelju novčanog toka i naposljetku skupni financijski pokazatelji. Može se uočiti da je najveći značaj pridan klasičnim instrumentima analize, dok su pokazatelji na temelju novčanog toka i skupni financijski pokazatelji u određenoj mjeri zapostavljeni. To je vjerojatno posljedica nedovoljnog poznavanja i neodgovarajuće primjene pokazatelja na temelju novčanog toka, dok su skupni financijski pokazatelji uglavnom prilagođeni primjeni u gospodarstvima s različitim uvjetima poslovanja od onog u kojem posluju anketirana revizijska društva. Zenzerović zaključuje da će biti potrebni dodatni napor u edukaciji revizora u području korištenja statističkih i matematičkih metoda, kao i informatičke pismenosti, a posebnu pozornost treba obratiti na korištenje pokazatelja na temelju novčanog toka te skupnih financijskih pokazatelja.

¹²⁰ Sever Mališ, S., Tušek, B., Žager, L., op. cit., str. 98.

¹²¹ Zenzerović, R. (2007), op. cit., str. 65-73.

4. ISTRAŽIVANJE ČIMBENIKA UTJECAJA NA REVIZOROVU PROCJENU VREMENSKE NEOGRANIČENOSTI POSLOVANJA

4.1. Pregled dosadašnjih istraživanja

Ocjenjivanje vremenske neograničenosti poslovanja prisutno je još od nastanka organiziranog obavljanja djelatnosti, ali se ono u početku zasnivalo na jednostavnim analitičkim metodama, uglavnom kvalitativne naravi. Kvantitativne metode u ocjenjivanju pretpostavke vremenske neograničenosti poslovanja počele su se koristiti šezdesetih godina 20. stoljeća. Tada su se počeli izvoditi modeli za predviđanje stečaja poduzeća na uzorku poslovnih subjekata iz gospodarstava s dugom tradicijom tržišnog načina privređivanja. Cilj je bio pronaći varijable signifikantne za predviđanje stečaja i izvesti njihovu optimalnu kombinaciju u cilju što preciznijeg predviđanja nesposobnosti poslovnog subjekta da nastavi poslovati u vremenski neograničenom roku.¹²²

Veliki broj istraživača se bavio ovom problematikom, što je rezultiralo razvojem niza modela. Prva istraživanja datiraju još iz tridesetih godina 20. stoljeća, a prvi poznati model je kreiran 1967. godine. Tada je istraživač William H. Beaver¹²³ u svom istraživanju provedenom na 79 poduzeća pokazao da je odnos novčanog toka i obveza poduzeća ključni faktor koji određuje bankrot poduzeća. Njegova studija pokazala je točnost u 87% slučajeva. Najveći utjecaj na ovo područje imao je Edward I. Altman¹²⁴, koji je 1968. godine svojim istraživanjem na uzorku od 33 uspješna i 33 neuspješna poduzeća došao do poznatog Z Score modela koji je bio precizan u 95% slučajeva (ukoliko je testiranje bilo godinu dana prije bankrota), odnosno 83% slučajeva (ukoliko je testiranje bilo dvije godine prije bankrota). Nakon Beavera i Altmana uslijedio je niz različitih modela, čiji su autori: Edward B. Deakin¹²⁵ (1972), Robert O. Edmister¹²⁶ (1972), James A. Ohlson¹²⁷ (1980), Christine V.

¹²² Zenzerović, R. i Peruško, T. (2006): Kratki osvrt na modele za predviđanje stečaja. *Ekonomska istraživanja*, 19 (2), str. 132.

¹²³ Beaver, W. H. (1966): Financial Ratios as Predictors of Failure. *Journal of Accounting Research*, 4 (3), str. 71-111.

¹²⁴ Altman, E. I. (1968): Financial Ratios, Discriminant Analysis and the Prediction of Corporate Bankruptcy. *The Journal of Finance*, 23 (4), str. 589-609.

¹²⁵ Deakin, E. B. (1972): A Discriminant Analysis of Predictors of Business Failure. *Journal of Accounting Research*, 10 (1), str. 167-179.

¹²⁶ Edmister, R. O. (1972): An Empirical Test of Financial Ratio Analysis for Small Business Failure Prediction. *The Journal of Financial and Quantitative Analysis*, 7 (2), str. 1477-1493.

¹²⁷ Ohlson, J. A. (1980): Financial Ratios and the Probabilistic Prediction of Bankruptcy. *Journal of Accounting Research*, 18 (1), str. 109-131.

Zavgren¹²⁸ (1988), i mnogi drugi. Modeli koji su kasnije kreirani često su se temeljili na korekcijama Altmanovog Z Score modela u cilju stvaranja modela adekvatnog za predviđanje bankrota u određenoj djelatnosti (trgovina, građevinarstvo, itd.), ili prilagođavanja ekonomskim uvjetima u nacionalnoj ekonomiji u kojoj se provodi istraživanje. Gotovo svi ovi modeli se zasnivaju na korištenju jednog skupnog pokazatelja koji predstavlja ponderirani zbroj više pojedinačnih financijskih pokazatelja. Za svaki skupni pokazatelj se utvrđuje kritična vrijednost. Obično veća vrijednost pokazatelja upućuje na financijski stabilno poslovanje, dok vrijednost pokazatelja niža od kritične vrijednosti obično predstavlja upozorenje da pretpostavka vremenske neograničenosti poslovanja može biti ugrožena, odnosno da poduzeću prijete bankrot.

Zanimljiva je studija autora Bellovary, J., Giacomino, D., Akers, M. iz 2007. godine¹²⁹, kojom su napravili pregled značajnih istraživanja o predviđanju vremenske neograničenosti poslovanja provedenih u periodu od 1976. do 2003. godine, u razvijenim tržišnim gospodarstvima. U tom periodu je razvijeno 27 različitih modela, a najčešće korištena nezavisna varijabla je omjer kratkotrajne imovine i kratkoročnih obveza koji se pojavljuje u 14 modela. Bitno je pomenuti i koliki utjecaj na točnost predviđanja modela je imao broj korištenih varijabli. Modeli koji su postigli 100% točnosti uzeli su u obzir sedam, odnosno šest varijabli. Model koji je uzeo u obzir najveći broj varijabli (117) postigao je 94% točnosti u predviđanju. Iz navedenog se može zaključiti da veliki broj faktora ne garantira veću moć predviđanja modela. Za razvoj modela korištene su različite statističke i matematičke metode, počevši od nekih jednostavnijih, pa sve do kompleksnih matematičkih i simulacijskih tehnika koje se provode pomoću računala. Multivarijatna diskriminantna analiza (MDA), logit analiza, probit analiza i neuronske mreže su primarne metode koje su korištene za razvoj modela, a oni modeli koji su koristili logit analizu i neuronsku mrežu su postigli najveću točnost.

Primjena poznatih modela u uvjetima tranzicijskih gospodarstava pokazala je određena nepovoljna odstupanja u odnosu na rezultate koje su modeli ostvarivali u zemljama u kojima su izvedeni. Stoga se nametnula potreba za izvođenjem modela koji bi prikladnije odražavao tranzicijske uvjete obavljanja djelatnosti. Najpoznatiji model izveden na uzorku hrvatskih poduzeća je *BEX indeks – za procjenu poslovne izvrsnosti tvrtki na tržištu kapitala u*

¹²⁸ Zavgren, Ch. V., Friedman, G. E. (1988): Are Bankruptcy Prediction Models Worthwhile? An Application in Securities Analysis. *Management International Review*, 28 (1), str. 34-44.

¹²⁹ Bellovary, J., Giacomino, D., Akers, M. (2007): A Review Of Going Concern Prediction Studies: 1976 To Present. *Journal of Business & Economics Research*, br. 5, str. 9-28.

Republici Hrvatskoj, čiji su autori Belak, V. i Aljinović Barać, Ž. (2007)¹³⁰. Problematikom financijske nestabilnosti u RH također su se bavili: Pervan, I. i Filipović, D.¹³¹; Novak, B. i Crnković, I.¹³²; Šarlija, N., Penavin, S. i Harc, M.¹³³; Bohaček, Z., Šarlija, N. i Benšić, M.¹³⁴; Škeljo, K.¹³⁵; Sever Mališ, S. i Keglević Kozjak, S.¹³⁶; Zenzerović, R. i Peruško, T.¹³⁷; i drugi. Oni su pristupali izvođenju modela upotrebom različitih statističkih tehnika na različitim uzorcima poslovnih subjekata. Neka od ovih istraživanja se temelje na uzorku malih i srednjih poduzeća, a u modelima su najviše zastupljeni financijski pokazatelji. U istraživanjima se stabilni od nestabilnih poslovnih subjekata razlikuju ovisno o činjenici je li pokrenut stečaj ili nije, podmiruju li se redovito obveze prema banci, je li revizor izrazio sumnju u sposobnost vremenske neograničenosti poslovanja poduzeća, i na temelju drugih relevantnih kriterija.

Gotovo u svim poznatim modelima izvedenim na temelju uzorka poduzeća na razvijenim tržištima koristili su se pokazatelji likvidnosti, zaduženosti i profitabilnosti, a također, u mnogim hrvatskim istraživanjima pokazatelji iz ove tri skupine su statistički značajni za predviđanje financijske stabilnosti. Stoga se u ovom istraživanju na početku pretpostavilo da će upravo ovi pokazatelji biti statistički značajni za revizorovu procjenu vremenske neograničenosti poslovanja. Osim pokazatelja likvidnosti, profitabilnosti i zaduženosti, u istraživanju će se utvrditi kakav je utjecaj nekih pokazatelja iz izvještaja o novčanom toku na revizorovu procjenu vremenske neograničenosti poslovanja, s obzirom na to da im u prethodnim istraživanjima nije posvećena dovoljna pažnja.

Za razliku od hrvatskog tržišta na kojem postoje neki pouzdani modeli za predviđanje poslovnog uspjeha hrvatskih poduzeća, na crnogorskom tržištu su istraživanja o ovoj problematici veoma rijetka. Iako su u mnogim europskim zemljama razvijeni nacionalni modeli za predviđanje financijskih problema domaćih poduzeća, u Crnoj Gori takav model

¹³⁰ Belak, V., Aljinović Barać, Ž. (2007): Business excellence (BEX) indeks - za procjenu poslovne izvrsnosti tvrtki na tržištu kapitala u Republici Hrvatskoj. RRiF, br. 10, str. 15-25.

¹³¹ Pervan, I., Filipović, D. (2010): FP RATING - model za predviđanje (in)solventnosti poslovnih partnera. RRiF, br. 7, str. 92-96.

¹³² Novak, B., Crnković, I. (2007): Klasifikacija dužnika banke prema razini poslovnih problema na osnovi podataka iz osnovnih financijskih izvješća. Ekonomski pregled, 58 (1-2), str. 41-71.

¹³³ Šarlija, N., Penavin, S., Harc, M. (2009): Predviđanje nelikvidnosti poduzeća u Hrvatskoj. Zbornik Ekonomskog fakulteta u Zagrebu, 7 (2), str. 21-36.

¹³⁴ Bohaček, Z., Šarlija, N., Benšić, M. (2003): Upotreba kredit scoring modela za ocjenjivanje kreditne sposobnosti malih poduzetnika. Ekonomski pregled, 54 (7-8), str. 565-580.

¹³⁵ Škeljo, K. (2001): Statistički modeli ranog upozorenja na poslovnu krizu. RRiF, br. 4, str. 75-80.

¹³⁶ Sever Mališ, S. i Keglević Kozjak, S., op. cit., str. 328.-349.

¹³⁷ Zenzerović, R. i Peruško, T. (2009), op. cit., str. 348.-368.

još uvijek nije formiran. Istraživanje na ovu temu provela je Demirović, S.¹³⁸, koja je u svom radu za predviđanje bankrota crnogorskih poduzeća primijenila neke od poznatih modela razvijenih u prošlom stoljeću. Rezultati dobiveni primjenom tih modela su prilično različiti, pa se može zaključiti da su oni primjenjivi samo na tržištima na kojima su nastali, i njima sličnim. To ukazuje na potrebu formiranja nacionalnog modela koji će odgovarati uvjetima poslovanja na crnogorskom tržištu. Stoga je su ovom radu istražene varijable signifikantne za revizorovu procjenu vremenske neograničenosti poslovnja poduzeća u Crnoj Gori, i dat je usporedni prikaz dobivenih rezultata za tržište Hrvatske i Crne Gore.

4.2. Opis uzorka i varijabli

Analiza revizorove procjene vremenske neograničenosti poslovanja je prvo provedena na uzorku koji se sastoji od 214 poduzeća čije dionice kotiraju na Zagrebačkoj burzi (uzorak 1), a korišteni su podaci iz njihovih financijskih i revizorskih izvještaja za 2014. i 2015. godinu. Iz uzorka su izostavljene financijske institucije zbog specifičnosti njihovih izvještaja, kao i poduzeća za koja nisu bili dostupni svi potrebni podaci. Prikupljeni su temeljni financijski izvještaji i izvještaji revizora, iz kojih su se izvlačili podaci potrebni za izračun financijskih pokazatelja, odnosno varijabli. Za prikupljanje ovih podataka koristile su se javno dostupne baze FINA-e¹³⁹ i Zagrebačke burze¹⁴⁰, a za njihovu analizu korišten je softver SPSS 16.0. Na početku je u tablici prikazana je struktura uzorka 1 prema nacionalnoj klasifikaciji djelatnosti. Zatim je prikazan pregled korištenih varijabli, kao i njihove kratice u programu SPSS. U istraživanju se koristi šest nezavisnih i jedna zavisna varijabla. Prvih pet varijabli u tablici su nezavisne i kvantitativne, dok je varijabla novčani tok iz investicijskih aktivnosti nezavisna binarna (eng. dummy) varijabla. Zavisna varijabla je revizorova procjena vremenske neograničenosti poslovanja, koja je također dummy varijabla.

¹³⁸ Demirović, S. (2013): Mogućnost primjene linearnih modela za procjenu bankrota kompanija u Crnoj Gori. Zbornik radova konferencije *Zapošljavanje kroz prizmu preduzetništva*, Ekonomski fakultet Podgorica, str. 167-173.

¹³⁹ <http://www.fina.hr> (stranica posjećivana u razdoblju 21. svibnja – 9. lipnja 2017.)

¹⁴⁰ <http://zse.hr> (stranica posjećivanja u razdoblju 2.- 12. lipnja 2017.)

Tablica 3: Struktura uzorka 1 prema nacionalnoj kasifikaciji djelatnosti

	Frekvencije	Postotak	Kumulativni postotak
Djelatnosti pružanja smještaja te pripreme i usluživanja hrane	53	24.8	24.8
Financijske djelatnosti i djelatnosti osiguranja	1	.5	25.2
Građevinarstvo	12	5.6	30.8
Informacije I komunikacije	1	.5	31.3
Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo	12	5.6	36.9
Poslovanje nekretninama	6	2.8	39.7
Prerađivačka industrija	74	34.6	74.3
Prijevoz i skladištenje	17	7.9	82.2
Stručne, znanstvene i tehničke djelatnosti	15	7.0	89.3
Trgovina na veliko i na malo; Popravak motornih vozila i motocikala	22	10.3	99.5
Umjetnost, zabava i rekreacija	1	.5	100.0
Ukupno	214	100.0	

Tablica 4: Varijable korištene u SPSS-u

Varijabla	Kratica u SPSS-u	Formula za izračun
Koeficijent tekuće likvidnosti	CR	Kratkotrajna imovina/Kratkoročne obveze
Odnos novčanog toka	CFR	Operativni novčani tok/Kratkoročne obveze
Povrat na glavicu	ROE	Neto financijski rezultat/ Vlastiti kapital
Nenovčane obračunske kategorije	absTACC	Apsolutna vrijednost izraza: (Neto dobitak ili gubitak - Operativni novčani tok)/Ukupna imovima
Stupanj zaduženosti	DR	Ukupne obveze/Ukupna imovina
Novčani tok iz investicijskih aktivnosti	NTIA	Dummy varijabla: 1 kada je novčani tok iz investicijskih aktivnosti pozitivan; 0 kada je negativan
Revizorova procjena vremenske neograničenosti poslovanja	VNP	Dummy varijabla: 1 kada je revizor izrazio sumnju u vremensku neograničenost poslovanja, 0 kada nije izrazio sumnju

Za ispitivanje utjecaja likvidnosti na revizorovu procjenu vremenske neograničenosti poslovanja koristi se jedan tradicionalni pokazatelj i jedan pokazatelj novčanog toka. Tradicionalni pokazatelj likvidnosti korišten u ovom istraživanju je koeficijent tekuće

likvidnosti koji ukazuje na sposobnost poduzeća da iz tekuće aktive podmiri tekuće obveze. Idealna vrijednost ovog pokazatelja iznosi 2,00. Ako je njegova vrijednost između 1,00 i 2,00, to ukazuje na upitnu likvidnost poduzeća, dok se kritičnom likvidnošću smatra vrijednost pokazatelja manja od 1,00.

Likvidnost je procijenjena i pomoću pokazatelja odnos novčanog toka, za čiji izračun se koristi pozicija iz izvještaja o novčanim tokovima - operativni novčani tok. Vrijednost ovog pokazatelja ukazuje na sposobnost poduzeća da svojim redovnim poslovanjem podmiri kratkoročne obveze. Kontrolna mjera ovog pokazatelja iznosi 0,4. Ova ili veća vrijednost ukazuje na to da će poduzeće na vrijeme moći podmiriti sve kratkoročne obveze.

Kao pokazatelj profitabilnosti korišten je pokazatelj povrat na glavnici koji pokazuje koliko je vlastitog kapitala potrebno uložiti za ostvarenje neto dobiti, a također i koliko je poduzeće sposobno profitabilno koristiti raspoložive resurse.

Kvaliteta dobiti ovisi od toga kolika je razlika između dobiti iz poslovanja i novčanog toka iz poslovanja. Što je ova razlika manja, može se reći da je dobit kvalitetnija, odnosno više "pokrivena" novčanim tokom. Razlika se javlja zbog postojanja nenovčanih obračunskih kategorija koje su podložne manipulacijama, pa što je veća razina ovih kategorija, to je kvaliteta dobiti manja. Stoga se za mjerenje kvalitete dobiti koristi pokazatelj apsolutne vrijednosti nenovčanih obračunskih kategorija.

Za ispitivanje utjecaja zaduženosti, koristi se tradicionalni pokazatelj - stupanj zaduženosti. On ukazuje na to kakva je kapitalna struktura poduzeća, odnosno koji procenat njegove ukupne imovine se financira iz tuđih izvora, kao i kakva je sposobnost poduzeća da podmiri dospjele obveze. Kontrolna mjera ovog pokazatelja je 0,5, odnosno poželjno je da poduzeće u jednakom omjeru koristi vlastite i tuđe izvore financiranja. Ukoliko je ova vrijednost bliža jedinici, to ukazuje na rizično poslovanje, jer poduzeće mora plaćati i visoke troškove kamata.

Kao indikator dezinvestiranja, koje može imati utjecaj na revizorovu procjenu vremenske neograničenosti poslovanja, koristi se novčani tok iz investicijskih aktivnosti. Ukoliko je ovaj novčani tok pozitivan, to znači da poduzeće prodaje svoju dugotrajnu imovinu, najčešće zbog financijskih poteškoća – nemogućnosti financiranja poslovanja ili vraćanja dugova. Ova varijabla je binarna, tj. može imati vrijednost 1, ukoliko je novčani tok iz investicijskih aktivnosti pozitivan i vrijednost 0, ukoliko je negativan.

Revizorova procjena vremenske neograničenosti poslovanja je zavisna nominalna binarna varijabla koja poprima vrijednost 1 ukoliko je revizor izrazio sumnju u primjerenost pretpostavke vremenske neograničenosti poslovanja, i vrijednost 0, ukoliko po revizorovoj procjeni nastavak poslovanja nije upitan.

U nastavku je prikazana deskriptivna statistika kvantitativnih varijabli, kao i frekvencije dummy varijabli.

Tablica 5: Deskriptivna statistika kvantitativnih varijabli u uzorku 1

	Koeficijent tekuće likvidnosti	Odnos novčanog toka	Povrat na glavnici	Nenovčane obračunske kategorije	Stupanj zaduženosti
Aritmetička sredina	2.329812	.552981	-1.216318	.714227	.053933
Medijan	1.016093	.100087	.015643	.052552	.483106
Mod	.0013 ^a	.0000	-128.7231 ^a	.0009 ^a	-111.7743 ^a
Standardna devijacija	7.4642714	3.1766688	11.8164919	9.0866950	7.7054378
Varijanca	55.715	10.091	139.629	82.568	59.374
Minimum	.0013	-5.9271	-128.7231	.0009	-111.7743
Maksimum	79.2059	34.6865	2.1906	132.9972	8.2507

a. Postoji više vrijednosti moda. Prikazana je najmanja vrijednost.

Tablica 6: Deskriptivna statistika dummy varijable Novčani tok iz investicijskih aktivnosti u uzorku 1

	Frevencije	Postotak
0	160	74.8
1	54	25.2
Ukupno	214	100.0

Tablica 7: Deskriptivna statistika dummy varijable Revizorova procjena vremenske neograničenosti poslovanja u uzorku 1

	Frekvencije	Postotak
0	176	82.2
1	38	17.8
Ukupno	214	100.0

Istraživanje je provedeno i na uzorku poduzeća koja posluju na tržištu Crne Gore (uzorak 2), kako bi se na kraju usporedili rezultati dobiveni za poduzeća koja posluju na hrvatskom i crnogorskom tržištu. Uzorak 2 se sastoji od 91 poduzeća čije dionice kotiraju na Montenegro berzi (crnogorska burza), a analiza podataka provedena je na isti način kao i za uzorak poduzeća sa Zagrebačke burze. Podaci su također preuzeti iz financijskih i revizorskih izvještaja za 2014. i 2015. godinu, koji se mogu naći u javno dostupnim bazama Montenegro berze¹⁴¹ i Komisije za hartije od vrijednosti¹⁴², a obrađeni su u programu SPSS 16.0. U nastavku je opisan uzorak 2, a prije svega njegova struktura prema nacionalnoj klasifikaciji djelatnosti.

Tablica 8: Struktura uzorka 2 prema nacionalnoj klasifikaciji djelatnosti

	Frekvencije	Postotak	Kumulativni postotak
Građevinarstvo	10	11.0	11.0
Informisanje i komunikacije	6	6.6	17.6
Obrazovanje	2	2.2	19.8
Ostale uslužne djelatnosti	2	2.2	22.0
Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo	3	3.3	25.3
Prerađivačka industrija	4	4.4	29.7
Saobraćaj i skladištenje	17	18.7	48.4
Snabdijevanje električnom energijom, gasom, parom i klimatizacija	2	2.2	50.5
Stručne, naučne i tehničke djelatnosti	4	4.4	54.9
Trgovina na veliko i trgovina na malo; Popravka motornih vozila i motocikala	26	28.6	83.5
Umjetnost, zabava i rekreacija	4	4.4	87.9
Usluge smještaja i ishrane	5	5.5	93.4
Vađenje ruda i kamena	4	4.4	97.8
Zdravstvena i socijalna zaštita	2	2.2	100.0
Ukupno	91	100.0	

Korištene su iste varijable, sa istim kraticama u programu SPSS, pa je u sljedećim tablicama prikazana deskriptivna statistika kvantitativnih i dummy varijabli u uzorku 2.

¹⁴¹ <http://www.montenegroberza.com> (stranica posjećivana u radoblju 1.-12. srpnja 2017.)

¹⁴² <http://www.scmn.me/> (stranica posjećivana u razdoblju 3.-12. srpnja 2017.)

Tablica 9: Deskriptivna statistika kvantitativnih varijabli u uzorku 2

	Koeficijent tekuće likvidnosti	Odnos novčanog toka	Povrat na glavnici	Nenovčane obračunske kategorije	Stupanj zaduženosti
Aritmetička sredina	3.896607	.298681	-.344881	.062014	.337028
Medijan	1.066292	.105033	.002236	.036670	.205397
Mod	.0580 ^a	-5.6792 ^a	-27.0574 ^a	.0005 ^a	.0074 ^a
Standardna devijacija	7.7800677	1.1172527	2.8502421	.0702614	.3711420
Varijanca	60.529	1.248	8.124	.005	.138
Minimum	.0580	-5.6792	-27.0574	.0005	.0074
Maksimum	53.2124	3.8960	.5440	.3562	1.6743

a. Postoji više vrijednosti moda. Prikazana je najmanja vrijednost.

Tablica 10: Deskriptivna statistika dummy varijable Novčani tok iz investicijskih aktivnosti u uzorku 2

	Frekvencije	Postotak
0	58	63.7
1	33	36.3
Ukupno	91	100.0

Tablica 11: Deskriptivna statistika dummy varijable Revizorova procjena vremenske neograničenosti poslovanja u uzorku 2

	Frekvencije	Postotak
0	75	82.4
1	16	17.6
Ukupno	91	100.0

Kada se razmatra deskriptivna statistika, mogu se uočiti slični rezultati dobiveni za dva uzorka. Prosječna vrijednost varijable koeficijent tekuće likvidnosti u uzorku 1 iznosi 2,32, a u uzorku 2 njegova prosječna vrijednost je 3,89. Oba uzorka pokazuju dobre rezultate kada je u pitanju ova varijabla, tj. moglo bi se na temelju ovog pokazatelja zaključiti da likvidnost poduzeća u ovim uzorcima nije ugrožena. Prosječna vrijednost pokazatelja odnos novčanog toka u uzorku 1 iznosi 0,55, dok je u uzorku 2 njegova vrijednost 0,29. Ove vrijednosti ukazuju na sposobnost poduzeća iz uzorka 1 da na vrijeme podmire sve kratkoročne obveze, dok je ova sposobnost poduzeća u uzorku 2 upitna. Može se zaključiti da je tradicionalni pokazatelj likvidnosti i pokazatelj na temelju novčanog toka u uzorku 2 dao kontradiktorne rezultate u pogledu likvidnosti poduzeća.

Prosječna vrijednost pokazatelja povrat na glavnice pokazuje nezadovoljavajuće rezultate za oba uzorka, jer su njihove prosječne vrijednosti negativne, pa se zaključuje da poduzeća iz uzorka uglavnom ne ostvaruju povrat na korišteni kapital, tj. ugrožena im je profitabilnost.

Prosječna vrijednost apsolutne vrijednosti nenovčanih obračunskih kategorija u uzorku 1 iznosi 0,71, a u uzorku 2 prosječna vrijednost je 0,06. Ove vrijednosti ukazuju na veću kvalitetu dobiti u uzorku 2.

Prosječna vrijednost pokazatelja stupnja zaduženosti u uzorku 1 je 0,05, dok u uzorku 2 ova vrijednost iznosi 0,33. Ove vrijednosti ukazuju na to da poduzeća u uzorku 1 financiraju u prosjeku samo 5% svoje imovine iz tuđih izvora, dok poduzeća u uzorku 2 financiraju u prosjeku 33% svoje imovine iz tuđih izvora.

Kada su u pitanju dummy varijable, možemo vidjeti da u uzorku 1 ima 25,2% poduzeća koja dezinvestiraju, odnosno imaju negativni novčani tok iz investicijskih aktivnosti, dok je ovaj procenat u uzorku 2 nešto lošiji i iznosi 36,3%. Kada je u pitanju revizorova procjena vremenske neograničenosti poslovanja, u uzorku 1 i 2 je približan odnos poduzeća kod kojih je revizor izrazio sumnju i kod kojih nije izrazio sumnju u sposobnost nastavka vremenski neograničenog poslovanja poduzeća. U uzorku 1 je 17,8% poduzeća kod kojih je prema revizorovom mišljenju nastavak poslovanja upitan. I u uzorku 2 ovaj procenat ima približnu vrijednost i iznosi 17,6%.

4.3. Analiza rezultata istraživanja

Na početku je za uzorak 1 provedena univarijantna analiza, koja posmatra svaku varijablu zasebno, neovisno od drugih varijabli. Prvo je proveden t-test razlika aritmetičkih sredina nezavisnih uzoraka, odnosno testirana je razlika između uzorka poduzeća kod kojih je revizor izrazio sumnju u vremensku neograničenost poslovanja i kod kojih nije izrazio sumnju. Dobiveni rezultati Levenovog testa jednakosti varijanci i t-testa jednakosti aritmetičkih sredina prikazani su u sljedećoj tablici. Sukladno rezultatima Levenovog testa, pod pretpostavkom da varijance jesu ili nisu jednake, testira se statistička značajnost varijabli na temelju t-testa jednakosti aritmetičkih sredina.

Tablica 12: T-test za nezavisne uzorke (uzorak 1)

		Levenov test jednakosti varijanci		t-test jednakosti aritmetičkih sredina						
		F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Razlika aritmetičkih sredina	Standardna greška razlike aritmetičkih sredina	95% interval pouzdanosti	
									Donja granica	Gornja granica
CR	Varijance su jednake	3.419	.066	-1.594	212	.112	-2.1212392	1.3303918	-4.7437301	.5012517
	Varijance nisu jednake			-3.416	179.642	.001	-2.1212392	.6210354	-3.3467019	-.8957766
CFR	Varijance su jednake	1.116	.292	-1.647	212	.101	-.9322051	.5659674	-2.0478496	.1834394
	Varijance nisu jednake			-2.858	167.897	.005	-.9322051	.3261446	-1.5760779	-.2883323
ROE	Varijance su jednake	4.556	.034	-1.134	212	.258	-2.3945838	2.1123060	-6.5583972	1.7692297
	Varijance nisu jednake			-.764	41.370	.449	-2.3945838	3.1330145	-8.7201158	3.9309483
abs TACC	Varijance su jednake	19.509	.000	2.211	212	.028	3.5619726	1.6107744	.3867868	6.7371585
	Varijance nisu jednake			1.019	37.001	.315	3.5619726	3.4963381	-3.5222773	10.6462226
DR	Varijance su jednake	18.430	.000	-1.801	212	.073	-2.4700674	1.3711312	-5.1728645	.2327297
	Varijance nisu jednake			-.830	37.004	.412	-2.4700674	2.9748942	-8.4977555	3.5576207
NTIA	Varijance su jednake	8.799	.003	1.822	212	.070	.141	.077	-.012	.294
	Varijance nisu jednake			1.653	49.484	.105	.141	.085	-.030	.313

Na temelju tablice može se donijeti zaključak da ne postoji statistički značajna razlika u prosječnoj vrijednosti varijabli između dva nezavisna uzorka, odnosno na temelju rezultata t-testa ne može se prihvatiti nijedna postavljena hipoteza o utjecaju datih varijabli na revizorovu procjenu vremenske neograničenosti poslovanja.

Zatim je proveden Mann-Whitney U-test kao dio univarijantne analize, za testiranje razlike u rangovima varijabli u odabranim nezavisnim uzorcima. Ovaj test spada u neparametrijske testove i njime se testira pripadaju li dva nezavisna uzorka populaciji s istim medijanom.

Tablica 13: Rangovi varijabli prema revizorovoj procjeni VNP (uzorak 1)

	Revizorova procjena VNP	N	Prosječni rang	Suma rangova
Koeficijent tekuće likvidnosti	0	176	117.81	20734.00
	1	38	59.76	2271.00
	Ukupno	214		
Odnos novčanog toka	0	176	114.61	20171.50
	1	38	74.57	2833.50
	Ukupno	214		
Povrat na glavnici	0	176	112.31	19766.00
	1	38	85.24	3239.00
	Ukupno	214		
Nenovčane obračunske kategorije	0	176	103.54	18223.00
	1	38	125.84	4782.00
	Ukupno	214		
Stupanj zaduženosti	0	176	99.73	17552.00
	1	38	143.50	5453.00
	Ukupno	214		
Novčani tok iz investicijskih aktivnosti	0	176	104.82	18448.00
	1	38	119.92	4557.00
	Ukupno	214		

Tablica 14: Rezultati Mann-Whitney U-testa^a (uzorak 1)

	Koeficijent tekuće likvidnosti	Odnos novčanog toka	Povrat na glavnici	Nenovčane obračunske kategorije	Stupanj zaduženosti	Novčani tok iz investicijskih aktivnosti
Mann-Whitney U	1530.000	2092.500	2498.000	2647.000	1976.000	2872.000
Wilcoxon W	2271.000	2833.500	3239.000	18223.000	17552.000	18448.000
Z	-5.240	-3.615	-2.444	-2.014	-3.952	-1.812
Asymp. Sig. (2-tailed)	.000	.000	.015	.044	.000	.070

a. Grupirajuća varijabla: Revizorova procjena VNP

Rezultati Mann-Whitney U-testa pokazuju da postoji statistički značajna razlika u rangovima varijabli koeficijent tekuće likvidnosti, odnos novčanog toka, povrat na glavnici, nenovčane obračunske kategorije i stupanj zaduženosti između poduzeća kod kojih je izražena sumnja i kod kojih nije izražena sumnja u vremensku neograničenost poslovanja, dok kod varijable novčani tok iz investicijskih aktivnosti ne postoji statistički značajna razlika u rangovima u

ova dva uzorka. To znači da se mogu prihvatiti hipoteze o pozitivnom utjecaju likvidnosti, profitabilnosti i kvalitete dobiti, te negativnom utjecaju zaduženosti na revizorovu procjenu vremenske neograničenosti poslovanja. Hipoteza o negativnom utjecaju dezinvestiranja na revizorovu procjenu vremenske neograničenosti poslovanja se može odbaciti. Iz tablice sa rangovima varijabli se mogu proučiti razlike u prosječnom rang kod statistički značajnih varijabli. Može se vidjeti da ona poduzeća za koja revizor nije izrazio sumnju u vremensku neograničenost poslovanja imaju bolji prosječni rang varijabli koeficijent tekuće likvidnosti, odnos novčanog toka i povrat na glavnice, a lošiji prosječni rang varijabli nenovčane obračunske kategorije i stupanj zaduženosti.

Na temelju univarijantne analize za uzorak 1 ne može se donijeti jedinstven zaključak, jer su rezultati provedenih testova različiti. Dok je t-test pokazao da nijedna nezavisna varijabla nema statistički značajan utjecaj na zavisnu varijablu, rezultati Mann-Whitney U-testa pokazuju da su za revizorovu procjenu vremenske neograničenosti poslovanja statistički značajne likvidnost, profitabilnost, kvaliteta dobiti i zaduženost.

Potrebno je ispitati i međuzavisnost promatranih varijabli, pa je u nastavku ispitana korelacija, odnosno povezanost numeričkih varijabli pomoću Pearsonovog koeficijenta linearne korelacije.

Tablica 15: Pearsonov koeficijent korelacije (uzorak 1)

		Koeficijent tekuće likvidnosti	Odnos novčanog toka	Povrat na glavicu	Nenovčane obračunske kategorije	Stupanj zaduženosti
Koeficijent tekuće likvidnosti	Pearson Correlation	1	.323**	.025	-.022	.008
	Sig. (2-tailed)		.000	.715	.749	.905
Odnos novčanog toka	Pearson Correlation	.323**	1	.028	.022	-.021
	Sig. (2-tailed)	.000		.688	.747	.763
Povrat na glavicu	Pearson Correlation	.025	.028	1	-.002	-.006
	Sig. (2-tailed)	.715	.688		.978	.932
Nenovčane obračunske kategorije	Pearson Correlation	-.022	.022	-.002	1	-.996**
	Sig. (2-tailed)	.749	.747	.978		.000
Stupanj zaduženosti	Pearson Correlation	.008	-.021	-.006	-.996**	1
	Sig. (2-tailed)	.905	.763	.932	.000	

**Korelacija je značajna na razini 0.01

Može se zaključiti da postoji statistički značajna korelacija između varijabli koeficijent tekuće likvidnosti i odnos novčanog toka, kao i između varijabli nenovčane obračunske kategorije i stupanj zaduženosti. U prvom slučaju korelacija je slaba, dok je u drugom slučaju veoma jaka. Ovako jaka korelacija ukazuje na to da ove varijable nisu međusobno nezavisne, odnosno one mogu izazvati problem multikolinearnosti u višestrukom regresijskom modelu.

Prije nego što je započeta multivarijantna analiza na uzorku 1, ispitana je multikolinearnost promatranih varijabli. Tablica sa rezultatima prikazana je u nastavku. Na temelju vrijednosti VIF (eng. Variance Inflation Factor) i TOL (eng. Tolerance) utvrđuje se postoji li problem multikolinearnosti.

Tablica 16: Ispitivanje postojanja problema multikolinearnosti (uzorak 1)

	Multikolinearnost	
	Postotak tolerancije (TOL)	Faktor inflacije varijance (VIF)
Koeficijent tekuće likvidnosti	.866	1.155
Odnos novčanog toka	.864	1.157
Povrat na glavnici	.988	1.012
Nenovčane obračunske kategorije	.008	121.371
Stupanj zaduženosti	.008	121.033
Novčani tok iz investicijskih aktivnosti	.948	1.054

a. Zavisna varijabla: Revizorova procjena VNP

Problem multikolinearnosti postoji kada faktor inflacije varijance ima vrijednost veću od 5, a postotak tolerancije je manji od 20%. Ovdje je to slučaj sa varijablama nenovčane obračunske kategorije i stupanj zaduženosti, odnosno ove varijable uvjetuju problem multikolinearnosti u modelu, pa nije poželjno zajedno ih uključiti u model. Ovo potvrđuje rezultate koje je pokazao Pearsonov koeficijent korelacije za ove dvije varijable. Stoga će na temelju podataka iz uzorka 1 biti ocijenjena dva modela, jedan u kojem je izostavljena varijabla nenovčane obračunske kategorije (model 1), i drugi u kojem je izostavljena varijabla stupanj zaduženosti (model 2). Prije postupka ocjenjivanja modela 1 i modela 2, potrebno je ispitati da li u ovako formiranim modelima postoji problem multikolinearnosti. U sljedećim tablicama su prikazani rezultati ovog ispitivanja.

Tablica 17: Ispitivanje postojanja problema multikolinearnosti u modelu 1

	Multikolinearnost	
	Postotak tolerancije (TOL)	Faktor inflacije varijance (VIF)
Koeficijent tekuće likvidnosti	.891	1.122
Odnos novčanog toka	.871	1.149
Povrat na glavniciu	.996	1.004
Stupanj zaduženosti	.985	1.015
Novčani tok iz investicijskih aktivnosti	.957	1.044

a. Zavisna varijabla: Revizorova procjena VNP

Tablica 18: Ispitivanje postojanja problema multikolinearnosti u modelu 2

	Multikolinearnost	
	Postotak tolerancije (TOL)	Faktor inflacije varijance (VIF)
Koeficijent tekuće likvidnosti	.890	1.123
Odnos novčanog toka	.870	1.150
Povrat na glavniciu	.996	1.004
Novčani tok iz investicijskih aktivnosti	.955	1.047
Nenovčane obračunske kategorije	.983	1.018

a. Zavisna varijabla: Revizorova procjena VNP

U prethodnim tablicama se može vidjeti da ne postoji problem multikolinearnosti u ova dva modela, pa se može pristupiti njihovom ocjenjivanju. U nastavku su prikazani rezultati multivarijantne analize, koja promatra utjecaj više varijabli zajedno. Varijable se u model biraju metodom ENTER, tj. sve varijable se uključuju u model u jednom koraku. Za analizu je primijenjena binarna logistička regresija, s obzirom na to da je zavisna varijabla kategorička i binarnog karaktera.

Prvo je ocijenjen model 1 u kojem se kao nezavisne varijable pojavljuju koeficijent tekuće likvidnosti, odnos novčanog toka, povrat na glavniciu, stupanj zaduženosti i novčani tok iz investicijskih aktivnosti. Rezultati su prikazani u nastavku.

Na temelju Omnibus testa koeficijenata modela se može vidjeti da li je doprinos nezavisnih varijabli u predviđanju zavisne varijable statistički značajan, odnosno da li je model 1 statistički značajan. Za model je signifikantnost manja od 5%, pa se on može proglasiti statistički značajnim.

Tablica 19: Omnibus Test koeficijenata modela 1

		Hi-kvadrat	df	Sig.
Korak 1	Step	47.792	5	.000
	Block	47.792	5	.000
	Model	47.792	5	.000

Sljedeća tablica pokazuje koliko je model dobar, a to se procjenjuje na temelju vrijednosti -2 Log likelihood i poželjno je da ona bude što niža da bi se model proglasio dobrim. U ovom slučaju, ova vrijednost ne ukazuje na dobar model.

Tablica 20: Sažetak modela 1

Korak	-2 Log likelihood	Cox & Snell R Square	Nagelkerke R Square
1	152.379	.200	.329

Hosmer-Lemeshow test u sljedećoj tablici pokazuje da je model 1 statistički značajan, jer je signifikantnost veća od 5%. Poželjno je da signifikantnost bude što veća, a Hi-kvadrat vrijednost što manja, pa se može zaključiti da ovaj model ima manju statističku značajnost od one koja je poželjna.

Tablica 21: Hosmer - Lemeshow Test (model 1)

Korak	Hi-kvadrat	df	Sig.
1	13.990	8	.082

Najvažnije informacije o modelu daje sljedeća tablica. U stupcu B prikazani su logistički regresijski koeficijenti. Na temelju Waldovog testa može se procijeniti parcijalni doprinos svake varijable predviđanju zavisne varijable, odnosno njihova statistička značajnost. Rezultati pokazuju da su statistički značajne varijable koeficijent tekuće likvidnosti i odnos novčanog toka, dok varijable povrat na glavnici, stupanj zaduženosti i novčani tok iz investicijskih aktivnosti nemaju statistički značajan utjecaj na revizorovu procjenu vremenske neograničenosti poslovanja. Dakle, može se prihvatiti hipoteza da likvidnost ima pozitivan utjecaj na revizorovu procjenu vremenske neograničenosti poslovanja, dok se ostale hipoteze mogu odbaciti.

Tablica 22: Varijable u modelu 1

	B	S.E.	Wald	df	Sig.	Exp(B)	95.0% C.I. for EXP(B)		
							Lower	Upper	
Korak 1 ^a	CR	-1.698	.419	16.420	1	.000	.183	.081	.416
	CFR	-1.149	.536	4.585	1	.032	.317	.111	.907
	ROE	-.007	.012	.330	1	.566	.993	.970	1.017
	DR	-.034	.034	.993	1	.319	.967	.904	1.033
	NTIA	.186	.455	.166	1	.684	1.204	.493	2.939
	Constant	.002	.388	.000	1	.996	1.002		

a. Varijable uključene u korak 1: CR, CFR, ROE, DR, NTIA.

U sljedećoj tablici prikazana je predviđena i stvarna kategorijalna pripadnost, odnosno procenat pogađanja modela za klasifikaciju istih poduzeća na čijim podacima je on napravljen. Ukupni procenat pogađanja modela je 84,1%. Velika se nepreciznost u predviđanju javlja u slučaju kada u stvarnosti postoji sumnja u vremensku neograničenost poslovanja. Tada će model ispravno klasificirati samo u 15,8% slučajeva.

Tablica 23: Točnost klasifikacije modela 1^a

	Stvarna pripadnost		Predviđena pripadnost		
			Revizorova procjena VNP		Postotak točnosti
			0	1	
Korak 1	Revizorova procjena VNP	0	174	2	98.9
		1	32	6	15.8
	Ukupan postotak				

a. Kritična vrjednost je .500

Nakon što je ocijenjen model 1, pristupilo se ocjenjivanju modela 2 u kojem se kao nezavisne varijable pojavljuju koeficijent tekuće likvidnosti, odnos novčanog toka, povrat na glavicu, nenovčane obračunske kategorije i novčani tok iz investicijskih aktivnosti. Dobiveni rezultati su prikazani u nastavku.

Tablica 24: Omnibus Test koeficijenata modela 2

		Hi-kvadrat	df	Sig.
Korak 1	Step	51.705	5	.000
	Block	51.705	5	.000
	Model	51.705	5	.000

U prethodnoj tablici, signifikantnost modela je manja od 5%, pa se može zaključiti da je model 2 statistički značajan.

Tablica 25: Sažetak modela 2

Korak	-2 Log likelihood	Cox & Snell R Square	Nagelkerke R Square
1	148.466	.215	.353

U ovom slučaju, vrijednost -2 Log likelihood je nešto manja nego kod modela 1, pa se na temelju nje može zaključiti da je model 2 bolji.

Tablica 26: Hosmer – Lemeshow Test (model 2)

Korak	Hi-kvadrat	df	Sig.
1	5.826	8	.667

Rezultati Hosmer-Lemeshovog testa pokazuju da je signifikantnost visoka, a Hi-kvadrat vrijednost niska, pa model 2 ima mnogo veću statističku značajnost od modela 1.

Tablica 27: Varijable u modelu 2

	B	S.E.	Wald	df	Sig.	Exp(B)	95.0% C.I. for EXP(B)		
							Lower	Upper	
Korak 1 ^a	CR	-1.616	.411	15.452	1	.000	.199	.089	.445
	CFR	-1.242	.541	5.274	1	.022	.289	.100	.834
	ROE	-.002	.014	.026	1	.872	.998	.972	1.025
	absTACC	2.394	1.558	2.362	1	.124	10.956	.517	232.013
	NTIA	.064	.472	.019	1	.891	1.067	.423	2.691
	Constant	-.266	.410	.420	1	.517	.767		

a. Varijable uključene u korak 1: CR, CFR, ROE, absTACC, NTIA.

Dok prethodni rezultati ukazuju na to da je model 2 bolji od modela 1, rezultati Waldovog testa dovode do sličnih zaključaka kao kod modela 1. Naime, varijable koje statistički značajno utječu na revizorovu procjenu vremenske neograničenosti poslovanja su koeficijent tekuće likvidnosti i odnos novčanog toka, dok varijable povrat na glavnici, nenovčane obračunske kategorije i novčani tok iz investicijskih aktivnosti nemaju statistički značajan utjecaj na zavisnu varijablu. Na temelju multivarijantne analize može se prihvatiti samo hipoteza o pozitivnom utjecaju likvidnosti na revizorovu procjenu vremenske neograničenosti poslovanja, a ostale hipoteze se odbacuju.

Tablica 28: Točnost klasifikacije modela 2^a

	Stvarna pripadnost		Predviđena pripadnost		
			Revizorova procjena VNP		Postotak točnosti
			0	1	
Korak 1	Revizorova procjena VNP	0	173	3	98.3
		1	30	8	21.1
	Ukupan postotak				

a. Kritična vrijednost je .500

U tablici točnosti klasifikacije modela, opet se mogu vidjeti nešto bolji rezultati nego kod modela 1. Ukupan postotak točnosti klasifikacije modela 2 je 84,6%. Situacija sa poduzećima kod kojih je revizor izrazio sumnju u vremensku neograničenost poslovanja je nešto bolja kada je točnost klasifikacije u pitanju, i ona iznosi 21,1%.

Nakon što su doneseni zaključci na temelju analize podataka iz uzorka poduzeća koja posluju na hrvatskom tržištu, pristupilo se analizi prikupljenih podataka za uzorak poduzeća sa crnogorskog tržišta (uzorak 2). Na početku je, kao i kod uzorka 1, provedena univarijantna analiza, odnosno t-test razlika aritmetičkih sredina nezavisnih uzoraka, a zatim i Mann-Whitney U-test.

T-test pokazuje da između dva nezavisna uzorka postoji statistički značajna razlika aritmetičkih sredina varijabli koeficijent tekuće likvidnosti, odnos novčanog toka, nenovčane obračunske kategorije i stupanj zaduženosti. To znači da se na temelju t-testa mogu prihvatiti hipoteze da likvidnost i kvaliteta dobiti imaju pozitivan utjecaj na revizorovu procjenu vremenske neograničenosti poslovanja, a stupanj zaduženosti ima negativan utjecaj na revizorovu procjenu vremenske neograničenosti poslovanja.

Tablica 29: T-test za nezavisne uzorke (uzorak 2)

		Levenov test jednakosti varijanci		t-test jednakosti aritmetičkih sredina						
		F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Razlika aritmetičkih sredina	Standardna greška razlike aritmetičkih sredina	95% interval pouzdanosti	
									Donja granica	Gornja granica
CR	Varijance su jednake	6.444	.013	-2.015	89	.047	-4.2455150	2.1069418	-8.4319634	-.0590666
	Varijance nisu jednake			-4.371	74.764	.000	-4.2455150	.9712948	-6.1805338	-2.3104961
CFR	Varijance su jednake	6.380	.013	-.967	89	.336	-.2974824	.3077799	-.9090346	.3140697
	Varijance nisu jednake			-2.040	82.208	.045	-.2974824	.1458491	-.5876117	-.0073532
ROE	Varijance su jednake	.283	.596	.386	89	.701	.3041563	.7886339	-1.2628425	1.8711551
	Varijance nisu jednake			.783	88.292	.436	.3041563	.3886247	-.4681181	1.0764307
abs TACC	Varijance su jednake	3.759	.056	4.190	89	.000	.0745085	.0177818	.0391763	.1098406
	Varijance nisu jednake			3.136	17.643	.006	.0745085	.0237568	.0245248	.1244921
DR	Varijance su jednake	6.789	.011	7.721	89	.000	.6141108	.0795342	.4560780	.7721437
	Varijance nisu jednake			5.598	17.358	.000	.6141108	.1097091	.3830085	.8452131
NTIA	Varijance su jednake	1.751	.189	1.846	89	.068	.242	.131	-.019	.504
	Varijance nisu jednake			1.743	20.724	.096	.242	.139	-.047	.532

U sljedećim tablicama prikazani su rangovi varijabli prema grupirajućoj varijabli revizorova procjena vremenske neograničenosti poslovanja, kao i rezultati Mann-Whitney U-testa.

Tablica 30: Rangovi varijabli prema revizorovoj procjeni VNP (uzorak 2)

	Revizorova procjena VNP	N	Prosječni rang	Suma rangova
Koeficijent tekuće likvidnosti	0	75	52.03	3902.00
	1	16	17.75	284.00
	Ukupno	91		
Odnos novčanog toka	0	75	48.05	3604.00
	1	16	36.38	582.00
	Ukupno	91		
Povrat na glavnici	0	75	45.37	3403.00
	1	16	48.94	783.00
	Ukupno	91		
Nenovčane obračunske kategorije	0	75	40.95	3071.00
	1	16	69.69	1115.00
	Ukupno	91		
Stupanj zaduženosti	0	75	39.55	2966.00
	1	16	76.25	1220.00
	Ukupno	91		
Novčani tok iz investicijskih aktivnosti	0	75	44.06	3304.50
	1	16	55.09	881.50
	Ukupno	91		

Tablica 31: Rezultati Mann-Whitney U-testa^a (uzorak 2)

	Koeficijent tekuće likvidnosti	Odnos novčanog toka	Povrat na glavnici	Nenovčane obračunske kategorije	Stupanj zaduženosti	Novčani tok iz investicijskih aktivnosti
Mann-Whitney U	148.000	446.000	553.000	221.000	116.000	454.500
Wilcoxon W	284.000	582.000	3403.000	3071.000	2966.000	3304.500
Z	-4.712	-1.606	-.490	-3.951	-5.046	-1.822
Asymp. Sig. (2-tailed)	.000	.108	.624	.000	.000	.069

a. Grupirajuća varijabla: Revizorova procjena VNP

Mann-Whitney U-test pokazuje slične rezultate kao i t-test. Statistički značajna razlika u rangovima postoji za varijable koeficijent tekuće likvidnosti, nenovčane obračunske kategorije i stupanj zaduženosti. Za ove varijable mogu se pogledati prosječni rangovi u tablici rangova varijabli. Može se primijetiti da varijabla koeficijent tekuće likvidnosti ima veći prosječni rang za poduzeća kod kojih revizor nije izrazio sumnju u vremensku neograničenost poslovanja, dok varijable nenovčane obračunske kategorije i stupanj zaduženosti imaju veći prosječni rang kod poduzeća kod kojih je revizor izrazio sumnju u vremensku neograničenost poslovanja.

Može se donijeti sljedeći zaključak na temelju provedene univarijantne analize za uzorak 2: Prihvaća se hipoteza da likvidnost i kvaliteta dobiti imaju pozitivan utjecaj na revizorovu procjenu vremenske neograničenosti poslovanja, kao i hipoteza da stupanj zaduženosti ima negativan utjecaj na revizorovu procjenu vremenske neograničenosti poslovanja. Hipoteze o pozitivnom utjecaju profitabilnosti i negativnom utjecaju dezinvestiranja na revizorovu procjenu vremenske neograničenosti poslovanja se, prema rezultatima univarijantne analize, mogu odbaciti.

U nastavku je ispitana korelacija numeričkih varijabli pomoću Pearson-ovog koeficijenta linearne korelacije. Rezultati pokazuju da postoji statistički značajna korelacija između varijabli koeficijent tekuće likvidnosti i odnos novčanog toka, koeficijent tekuće likvidnosti i stupanj zaduženosti, a također i između varijabli nenovčane obračunske kategorije i stupanj zaduženosti. Međutim, ove korelacije su uglavnom slabe do srednje jake.

Tablica 32: Pearsonov koeficijent korelacije (uzorak 2)

		Koeficijent tekuće likvidnosti	Odnos novčanog toka	Povrat na glavnici	Nenovčane obračunske kategorije	Stupanj zaduženosti
Koeficijent tekuće likvidnosti	Pearson Correlation	1	-.225*	.043	-.036	-.318**
	Sig. (2-tailed)		.032	.687	.732	.002
Odnos novčanog toka	Pearson Correlation	-.225*	1	-.057	-.184	-.136
	Sig. (2-tailed)	.032		.594	.081	.199
Povrat na glavnici	Pearson Correlation	.043	-.057	1	-.099	-.204
	Sig. (2-tailed)	.687	.594		.352	.052
Nenovčane obračunske kategorije	Pearson Correlation	-.036	-.184	-.099	1	.610**
	Sig. (2-tailed)	.732	.081	.352		.000
Stupanj zaduženosti	Pearson Correlation	-.318**	-.136	-.204	.610**	1
	Sig. (2-tailed)	.002	.199	.052	.000	

* Korelacija je značajna na razini 0.05

**Korelacija je značajna na razini 0.01

Na temelju rezultata Pearson-ovog koeficijenta korelacije ne može se zaključiti da li neka varijabla može izazvati problem multikolinearnosti u multivarijantnoj analizi, odnosno modelu u kojem se posmatra utjecaj svih nezavisnih varijabli na zavisnu varijablu. U nastavku je ispitano da li neka od ovih varijabli uvjetuje problem multikolinearnosti, kako bi se mogla započeti multivarijantna analiza.

U sljedećoj tablici se može vidjeti da nijedna varijabla ne uvjetuje problem multikolinearnosti, jer je kod svih faktor inflacije varijance manji od 5, a postotak tolerancije veći od 20%. To znači da se sve varijable mogu uključiti u model, odnosno na svim varijablama se može provesti multivarijantna analiza, čiji rezultati su prikazani u nastavku.

Tablica 33: Ispitivanje postojanja problema multikolinearnosti (uzorak 2)

	Multikolinearnost	
	Postotak tolerancije (TOL)	Faktor inflacije varijance (VIF)
Koeficijent tekuće likvidnosti	.771	1.297
Odnos novčanog toka	.871	1.148
Povrat na glavniciu	.941	1.063
Nenovčane obračunske kategorije	.590	1.695
Stupanj zaduženosti	.509	1.966
Novčani tok iz investicijskih aktivnosti	.893	1.119

a. Zavisna varijabla: Revizorova procjena VNP

Tablica 34: Omnibus Test koeficijenata modela (uzorak 2)

		Hi-kvadrat	df	Sig.
Korak 1	Step	45.079	6	.000
	Block	45.079	6	.000
	Model	45.079	6	.000

Omnibus test koeficijenata modela pokazuje da je doprinos nezavisnih varijabli u predviđanju zavisne varijable statistički značajan, odnosno model je statistički značajan, jer je signifikantnost modela manja od 5%.

Tablica 35: Sažetak modela (uzorak 2)

Korak	-2 Log likelihood	Cox & Snell R Square	Nagelkerke R Square
1	39.552 ^a	.391	.645

Kao što je već pomenuto, poželjno je da vrijednost -2 Log likelihood iz prethodne tablice bude što manja da bi se model proglasio dobrim. U ovom slučaju, ova vrijednost je mnogo manja nego u modelu 1 i modelu 2 izvedenim na temelju podataka poduzeća iz uzorka 1. O valjanosti modela može se zaključiti i na temelju Hosmer-Lemeshovog testa, koji u ovom slučaju ukazuje na dobre rezultate, jer je signifikantnost veoma visoka, a hi-kvadrat vrijednost niska. Dakle, ovaj model ima visoku statističku značajnost.

Tablica 36: Hosmer - Lemeshow Test (uzorak 2)

Korak	Hi-kvadrat	df	Sig.
1	1.900	8	.984

U sljedećoj tablici se mogu vidjeti koeficijenti modela u stupcu B, dok se na temelju signifikantnosti donosi zaključak o statističkoj značajnosti varijabli u modelu. Iako su prethodni testovi pokazali visoku statističku značajnost modela, može se vidjeti da je samo varijabla stupanj zaduženosti statistički značajna za predviđanje zavisne varijable. Dakle, na temelju multivarijantne analize podataka iz uzorka 2, prihvaća se hipoteza da zaduženost ima negativan utjecaj na revizorovu procjenu vremenske neograničenosti poslovanja, dok se hipoteze o utjecaju ostalih varijabli na revizorovu procjenu vremenske neograničenosti poslovanja mogu odbaciti.

Tablica 37: Varijable u modelu (uzorak 2)

	B	S.E.	Wald	df	Sig.	Exp(B)	95.0% C.I.for EXP(B)		
							Lower	Upper	
Korak 1 ^a	CR	-2.045	1.175	3.030	1	.082	.129	.013	1.294
	CFR	.998	1.794	.310	1	.578	2.714	.081	91.350
	ROE	.666	.832	.641	1	.423	1.947	.381	9.935
	absTACC	3.051	5.512	.306	1	.580	21.138	.000	1.040E6
	DR	3.683	1.560	5.577	1	.018	39.758	1.870	845.071
	NTIA	1.175	.896	1.722	1	.189	3.238	.560	18.734
	Constant	-2.378	1.278	3.461	1	.063	.093		

a. Varijable uključene u korak 1: CR, CFR, ROE, absTACC, DR, NTIA.

Prikazana je i tablica točnosti klasifikacije ovog modela, koja pokazuje ukupnu točnost pogađanja 87,9%, što je bolji procenat pogađanja nego kod modela 1 i modela 2. U ovom slučaju se može primijetiti i mnogo veća preciznost u predviđanju vremenske neograničenosti poslovanja poduzeća kod kojih je izražena sumnja u nastavak poslovanja, i ona iznosi 62,5%.

Tablica 38: Točnost klasifikacije modela^a (uzorak 2)

	Stvarna pripadnost		Predviđena pripadnost		
			Revizorova procjena VNP		Postotak točnosti
			0	1	
Korak 1	Revizorova procjena VNP	0	70	5	93.3
		1	6	10	62.5
	Ukupan postotak				

a. Kritična vrijednost je .500

Na koncu je prikazana tablica u kojoj je usporedni prikaz rezultata dobivenih univarijantnom i multivarijantnom analizom podataka iz uzorka poduzeća koja posluju na hrvatskom i crnogorskom tržištu.

Tablica 39: Usporedni prikaz rezultata za uzorak hrvatskih i crnogorskih poduzeća

	<i>Rezultati analize podataka poduzeća iz RH (uzorak 1)</i>	<i>Rezultati analize podataka poduzeća iz CG (uzorak 2)</i>
<i>Univarijantna analiza</i>	Pokazatelji likvidnosti, profitabilnosti, kvalitete dobiti i zaduženosti su statistički značajni za revizorovu procjenu vremenske neograničenosti poslovanja.	Pokazatelji likvidnosti, kvalitete dobiti i zaduženosti su statistički značajni za revizorovu procjenu vremenske neograničenosti poslovanja.
<i>Multivarijantna analiza</i>	Pokazatelji likvidnosti su statistički značajni za revizorovu procjenu vremenske neograničenosti poslovanja.	Pokazatelji zaduženosti su statistički značajni za revizorovu procjenu vremenske neograničenosti poslovanja.

Na temelju sumiranih rezultata u prethodnoj tablici može se vidjeti da su provedenom univarijantnom analizom na oba uzorka dobiveni slični rezultati. Naime, pokazatelji likvidnosti, kvalitete dobiti i zaduženosti su kod oba uzorka statistički značajni, a kod uzorka hrvatskih poduzeća je, osim navedenih, statistički značajan i pokazatelj profitabilnosti. Na temelju multivarijantne analize, donesen je zaključak da su za revizorovu procjenu vremenske neograničenosti poslovanja poduzeća u Republici Hrvatskoj statistički značajni samo pokazatelji likvidnosti, dok su u Crnoj Gori za istu procjenu statistički značajni samo pokazatelji zaduženosti. Dakle, može se zaključiti da su u Hrvatskoj revizori najviše skoncentrirani na likvidnost poduzeća pri procjeni njegove neograničenosti poslovanja, dok u Crnoj Gori revizori stavljaju pozornost najviše na zaduženost poduzeća kao pokazatelja sumnje u mogućnost nastavka poslovanja. Može je također primijetiti da se u najvećem broju slučajeva u rezultatima javlja likvidnost kao statistički značajna varijabla, dok ni u jednom slučaju pokazatelj dezinvestiranja nije bio statistički značajan, što ukazuje na to da revizori ne obraćaju puno pažnju na novčane tokove iz investicijskih aktivnosti kada donose odluku o izražavanju sumnje u vremensku neograničenost poslovanja poduzeća.

5. ZAKLJUČAK

Problematika vremenske neograničenosti poslovanja izražena je u hrvatskom gospodarstvu, što pred revizijska društva postavlja veliku odgovornost vezano za ocjenu primjenjivosti ove temeljne računovodstvene pretpostavke. Iako je u računovodstvenim standardima pretpostavka vremenske neograničenosti poslovanja istaknuta kao temeljna za sastavljanje financijskih izvještaja, računovodstvena regulativa još uvijek nije dovoljno precizna u pogledu njene primjene. Revizorski zaključci o vremenskoj neograničenosti poslovanja poduzeća izvode se na temelju brojnih procjena, od kojih su mnoge subjektivnog karaktera, donijete na temelju znanja i iskustva revizora. Zbog toga nije sasvim jasno koji su glavni kriteriji koje revizori koriste pri ocjeni ove pretpostavke, a ovim istraživanjem se pokušalo doći do odgovora na to pitanje.

Kao osnova za istraživanje, izučavani su brojni modeli kreirani za predviđanje bankrota, odnosno sposobnosti poslovnog subjekta da nastavi poslovati u budućnosti. Mnogi od tih modela su formirani u prošlom stoljeću, u razvijenim gospodarstvima. Njihov teorijski i praktični doprinos na tim, i njima sličnim tržištima je neupitan, dok određena ograničenja u njihovoj primjeni postoje na tržištima na kojima vladaju drugačiji uvjeti poslovanja. Iako se ovi modeli i dalje koriste i mogu biti prikladni u nekim situacijama, ipak je potrebno konstantno ih preispitivati i nadopunjavati, jer ubrzani razvoj tehnologije i dinamičnost tržišta to zahtijevaju.

Iako su financijski izvještaji odraz poslovanja poduzeća, njima nije moguće u potpunosti obuhvatiti kompleksnost poslovanja. Također, u suvremenom poslovnom svijetu sve više su prisutne poslovne prijevare, pa se modeli za ocjenu vremenske neograničenosti poslovanja i predviđanje bankrota ne bi se trebali oslanjati samo na financijske izvještaje, jer se njihovim iznosima može manipulirati. Sugerira se korištenje kvalitativnih varijabli, kao što su atributi korporativnog upravljanja i stanje u okruženju u kojem poslovni subjekt djeluje. I revizori bi se u svom ispitivanju trebali sve više osvrnuti na neke nefinancijske pokazatelje koji mogu nagovijestiti postojanje određenih problema u poduzeću. Kombiniranjem financijskih i nefinancijskih pokazatelja revizor može uočiti neke nelogičnosti u financijskim izvještajima koje mogu upućivati na postojanje prijevara. Primjena kvalitativnih varijabli je naročito važna u onim gospodarstvima u kojima nije dovoljno uređen institucionalni okvir poslovanja, a kvaliteta financijskog izvještavanja nije dosegla zadovoljavajuću razinu, pa je mogućnost manipuliranja brojkama još veća. Čak i ako financijski izvještaji realno odražavaju stvarno

poslovanje poduzeća, njegova složenost se ne može tumačiti samo na temelju vrjednosnih pokazatelja. Također, ukoliko postoji samo jedan događaj ili okolnost koji revizoru stvara sumnju u vremensku neograničenost poslovanja poduzeća, ipak se zaključak ne može donijeti samo na temelju te spoznaje, već se potencijalni problem mora sagledati iz različitih uglova i proučiti njegove moguće posljedice i dometi.

U ovom radu, osim temeljitog objašnjenja pretpostavke vremenske neograničenosti poslovanja i osvrta na računovodstvenu i revizijsku regulativu, nastojalo se doći do odgovora na pitanje koje su varijable signifikantne za revizorovu procjenu vremenske neograničenosti poslovanja. Različiti aspekti analize dali su i različite rezultate, pa se nije moglo doći do pouzdanog zaključka o konkretnim varijablama na koje treba obratiti pozornost kada se ispituje sposobnost nastavka poslovanja poduzeća. Ipak, dobiveni modeli su pokazali dobre prognostičke sposobnosti, pa u nekim situacijama mogu biti prikladni za primjenu. Jasno je da model ne može u potpunosti obuhvatiti sve relevantne varijable, ali je bitno da predstavlja dovoljno dobru aproksimaciju istih kako bi bio u stanju predvidjeti eventualne financijske probleme. Ovo istraživanje predstavlja dobru podlogu za potencijalna dalja empirijska istraživanja o ovom pitanju i donošenje nekih novih zaključaka i rješenja problema.

SAŽETAK

Problematika vremenske neograničenosti poslovanja je sve više izražena u tranzicijskim gospodarstvima, gdje su bankroti poduzeća veoma česta pojava. Cilj provedenog istraživanja je ukazati na važnost ocjenjivanja pretpostavke vremenske neograničenosti poslovanja u dinamičnom i nestabilnom okruženju, kao i pokušati naći odgovor na pitanje koji su to faktori koji utječu na revizorovu odluku izražavanja sumnje u sposobnost nastavka poslovanja poduzeća. U tu svrhu prikupljeni su podaci iz financijskih i revizorskih izvještaja poduzeća koja posluju na hrvatskom i crnogorskom tržištu, kako bi se na kraju usporedili rezultati dobiveni za ova dva uzorka. Na temelju prikupljenih podataka izračunati su pokazatelji likvidnosti, profitabilnosti, kvalitete dobiti, zaduženosti i dezinvestiranja, odnosno varijable za koje se na početku pretpostavilo da su relevantne u istraživanju. Zavisna varijabla je revizorova procjena vremenske neograničenosti poslovanja, koja je binarna i kvalitativna, te je zbog toga na podacima provedena logistička regresija. Prvo se pristupilo provođenju univarijantne analize, odnosno posmatran je utjecaj svake varijable zasebno na zavisnu varijablu. Ovaj pristup analizi doveo je do sličnih rezultata za dva uzorka. Naime, pokazatelji likvidnosti, profitabilnosti, kvalitete dobiti i zaduženosti su statistički značajni za revizorovu procjenu vremenske neograničenosti poslovanja na hrvatskom tržištu, dok su na crnogorskom tržištu statistički značajni pokazatelji likvidnosti, kvalitete dobiti i zaduženosti. Multivarijantna analiza je dovela do drugačijih zaključaka, ukazujući na statistički značajan utjecaj pokazatelja likvidnosti na hrvatskom tržištu i pokazatelja zaduženosti na crnogorskom tržištu, na revizorovu procjenu vremenske neograničenosti poslovanja.

Ključne riječi: pretpostavka vremenske neograničenosti poslovanja, modeli za ocjenu vremenske neograničenosti poslovanja, financijska stabilnost, financijski pokazatelji, revizorovo mišljenje o vremenskoj neograničenosti poslovanja.

SUMMARY

The question of going concern business is increasingly important in transitional economies, where bankruptcies of the companies are very common phenomenon. The aim of the research is to highlight the importance of assessing the going concern basis in a dynamic and unstable environment, as well as to try to find out which factors influence the auditor's decision to express doubts about the ability of firm to continue to do business. For this purpose, data were collected from the financial and auditor's reports of companies operating in the Croatian

and Montenegrin markets, in order to compare the results obtained for these two samples. On the basis of the collected data, the indicators of liquidity, profitability, profit quality, debt and disinvestment were calculated, which are variables initially assumed to be relevant in the research. Dependent variable is the auditor's estimate of going concern basis, which is binary and qualitative, and consequently, logistic regression was performed on the data. The first was to implement a univariate analysis, that is the observation of the impact of each variable separately on dependent variable. This approach to analysis has led to similar results for two samples: the indicators of liquidity, profitability, profit quality and debt are statistically significant for the auditor's estimation of going concern basis on the Croatian market, while in the Montenegrin market there are statistically significant indicators of liquidity, profit quality and debt. Multivariate analysis has led to different conclusions, pointing to the statistically significant impact of liquidity indicators on the Croatian market and indicators of debt in the Montenegrin market, on the going concern opinion by an auditor.

Key words: going concern assumption, bankruptcy prediction models, financial stability, financial coefficients, auditor's report on going concern.

LITERATURA

1. Altman, E. I. (1968): Financial Ratios, Discriminant Analysis and the Prediction of Corporate Bankruptcy. *The Journal of Finance*, 23 (4), str. 589-609.
2. Aljinović Barać, Ž. (akademska godina 2016/17) Autorski materijal: skripta Računovodstvo novčanih tijekova.
3. Beaver, W. H. (1966): Financial Ratios as Predictors of Failure. *Journal of Accounting Research*. 4 (3). str. 71-111.
4. Belak, V., Aljinović Barać, Ž. (2007): Business excellence (BEX) indeks - za procjenu poslovne izvrsnosti tvrtki na tržištu kapitala u Republici Hrvatskoj. *RRiF*, br.10, str.15-25.
5. Belak, V. (2006): Profesionalno računovodstvo prema MSFI i hrvatskim poreznim propisima. Zgombić & Partneri – nakladništvo i informatika d.o.o., Zagreb.
6. Belak, V. i Vudrić, N. (2012): Osnove suvremenog računovodstva. BELAK EXCELLENS d.o.o., Zagreb.
7. Bellovary, J., Giacominio, D., Akers, M. (2007): A Review Of Going Concern Prediction Studies: 1976 To Present. *Journal of Business & Economics Research*, br. 5, str. 9-28.
8. Bohaček, Z., Šarlija, N., Benšić, M. (2003): Upotreba kredit scoring modela za ocjenjivanje kreditne sposobnosti malih poduzetnika. *Ekonomski pregled*, 54(7-8), str. 565-580.
9. Brlečić Valčić, S. (2015): Poslovni modeli u *going concern* konceptu temeljeni na međuovisnosti kategorija stvaranja, očuvanja i zadržavanja vrijednosti. *Ekonomski misao i praksa*, 24 (1), str. 199-216.
10. Deakin, E. B. (1972): A Discriminant Analysis of Predictors of Business Failure. *Journal of Accounting Research*, 10 (1), str. 167-179.
11. Demirović, S. (2013): Mogućnost primjene linearnih modela za procjenu bankrota kompanija u Crnoj Gori. Zbornik radova konferencije *Zapošljavanje kroz prizmu preduzetništva*, Ekonomski fakultet Podgorica, str. 167-173.
12. Edmister, R. O. (1972): An Empirical Test of Financial Ratio Analysis for Small Business Failure Prediction. *The Journal of Financial and Quantitative Analysis*, 7 (2), str. 1477-1493.
13. Filipović, I. (2009): Revizija. Sinergija nakladništva d.o.o. Zagreb.
14. Gulin, D., Tušek, B., Žager, L. (2004): Poslovno planiranje, kontrola i analiza. Zagreb: Hrvatska zajednica računovođa i financijskih djelatnika.
15. Gulin, D. i Perčević, H. (2013): Financijsko računovodstvo – izabrane teme. Hrvatska zajednica računovođa i financijskih djelatnika, Zagreb.

16. Halmi, A. (2003): Multivarijatna analiza u društvenim znanostima. Alinea, Zagreb.
17. Narodne novine, (2009): Međunarodni revizijski standard 570, Narodne novine d.d. Zagreb, broj 71.
18. Narodne novine, (2009): Međunarodni računovodstveni standard 1, Narodne novine d.d. Zagreb, broj 136.
19. Narodne novine, (2007): Zakon o računovodstvu, Narodne novine d.d. Zagreb, broj 109.
20. Narodne novine, (2005): Zakon o reviziji, Narodne novine d.d. Zagreb, broj 146.
21. Narodne novine, (2009): Međunarodni računovodstveni standard 7. Narodne novine, d.d. Zagreb, br.136.
22. Narodne novine, (2010): Međunarodni revizijski standard 705. Narodne novine, d.d. Zagreb, br. 49.
23. Novak, B., Crnković, I. (2007): Klasifikacija dužnika banke prema razini poslovnih problema na osnovi podataka iz osnovnih financijskih izvješća. Ekonomski pregled, 58 (1-2), str. 41-71.
24. Ohlson, J. A. (1980): Financial Ratios and the Probabilistic Prediction of Bankruptcy. Journal of Accounting Research, 18 (1), str. 109-131.
25. Pervan, I., Filipović, D. (2010): FP RATING - model za predviđanje (in)solventnosti poslovnih partnera. RRiF, br. 7, str. 92-96.
26. Popović, Ž. i Vitezić, N. (2009): Revizija i analiza – instrumenti uspješnog donošenja poslovnih odluka. 2. izd. Zagreb: Hrvatska zajednica računovođa i financijskih djelatnika.
27. Pretnar Abičić, S. (2016): Vremenska neograničenost poslovanja – MrevS 570 (izmijenjen). Računovodstvo, revizija i financije, Vol. 6.
28. Rozga, A. (2006): Statistika za ekonomiste. 4. izd. Ekonomski fakultet, Split.
29. Sever Mališ, S., Tušek, B., Žager, L. (2012): Revizija – načela, standardi, postupci. Zagreb: Hrvatska zajednica računovođa i financijskih djelatnika.
30. Sever Mališ, S. i Keglević Kozjak, S. (2016): Revizorova i menadžmentova procjena vremenske neograničenosti poslovanja poduzeća u predstečaju. Ekonomski pregled, 67 (4), str. 328-349.
31. Skupina autora (2008): Primjena Hrvatskih standarda financijskog izvještavanja – s poreznim propisima. Hrvatska zajednica računovođa i financijskih djelatnika, Zagreb.
32. Šarlija, N., Penavin, S., Harc, M. (2009): Predviđanje nelikvidnosti poduzeća u Hrvatskoj. Zbornik Ekonomskog fakulteta u Zagrebu, 7 (2), str. 21-36.
33. Škeljo, K. (2001): Statistički modeli ranog upozorenja na poslovnu krizu. RRiF, br. 4, str. 75-80.

34. Tušek, B. (2001): Revizija instrument poslovnog odlučivanja. TEB – POSLOVNO SAVJETOVANJE d.o.o., Zagreb.
35. Vujević, I. (2004): Revizija, 2. izd., Ekonomski fakultet Split.
36. Zavgren, Ch. V., Friedman, G. E. (1988): Are Bankruptcy Prediction Models Worthwhile? An Application in Securities Analysis. *Management International Review*, 28 (1), str. 34-44.
37. Zelenika, R. (1998): Metodologija i tehnologija izrade znanstvenog i stručnog djela. Ekonomski fakultet Sveučilišta u Rijeci, Rijeka.
38. Zenzerović, R. i Peruško, T. (2006): Kratki osvrt na modele za predviđanje stečaja. *Ekonomska istraživanja*, 19 (2), str. 132-151.
39. Zenzerović, R. (2007): Analitički postupci – instrument revizora u ocjeni vremenske neograničenosti poslovanja. *Ekonomska istraživanja*, 20 (2), str. 62-75.
40. Zenzerović, R. (2008): Revizorsko razmatranje problematike vremenske neograničenosti poslovanja. *RRiF*, br. 3, str. 101-115.
41. Zenzerović, R. i Peruško, T. (2009): Ocjenjivanje pretpostavke vremenske neograničenosti poslovanja u tranzicijskom okruženju – empirijski nalazi u Republici Hrvatskoj. *Ekonomski pregled*, 60 (7-8), str. 348-368.
42. Zenzerović, R. i Valić, M. (2016): Diagnosing companies in financial difficulty based on the auditor's report. *Croatian Operational Research Review*. 7 (1), str. 147-158.
43. Žager, K., Mamić Sačer, I., Sever, S., Žager, L. (2008): Analiza financijskih izvještaja. MASMEDIA, Zagreb.
44. <http://www.fina.hr>
45. <http://zse.hr>
46. <http://www.montenegroberza.com>
47. <http://www.scmn.me/>

POPIS TABLICA

Tablica 1: Vrste modificiranih mišljenja	36
Tablica 2: Primjeri događaja i okolnosti koji mogu stvarati poslovni rizik.....	41
Tablica 3: Struktura uzorka 1 prema nacionalnoj kasifikaciji djelatnosti.....	55
Tablica 4: Varijable korištene u SPSS-u.....	55
Tablica 5: Deskriptivna statistika kvantitativnih varijabli u uzorku 1	57
Tablica 6: Deskriptivna statistika dummy varijable Novčani tok iz investicijskih aktivnosti u uzorku 1	57
Tablica 7: Deskriptivna statistika dummy varijable Revizorova procjena vremenske neograničenosti poslovanja u uzorku 1	57
Tablica 8: Struktura uzorka 2 prema nacionalnoj kasifikaciji djelatnosti.....	58
Tablica 9: Deskriptivna statistika kvantitativnih varijabli u uzorku 2.....	59
Tablica 10: Deskriptivna statistika dummy varijable Novčani tok iz investicijskih aktivnosti u uzorku 2	59
Tablica 11: Deskriptivna statistika dummy varijable Revizorova procjena vremenske neograničenosti poslovanja u uzorku 2.....	59
Tablica 12: T-test za nezavisne uzorke (uzorak 1)	61
Tablica 13: Rangovi varijabli prema revizorovoj procjeni VNP (uzorak 1)	62
Tablica 14: Rezultati Mann-Whitney U-testa ^a (uzorak 1).....	62
Tablica 15: Pearsonov koeficijent korelacije (uzorak 1)	63
Tablica 16: Ispitivanje postojanja problema multikolinearnosti (uzorak 1)	64
Tablica 17: Ispitivanje postojanja problema multikolinearnosti u modelu 1.....	65
Tablica 18: Ispitivanje postojanja problema multikolinearnosti u modelu 2.....	65
Tablica 19: Omnibus Test koeficijenata modela 1	66
Tablica 20: Sažetak modela 1	66
Tablica 21: Hosmer - Lemeshow Test (model 1)	66
Tablica 22: Varijable u modelu 1.....	67
Tablica 23: Točnost klasifikacije modela 1 ^a	67
Tablica 24: Omnibus Test koeficijenata modela 2	67
Tablica 25: Sažetak modela 2	68
Tablica 26: Hosmer – Lemeshow Test (model 2).....	68
Tablica 27: Varijable u modelu 2.....	68
Tablica 28: Točnost klasifikacije modela 2 ^a	69

Tablica 29: T-test za nezavisne uzorke (uzorak 2)	70
Tablica 30: Rangovi varijabli prema revizorovoj procjeni VNP (uzorak 2)	71
Tablica 31: Rezultati Mann-Whitney U-testa ^a (uzorak 2).....	71
Tablica 32: Pearsonov koeficijent korelacije (uzorak 2)	72
Tablica 33: Ispitivanje postojanja problema multikolinearnosti (uzorak 2)	73
Tablica 34: Omnibus Test koeficijentata modela (uzorak 2).....	73
Tablica 35: Sažetak modela (uzorak 2).....	73
Tablica 36: Hosmer - Lemeshow Test (uzorak 2)	74
Tablica 37: Varijable u modelu (uzorak 2)	74
Tablica 38: Točnost klasifikacije modela ^a (uzorak 2).....	74
Tablica 39: Usporedni prikaz rezultata za uzorak hrvatskih i crnogorskih poduzeća	75

POPIS SLIKA

Slika 1: Temeljni financijski izvještaji	15
Slika 2: Odnos računovodstvenih pretpostavki, načela i standarda.....	23
Slika 3: Veza između financijskih izvještaja i njihovih korisnika.....	25
Slika 4: Faze procesa revizije financijskih izvještaja	32
Slika 5: Zainteresirane strane (stakeholderi).....	39
Slika 6: Izvješćivanje revizora kod problematike vremenske neograničenosti poslovanja.....	48